

НОВЫ ЧАС

СНЕЖАНЬ, ВЫБАРЫ

Стар. 4

ПОЛАЦКІ СТОЎНХЭНДЖ

Каменную таямніцу знайшлі на Полаччыне. Бліжэйшым часам гэта зямля да свайго background — калыскі беларускай дзяржаўнасці — мае шанцы дадаць і астранамічную абсерваторыю з мегалітаў

Стар. 6

«ХРОСНЫ БАЦЬКА» КРОЧЫЦЬ ПА СНД

Прапагандысцкая кампанія Крамля супраць Мінску стала тэмай унутранай палітыкі не толькі ў сінявокай, аднак таксама ў іншых дзяржавах СНД

Стар. 28

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Стар. 9–24

ЧЫТАЙЦЕ
Ў НАСТУПНЫМ НУМАРЫ
СЯРГЕЙ МАЦКЕВІЧ

Нарыс Аляксандра Тамковіча
з цыклу «Трэці сектар у асобах»

▶ НАПЯРЭДАДНІ

ДЫЛЕМА МАРАЛЬНАГА І МАТЭРЫЯЛЬНАГА

Вольга ХВОІН

У кіраўніка Беларусі сплагіяцілі, калі так можна выказацца, метады закручвання гаек. Суседзі з усходу і захаду паціху прад'яўляюць адміністрацыі Лукашэнкі ўсё больш патрабаванняў. І выглядае на тое, што «чырвоны дом» будзе вымушаны пайсці некаму з бакоў на саступкі.

Падкарэктаваць сваю палітыку «і нашым, і вашым, і нікому» Аляксандра Лукашэнку стымулюе і расстаноўка знешнепалітычных сілаў перад прэзідэнцкімі выбарамі. Бо і Бруселю сябрамі не сталі, і Масква расчараваная. Беларусь не першы год настойвае на аднаўленні статусу адмыслова запрашанага для беларускага парламента ў Парламенцкай асамблеі Савета Еўропы. Апошнім часам у ПАСЕ гаварылі, што гэта магчыма, калі ў краіне будзе ўведзены хача б мараторый на смяротную кару. Але калі афіцыйны Мінск кідаўся выконваць чужыя ўмовы? Наадварот, у сакавіку былі прыведзены ў выкананне чарговыя два смяротныя прысуды.

На гэтым тыдні Мінск навадала дакладчыца па Беларусі Камісіі па палітычных пытаннях Парламенцкай Асамблеі Савета Еўропы Сініка Хурскайнен. І заявіла, што адмена смяротнага пакарання з'яўляецца галоўнай, але далёка не адзінай умовай аднаўлення для Беларусі статусу спецапрашанага ў ПАСЕ. Цяпер будзе разглядацца сітуацыя са

свабодой СМІ, правамі чалавека і дэмакратыяй. Разам з тым, як перадае БелаПАН, спадарыня Хурскайнен мяркуе, што падчас прыняцця рашэння аб адмене смяротнай кары ў Беларусі трэба ўлічваць грамадскую думку, якая на дадзены момант такі лібералізм не падтрымлівае.

Вынік візіту еўрапейскага палітыка будзе зразумелы ў верасні. Да таго часу Сініка Хурскайнен мусіць падрыхтаваць адмысловую справаздачу пра сітуацыю ў краіне. Увага будзе надавацца ключавым для ПАСЕ пазіцыям — правы чалавека, дэмакратыя і вяршэнства закона. Папярэднік Хурскайнен Андрэа Рыгоні ў свой час сабраў матэрыял для справаздачы, якая паказала беларускую ўладу з непрыгляднага боку. Беларусь з'яўляецца адзінай еўрапейскай дзяржавай, якая не ўваходзіць у Савет Еўропы, бо не адпавядае

крытэрам гэтай арганізацыі. Разам з тым ёсць меркаванне, што, адпраўляючы спецакладчыка ў Беларусь, ПАСЕ дэманструе гатоўнасць падумаць наконт таго, як можна палепшыць адносіны з нашай краінай і тым самым паказаць уладам гатоўнасць пэўнай падтрымкі ва ўмовах абвастрэння адносінаў з Расіяй.

Пасля бясконцых «войнаў» і паказальных дэмаршаў Расія і Беларусь зрабілі адна адной невялікія рэверансы. У снежні гэтага года Арганізацыю дамовы аб калектыўнай бяспецы (АДКБ) узначаліць Аляксандр Лукашэнка, ён ужо заявіў пра сваю гатоўнасць прыняць старшынства. «Нас гэта вельмі радуе», — сказаў Дзмітрый Мядзведзёў пасля завяршэння нефармальнага саміту АДКБ у Ерэване. Год таму ў разгар «малочных войнаў» Беларусь праігнаравала пасяджэнне Савета

міністраў замежных спраў АДКБ. Мінск заявіў, што лічыць немагчымым абмяркоўваць пытанні ваеннай бяспекі ва ўмовах, калі пад пагрозой ставіцца эканамічная бяспека Беларусі. Цяпер на аналагічны прынцып Лукашэнка не пайшоў — адносіны з Расіяй, якая падтрымлівала дзейсны рэжым многія гады, і без таго на ладан дыхаюць. А выбары ўсё бліжэй.

Да слова, у Ерэване Лукашэнка меў магчымасць сустрэцца з цяперашнім прэзідэнтам Кыргызстана Розай Агунбаевай. Але інфармацыі пра тое, што палітыкі закрунулі спрэчную тэму — Курманбека Бакіева, які атрымаў у сінявокай прытулак, — не было. Не меў Лукашэнка двухбаковых сустрэч і з іншымі калегамі-прэзідэнтамі.

Знешнепалітычныя адносіны Беларусі на двух найбольш важных вектарах — Еўрасаюза і Расіі

— завеслі. Лукашэнка стрымліваецца ад разгромнай крытыкі Крамля, але і ў прыяцелі ЕС пакуль не набіваецца. Цярпенне і яшчэ раз цярдзенне спатрэбіцца ў такой няпростай сітуацыі.

Стрыманыя міжнародныя стасункі хіба што разбаўляюць скандалы з дыпламатамі. Часовы кіраўнік дыпламатыі Эстоніі ў Беларусі Хары Лахтэйн падаў у адстаўку ў сувязі з сексуальным скандалам. 20-гадовая жыхарка Мінску абвінаваціла дыпламата ў дамаганнях. У якасці доказы былі прад'яўленыя фота, на якіх дыпламат абдымаецца з дзяўчатамі, і апошнія відавочна не супраць гэтага. Хто вінаваты і ў чым увогуле, разабрацца значна больш складана, чым паставіць пляму на кар'еры. Міністэрства замежных спраў прыняло прашэнне аб адстаўцы Лахтэйна. Эстонскі дыпламат інцыдэнт звязвае з дзейнасцю спецслужбаў Беларусі, якія і праўда былі заўважаныя на кампраматах пікантнага характару.

Скандалчык з суседкай-Літвой, наадварот, быццам бы прыглушылі. Пару тыдняў таму быў затрыманы па абвінавачванні ў правозе наркотыкаў на тэрыторыю Беларусі кіраўнік коннай паліцыі Вільнюса Лаймонас Банкаўскас. Цяпер увесь матэрыял справы перададзены беларускай пракуратуры, а спадара Банкаўскаса адпусцілі на свабоду. Вільненскі паліцэйскі сваю віну катэгарычна адмаўляе і сцвярджае, што наркотыкі яму падкінулі. Справу літоўца нават трымае на кантролі прэзідэнт Даля Грыбаўскайтэ. «Мы бачым пазітыўныя тэндэнцыі і ў супрацоўніцтве з Беларуссю, у першую чаргу ў сферы бізнесу, у нашых прадпрыемстваў добрыя палітычныя ўмовы для працы там. Гэта ўжо відавочна і стала прыкметна за апошні год. На дзяржаўным узроўні дачынненні таксама паліпшаюцца. У межах гэтых адносінаў я неўзабаве спадзяюся на добрыя навіны», — заявіла спадарыня Грыбаўскайтэ пасля сустрэчы з пасламі ў прэзідэнцкім палацы. Хаця б у нейкім кірунку знешняя палітыка Беларусі не ў поўным дэкадансе.

ФАКТЫ, ПАДЗЕІ, ЛЮДЗІ

2

НАВІНЫ РЭГІЁНАЎ

ЗАЛЕССЕ. ЮБІЛЕЙ КАМПАЗІТАРА

У Залессі знаходзіцца сядзіба кампазітара Міхала Клеафаса Агінскага, і сёлета адзначаецца 320-годдзе першага згадвання Залесся ў гістарычных крыніцах. Юбілейную нагоду арганізатары фесту «Залессе запрашае сяброў» скарысталі, каб чарговы раз нагадаць: маёнтку патрабуецца тэрміновая рэстаўрацыя, бо праз некалькі гадоў знікне тое нямногае, што яшчэ захавалася.

БРАСЛАЎ. ДЗЕЦІ АДПАЧЫВАЮЦЬ

Міжнародны дзіцячы турыстычны лагер «Браслаўскія азёры» ў другі раз запрацаваў у Паазер'і. Ён аб'яднаў юных турыстаў з Беларусі, Польшчы, Літвы. Каля 50 падлеткаў жывуць у наметавым гарадку. Дзеці здзейсняць пешыя, водныя і веласіпедныя паходы па прыгажэйшых мясцінах краю. Пабываюць на легендарнай гары Маяк, непаўторнай прыгажосці возеры Волас, гістарычнай вёсцы Маскавічы.

ЛІДА. ЧАРГОВЫ ФЭСТ БАЙКЕРАЎ

Мерапрыемства, якое стала ў Лідзе традыцыйным, сабрала шмат удзельнікаў не толькі з Беларусі, але і замежжа: Расіі, Літвы, Латвіі, Эстоніі, Украіны, Польшчы. Байк-фэст наведваюць не толькі байкеры, але і людзі, якія жадаюць паслухаць жывую музыку, патанчыць, пабавіць час у добрай кампаніі. Між іншым, мінулагадні, байк-фэст у Лідзе быў прызнаны лепшым у Беларусі. І ў гэтым годзе арганізатары падрыхтавалі шмат цікавага. У канцэртнай частцы адбыліся выступы калектываў з Ліды, Гродна, Брэста, Бяроза, Мінска. Традыцыйна вядучымі мерапрыемства выступілі шоумен і музыкант Аляксандр Памідораў і сябра клуба «Пазбаўлены праў» Сяргей Дзятчык.

Байкеры ўдзельнічалі ў шэрагу конкурсаў, дзе паказалі сваё майстэрства і віртуознасць язды, чым прыемна здзіўлялі глядачоў.

МАГІЛЁЎ. МАЙСТЭРСТВА АНІМАТАРАЎ

XIII Міжнародны фестываль анімацыйных фільмаў «Анімаеўка-2010» пройдзе ў кінатэатрах Магілёва з 12 па 16 верасня. На ім будуць прадстаўлены фільмы аніматараў 19 краін: Беларусі, Украіны, Расіі, Латвіі, Літвы, Эстоніі, Казахстана, Германіі, Даніі, Кітая, Польшчы, Францыі, Арменіі, Грузіі, Узбекістана, Арменіі.

ГРОДНА. УЛАДАР ХВАЛЯЎ

У выставачнай зале Гродна адкрылася выстава англійскага мастака Джорджа Сміта пад назвай «Сустракайце Уладара хваляў». Творца ўжо чатыры гады падарожнічае па Усходняй Еўропе. Патрапіўшы ў Беларусь, ён упадабаў яе прыроду, побыт насельнікаў. Прывязнасць новых сяброў прымушае Сміта каторы год адкладваць ад'езд на радзіму. У Гродна Джордж актыўна займаецца творчасцю — не толькі малюе, але і піша. За гэты час ім напісаны два раманы і п'еса.

Падрыхтаваў Язэп Палубятка

ПРАВЫ ЧАЛАВЕКА

«НОВАЕ ЖЫЦЦЁ»
ЯШЧЭ АБАРАНЯЕЦЦА

Раніцай 24 жніўня ў будынак мінскай царквы «Новае жыццё» Рэлігійнага аб'яднання абшчын хрысціян поўнага Евангелія ў Рэспубліцы Беларусь спрабавалі трапіць чыноўнікі.

Як паведаміў юрыст царквы Сяргей Луканін, прыкладна ў 10.30 да будынка прыбылі прадстаўнікі падатковай інспекцыі, міліцыі, санітарна-эпідэміялагічнай і ратавальнай службаў Маскоўскага раёна Мінска — усяго чатыры чыноўнікі. Яны заявілі, што прыйшлі ў межах планавай праверкі пунктаў грамадскага харчавання, даведаўшыся на інтэрнэт-сайце абшчыны, што двойчы на тыдзень царква праводзіць дабрачынныя акцыі і корміць бяздомных людзей. Прадстаўнікі дзяржструктур вырашылі правесці стан пункта харчавання абшчыны.

У будынак царквы іх не дапусцілі. «Мы растлумачылі чыноўнікам, што дабрачынная акцыя праводзіцца на вуліцы

і бясplatна», — сказаў юрыст. Пасля гэтага, паводле слоў Луканіна, «чыноўнікі вырашылі не абвастраць сітуацыю і пакінулі тэрыторыю царквы».

Інцыдэнт Луканін назваў «чарговай няўдалай спробай уладаў аказаць націск на царкву і абвінаваціць абшчыну ў незаконнай дзейнасці, а таксама паўплываць на яе імідж».

Нагадаем, што згодна з рашэннем судаў царква «Новае жыццё» павінна выплаціць дзяржаве два штрафы на агульную суму 266 мільёнаў рублёў у якасці кампенсацыі за забруджанне тэрыторыі абшчыны нафтапрадуктамі. Прыхаджане абшчыны лічаць рашэнні судаў незаконнымі і 8 жніўня прынялі рашэнне не выплачваць штрафы. Пастару Вячаславу Ганчарэнку пагражае пазбаўленне волі тэрмінам да пяці гадоў. Апрача таго, судовыя выканаўцы могуць у любы час арыштаваць банкаўскі рахунак царквы і яе маёмасць. Вернікі заявілі пра гатоўнасць у выпадку неабходнасці абараніць будынак царквы і свайго пастара.

Па інфармацыі БелаПАН

ДЗЕНЬ ПАМЯЦІ

БЕЛАРУСЫ НАВЕДАЛІ КАТЫНЬ

Генадзь КЕСНЕР

23 жніўня ўжо ў другі раз у Еўропе адзначаўся Міжнародны дзень памяці ахвяраў сталінскіх рэпрэсій. Дэлегацыя прадстаўнікоў беларускай грамадзянскай супольнасці і журналісты наведвалі мемарыяльны комплекс «Катынь», дзе ўвесну 1940 года НКУС расстраляў больш за 4 тысячы афіцэраў польскай арміі, сярод якіх было багата і ўраджэнцаў Беларусі.

Арганізатарам вандроўкі ў Катынь стала секцыя «Мемарыял» Беларускага рэспубліканскага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Яшчэ ў аўтобусе кандыдат гістарычных навук Ігар Кузняцоў, які з'яўляецца адным з самых дасведчаных экспертаў у пытанні сталінскіх рэпрэсій, падрабязна распавёў пра гісторыю Катыні, пра дакументальныя сведчанні, якія выкрываюць злачынства савецкага рэжыму пачатку 1940-х гадоў.

Тыя, хто наведваў Катынь яшчэ летась, гэтым разам убачылі шмат новага. Па-першае, ля цэнтральнага ўваходу ў мемарыял амаль завяршаецца будаўніцтва вялікага праваслаўнага храму, хоць у мінулым годзе яшчэ і слядоў гэтай будоўлі не назіралася. Як паведаміў «НЧ» адзін з супрацоўнікаў мемарыяла, будаўніцтва святыні пачалося толькі ў красавіку, але вядзецца зайздроснымі тэмпамі.

Па-другое, Катынь у цяперашнім выглядзе — яшчэ не завершаны мемарыял. Зараз рытууюцца другая і трэцяя частка комплексу пад назвай «Даліна смерці». Удзельнікам беларускай дэлегацыі пашчасціла напаткаць намесніцу дырэктара мемарыяла Галіну Андрэенкаву, якая не проста распавяла пра сэнс і задачы гэтага пантэона, але і пра

З НАГОДЫ

ДЗЯРЖАЎНЫЯ СВЯТЫ УКРАЇНЫ

Аляксей ХАДЫКА

23 і 24 жніўня наша суседка Украіна адсвяткавала два святы запар — спачатку Дзень дзяржаўнага сцяга, а потым Дзень незалежнасці.

Дзень сцяга ўсталяваны ў жніўні 2004 года ўказам прэзідэнта Леаніда Кучмы «ў гонар шматвяковай гісторыі стварэння Украінскай дзяржавы, дзяржаўнай сімволікі незалежнай Украіны і з мэтай выхавання павагі грамадзян да яе дзяржаўных сімвалаў». Лічыцца, што нацыянальны сцяг Украіны быў выкарыстаны пачамраваліцы 1848 года ў Аўстрыйскай імперыі Галоўнай рускай радай у Львове. Блакітны і жоўты колеры паводле геральдычнай традыцыі паўтаралі колеры львоўскага герба.

24 жніўня 1991 года Вярхоўны Савет УССР абвясціў незалеж-

Намесніца дырэктара мемарыяльнага комплексу Галіна Андрэенка распавядае беларусам пра Катынскую трагедыю

перспектывы музея-могілак пад адкрытым небам.

Ужо зараз па-за агароджанай тэрыторыяй Катыні пастаўлены папярэдні помнік на месцы знішчэння тысяч савецкіх грамадзян (паводле папярэдніх экспертызаў, бальшавікі масава забівалі там людзей яшчэ з 1920-х гадоў). Гэта частка Катыньскага лесу, дарэчы, вельмі нагадвае нашы Курапаты — такія ж магільныя ўпадзіны на месцах пахаванняў закатаваных мірных грамадзян, дзе-нідзе драўляныя крыжы, кветкі і вянкы, знічкі на брацкіх могилах. Але, у адрозненні ад Курапатаў, у Катыні вядзецца праца і ствараецца сапраўдны мемарыял памяці ахвяраў чырвонага тэrorу.

У Катыні беларусы ўсклалі кветкі і запалілі свечкі на польскай частцы мемарыяла, дзе знайшлі апошні супакой тысячы афіцэраў польскага войска. Важна адзначыць, што цяпер вядома імя кожнага забітага, прычым не толькі імя, але таксама дата і месца нараджэння. Мы з калегамі ўчыталіся ў знаёмых тапонімы — Гродна, Мінск, Літоўскі, Краснаполле, Чачэрск, Ліда, Брэст Літоўскі, Клецк і многія іншыя гарады і мястэчкі нашай краіны. Там прагучаў памінальны набат пад каталіцкім крыжам пакуты. Потым тое ж самае было зроблена на так званай «савецкай» частцы мемарыяла, над якой узвышаецца вялікі праваслаўны крыж.

Па завяршэнні наведвання Катыні дэлегацыя скіравалася да

месца катастрофы самалёта польскага прэзідэнта Леха Качыньскага. Прызнацца шчыра, убачанае ўразіла. І нават не маштабам катастрофы, якая шакавала ўвесь цывілізаваны свет. Але тым стаўленнем з боку шаравых месцічаў. Яшчэ захаваліся каляровыя стужкі, якімі было абцягнута месца падзення лайнера, яшчэ добра бачны нібы лязом зрэзаннае крылом самалёта верхавіны дрэваў, яшчэ стаяць каля прылеглай да лесу аўтадарожы вянкы на памяць аб загінулых у той катастрофе. І тут жа тоны броду — пляшкі з-пад гарэлкі, бляшанкі з-пад піва, безліч пластыкавых бутэлек, цыгарэтных пачакаў ды іншага смецця. І гэта на месцы, дзе загінула столькі людзей і дзе яшчэ прысутнічаюць іхныя душы! Дзіўнае стаўленне да чужога гора, хаця такое гора чужым не бывае...

У наступным годзе вандроўка ў Катынь зноў абавязкова адбудзецца. Гэта вельмі важна для ўспамінаў, для незабыўнасці, для параўнання, як усё ж захоўваецца памяць ахвяраў сталінскіх злачынстваў у суседняй краіне ў адрозненні ад нашай, дзе на месцы знішчэння мірных грамадзян у Малыя Трасяныцы — найбуйнейшая сметніца Беларусі. А ў народным мемарыяле Курапаты пануюць не павага і належнае стаўленне з боку чыноўнікаў да народнай памяці, але вандалы з фашысцкай свастыкай на лацканах.

Пятровіч Бязмертны з нагоды свята наладзіў у Амбасадзе невялікі прыём для прэсы і ўкраінцаў, якія жывуць у Беларусі. У цёплай хатняй абстаноўцы госці атрымалі падарункі — украінскі сцяг, вітанні ад міністра замежных спраў Украіны, тэкст Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце. Мэта амбасады, сказаў пасол, — каб кожны ўкраінец у Беларусі меў у хаце дзяржаўны сцяг сваёй гістарычнай радзімы.

Потым усе паглядзелі фільм польскага рэжысёра Ежы Гофмана «Незалежнасць» — апавед пра шлях Украіны да самастойнай дзяржаўнасці. Фінальныя словы каментару даводзілі, што Украіна, сёння расколтая амаль пароўну на прыхільнікаў «аранжавых» і «сініх», тых, хто падтрымлівае старога прэзідэнта Віктара Юшчанку і новага — Віктара Януковіча, мусіць зрабіць крокі да аб'яднання, каб саспець як адзіная нацыя.

Надзвычайны і паўнамоцны амбасадар Украіны Раман

ТЫДНЁВЫ АГЛЯД

НЕ ПНЕШ —
НЕ ЗАВАРУШЫЦЦА

Сяргей САЛАЎЕЎ

Здаецца, пакуль беларуса не пнеш — ён не заварушыцца. На гэтым тыдні такое і здарылася. Да нас заехала дэлегацыя чэшскага сенату і дакладчык Парламенцкай асамблеі Савета Еўропы Сініка Хурскайнен. Гэтыя людзі сустраліся з прадстаўнікамі беларускай апазіцыі, і, відавочна сустрэчы сталі своеасаблівым «кухталём» для кансалідацыі апазіцыянераў.

У прыватнасці, вельмі тэрмінова прадстаўнікі беларускіх апазіцыйных партый выпрацавалі сумесны зварот да Савета Еўропы і Парламенцкай асамблеі СЕ, які і перадалі спадарыні Хурскайнен.

Дакумент быў перададзены 24 жніўня на сустрэчы прадстаўнікоў апазіцыі з дакладчыкам ПАСЕ ў Мінску.

У звароце, падпісаным кіраўнікамі дзевяці палітычных структур, утрымліваецца «агульная пазіцыя» беларускай апазіцыі аб развіцці дыялогу паміж Беларуссю і Саветам Еўропы. У дакуменце адзначаецца: шлях Беларусі ў структуры Савета Еўропы ляжыць праз свабодныя і дэмакратычныя выбары, якія нельга праводзіць, калі ў краіне ёсць палітвязні і заканадаўства, што дазваляе фальсіфікацыі.

У дакуменце таксама робіцца акцэнт на існасць у Беларусі абмежаванні для працы прэсы і парушэнні права на свабоду асацыяцыі. Апазіцыянеры прапануюць вярнуцца да пытання далучэння Беларусі да Савета Еўропы пасля правядзення прэзідэнцкай кампаніі.

Больш за тое: прадстаўнікі апазіцыі 24 жніўня ў Мінску падпісалі пагадненне пра каардынацыю дзеянняў падчас найбліжэйшай кампаніі па выбарах прэзідэнта Беларусі.

Дакумент падпісалі лідэр кампаніі «Гавары праўду!» Уладзімір Някляеў, старшыні Беларускай партыі левых «Справядлівы свет» Сяргей Калякін і Аб'яднанай грамадзянскай партыі Анатоль Лябедзька, лідэр Еўрапейскай кааліцыі Мікалай Статкевіч, кіраўнікі аргкамітэтаў па стварэнні партый «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» Вітал Рымашэўскі і Партыі жанчын «Надзея» Алена Яськова.

Старшыня Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Грамада) Анатоль Ляўковіч не змог прысутнічаць на падпісанні, але выказаў гатоўнасць далучыцца да дакумента. Акрамя таго, старшыня Партыі БНФ Аляксей Янукевіч падпісаў пагадненне з агаворкай, што дзеянні апазіцыі на выбарах павінны быць скіраваныя не толькі на барацьбу з Аляксандрам Лукашэнкам, але і з прарасійскім кандыдатам.

Пагадненне прадугледжвае, што дэмакратычныя сілы дамаўляюцца

правесці масавую інфармацыйную кампанію з мэтай данясення да ўсіх жыхароў Беларусі звестак пра шкоду, якую наносіць беларускаму народу палітыка цяперашняй улады; правесці масавую мабілізацыйную кампанію сярод выбаршчыкаў, у прыватнасці ператварыць магчымы пасіўны пратэст у форме няўдзелу ў выбарах у пратэст дзейны, каб большасць прагаласавала супраць цяперашняй улады; арганізаваць працу з членамі выбарчых камісій, а таксама эфектыўнае назіранне на участках з мэтай выяўлення фальсіфікацыі і міжнароднага непрызнання сфальсіфікаваных вынікаў выбараў.

Апроч таго, у дакуменце вызначаны і амаль фантастычныя мэты. Прыкладам, наладзіць кантакты і правесці перамовы з урадавымі чыноўнікамі, рэгіянальнымі кіраўнікамі, дырэктарамі прадпрыемстваў і афіцэрамі МУС, якія ўжо ўсвядомілі, што ўладу трэба мяняць. Таксама арганізаваць унутраны і знешні ціск на ўладу з мэтай змены выбарчага заканадаўства і правапрымяняльнай практыкі. У адпаведнасці з пагадненнем апазіцыя бярэ на сябе абавязальства абмеркаваць пытанне аб стварэнні «каардынацыйнага цэнтра кампаніі на прынцыпах роўнасці».

Лідэр АГП Анатоль Лябедзька назваў дакумент першым крокам да канкрэтных сумесных дзеянняў. «Калі пагадненне падпішуць усе палітычныя сілы Беларусі, у нас ёсць шанец выйсці на адзінага кандыдата і — як вынік — змагання за перамогу на выбарах», — заявіў ён.

Спадзяванні на тое, што будзе «адзіны кандыдат» ад апазіцыі, зараз выглядаюць вельмі недарэчнымі. Прынамсі, прадстаўнікі некалькіх прэтэндэнтаў у прэзідэнты гэта пагадненне не падпісалі. А значыць, «адзінага» не будзе.

Не спалі ў шапку і прадстаўнікі ўлады. Пра ход працы над Канцэпцыяй удасканалення мер крымінальнай адказнасці і сістэмы выканання крымінальных пакаранняў паведаміў 24 жніўня Аляксандру Лукашэнку генеральны пракурор Беларусі Рыгор Васілевіч.

Прэзідэнт запатрабаваў ад яго «паскорыць працу над гэтым важным дакументам, зыходзячы з таго, што ў сучасных умовах неабходна яшчэ больш уважана падыходзіць да

прызначэння пакаранняў, звязаных з пазбаўленнем волі, і больш шырока прымяняць штрафы». Лукашэнка таксама запатрабаваў «узмацніць пракурорскі нагляд за выкананнем заканадаўства ўсімі праваахоўнымі і кантрольнымі органамі, значна больш увагі надаваць таму, як забяспечваюцца правы і свабоды грамадзян».

Невядома, ці сталася гэта «кухталём» для таго, каб вызваліць з-за кратаў старшага следчага па асабліва важных справах Генеральнай пракуратуры Беларусі Святлану Байкову. Яе справа нарабіла шмат вэрхалу — бо менавіта яна падабралася да вельмі балючых карупцыйных схемаў улады. Але, тым не менш, 24 жніўня Васілевічам было адмоўлена ў працягу тэрміну ўтрымання пад вартай Байковай. Цяпер яна знаходзіцца дома: следствам абрана мера стрымання — хатні арышт. Тым не менш, тэрмін следства па крымінальнай справе генпракурорам працягнуты да 9 кастрычніка.

Але ёсць рэчы, на якія беларусаў заахвочваць не трэба. У апошнія гады ў Беларусі расце цікавасць да нацыянальнага вясельнага абраду. Пра гэта заявіла дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту Святлана Лакотка.

Паводле яе слоў, упершыню паслугу «беларускае вяселле» музей прапанаваў у 2005 годзе. З кожным годам колькасць ахвотнікаў выканаць нацыянальны вясельны абрад расце. У 2009 годзе музей прыняў 50 пар, а вясной 2010 года ахвотнікі правесці вяселле ў адпаведнасці з нацыянальнымі традыцыямі ўжо запісаліся на восень — утварылася чарга.

Большасць ахвотных правесці нацыянальны вясельны абрад — моладзь. «Што цікава, ёсць пары, калі яна беларуска, а ён з іншай краіны, напрыклад, немец або японца», — адзначыла спецыяліст. Паводле яе слоў, даволі часта нявесты і жаніхі пры праходжанні беларускага вясельнага абраду апранутыя ў нацыянальныя касцюмы, а не ў белую сукенку маладой і чорны касцюм маладога, як пры рэгістрацыі шлюбу ў ЗАГС.

Як лічыць Лакотка, рост цікавасці да нацыянальнага вясельнага абраду сведчыць пра ўзмацненне цікавасці да беларускай нацыянальнай культуры.

ФІГУРЫ ТЫДНЯ

СЯРГЕЙ ГАЙДУКЕВІЧ

Лідэр Ліберальна-дэмакратычнай партыі Сяргей Гайдукевіч у чарговы раз мае намер балатавацца на пасаду прэзідэнта Беларусі. Агітаваць выбарцаў палітык плануе ў тым ліку і алкагольнай прадукцыяй з выявай сябе на этыкетках. Гарэлку «Гайдукевіч» і свае партрэты палітык раздаваў на кангрэсе партыі 21 жніўня сваім папалчнікам у якасці падарунку. Апроч выявы Гайдукевіча на этыкетцы гарэлка змешчаныя стылізаваны герб продкаў Гайдукевіча, надпісы «Беларуская шляхта», «Гонар і годнасць», «Парадак у краіне. Дабрабыт у доме».

Апроч таго, Сяргей Гайдукевіч у сваіх выступах перад дэлегатамі з'езду закрэпуў тэму адносін з Расіяй. Паводле меркавання палітыка, суверэнітэт нашай дзяржавы завязаны на ўсходнюю суседку. «Мы выступаем за адзіную валюту з Расіяй. Калі б яна была ўведзена, энергэрсурсы паступалі б да нас па ўнутрырасійскіх коштах», — цытуе словы кіраўніка Ліберальна-дэмакратычнай партыі БелаПАН. Гайдукевіч зазначыў, што партыя выступае за шматвектарную знешнюю палітыку: «Мы мусім планамерна развіваць адносіны і з Еўрасаюзам, і з ЗША, і з Кітаем. Будзе добра, калі Беларусь увойдзе ў ЕС нават праз пару гадоў».

Сяргей Гайдукевіч удзельнічаў у прэзідэнцкіх выбарах 2001 і 2006 гадоў, але набраў менш за пяць працэнтаў галасоў.

ДЗЯНІС ГАРАЖА

На чэмпіянаце свету па веславанні на байдарках і каноэ, што праходзіў у Польшчы, беларус Дзяніс Гаража заваяваў залаты медаль на дыстанцыі 500 метраў у спаборніцтвах канаістаў-адзіночнікаў. Гаража паказаў вынік 1 хвіліну 47,701 секунды. Такім чынам, беларускі спартовец пацвердзіў свой тытул чэмпіёна свету, які ён атрымаў у 2009 годзе ў Канадзе.

Срэбным прызёрам стаў Лі К'ян (Кітай) — 1 хвіліна 48,317 секунды, бронзавым — Вадзім Мяньюкоў (Узбекістан) — 1 хвіліна 48,457 секунды.

Падчас фінальнага заезду байдарчыкаў беларус Алег Юрэня заняў 8-е месца з вынікам 1 хвіліна 48,089 секунды. Усяго ў беларусаў пяць медалёў цяперашняга чэмпіянату свету. На дыстанцыі 1000 метраў золата выйграў экіпаж каноэ-чацвёркі (Зміцер Рабчанка, Зміцер Вайцішкін, Дзяніс Гаража, Аляксандр Ваўчэцкі). Срэбнымі прызёрамі сталі каноэ-двойка ў складзе братаў Аляксандра і Андрэя Багдановічаў і экіпаж байдаркі-чацвёркі (Раман Петрушэнка, Вадзім Махнёў, Аляксей Абалмасаў, Артур Літвінчук). Алег Юрэня стаў бронзавым прызёрам у спаборніцтвах байдарак-адзіночак. Акрамя таго, Марына Палтаран заваявала срэбра ў спаборніцтвах байдарак-адзіночак на дыстанцыі 5000 метраў.

Дзяніс Гаража — адкрыццё сезону 2009 года. Пра свой патэнцыял мазырчук упершыню заявіў летась на планетарнай студэнцкай рэгаце, з якой прыехаў пераможцам. З дэбютнага чэмпіянату Еўропы Дзяніс вярнуўся з «золатам».

ПЕСНЯРЫ

Беларускі дзяржаўны ансамбль «Песняры» пад кіраўніцтвам Вячаслава Шарапава мае намер змагацца з замахамі расійскіх калектываў на гандлёвы знак «Песняры». Валоданне правамі ў Расіі на агульнавядомы гандлёвы знак «Песняры» раней было зацверджана Федэральнай службай па інтэлектуальнай уласнасці, патэнтах і гандлёвых знаках (Роспатэнт). У Беларусі прававую абарону гэты гандлёвы знак атрымаў у 2009 годзе.

Як распавёў Вячаслаў Шарапаў, цягам апошніх гадоў гандлёвы знак «Песняры» быў прыватызаваны ў Расіі і знаходзіўся ў прыватнай уласнасці некалькіх уладальнікаў. Аднак у беларускіх выканаўцаў ёсць прыярытэт таварнага знака, і яны ўжо могуць адстойваць свае правы ў судзе. «Зараз мы спадзяемся, што расійскія калектывы будуць добрапрыстойныя і праблема ўрэгулюецца мірным шляхам. Заклікаем артыстаў да разважлівасці і спынення гастрольнай дзейнасці», — зазначае мастацкі кіраўнік «Песняроў» Шарапаў.

Цяпер калектыву працуе над новай канцэртнай праграмай, у якой будуць кампазіцыі на вершы Янкі Купалы.

ПАЛІТЫКА

▶ ЭКСПЕРТЫЗА

СНЕЖАНЬ, ВЫБАРЫ

12 снежня 2010 года.

Пра магчымае прызначэнне выбараў на гэты дзень кажучь у апазіцыйных колах амаль як пра вырашаную справу. «Я думаю, што гэта сапраўды аптымальная дата для ўлады», — пагаджаецца Валеры Карбалевіч.

Пра палітычную сітуацыю ў краіне і верагодныя варыянты яе развіцця з палітолагам Валерыем Карбалевічам размаўляла журналіст «НЧ» Алена Варажбей.

Валеры Карбалевіч

— Напярэдадні новага года будучь вельмі цяжкія перамоў з Расіяй па цэнах на газ і ўмовах паставак нафты. Тая формула, якая дзейнічае паводле дамовы на газ ад 31 снежня 2006 года, вычарпана. З наступнага года павінны быць свабодныя рынковыя цэны. То бок зараз рукі расійскіх кіраўнікоў развязаны, і яны могуць прызначаць любыя цэны. Тым больш ва ўмовах цяперашняй інфармацыйнай вайны дзвюх краінаў, можна меркаваць, пазіцыя Расіі будзе даволі жорсткай.

Перамовам будучь спадарожнічаць інфармацыйныя атакі з

абодвух бакоў. А гэта не вельмі спрыяльны фон для прэзідэнцкіх выбараў. Напрыклад, падчас нафтагазавай вайны напрыканцы 2006-га — пачатку 2007 года шмат людзей пабеглі ў банк і здымаць свае грашовыя ўклады. Лукашэнка потым казаў, што гэта была амаль катастрофічная сітуацыя для фінансавай сістэмы краіны. Гісторыя можа паўтарыцца. Таму трэба спачатку правесці выбары — да таго, як пачнецца больш вострая фаза змагання з Расіяй па ўмовах паставак энергарэсурсаў. Зразумела, што лепш яе праводзіць, ужо маючы ў руках новы

прэзідэнцкі тэрмін для Аляксандра Рыгоравіча. Да таго ж, бліжэй да канца года можа неяк атрымаецца назапасіць грошы, узіць крэдыты, каб выканаць абяцанне — выплаціць сярэдня заробак 500 долараў. У лістападзе плануецца павышэнне тарыфнай стаўкі. І напачатку снежня людзям ужо налічаць новыя заробкі. Такім чынам, новыя заробкі ўжо атрымаюць, а вайна з Расіяй пакуль яшчэ не пачнецца.

— Як вядома, пра афіцыйнае абвешчэнне выбараў улады пакуль упарта маўчаць.

— Але на 7 верасня А. Лукашэнка сваім указам прызначыў пазачарговую сесію Палаты прадстаўнікоў. Прычым з абсалютна пустым парадкам дня. Гэта папраўкі ў падатковы і бюджэтны кодэксы, а таксама законапраекты аб бюджэце Фонду сацыяльнай абароны насельніцтва (Міністэрства працы) і дзяржаўным бюджэце краіны на 2011 год. Як пазначана ва ўказе, «могуць быць разгледжаны і іншыя пытанні». Але праект бюджэту ў верасні ніхто не абмяркоўвае. І як можна абмяркоўваць бюджэт, калі невядомая цана на газ і нафту? Адрозна зразумела, што галоўным пытаннем будзе прызначэнне даты прэзідэнцкіх выбараў.

Выбары ў Беларусі прызначаюцца не пазней чым за 5 месяцаў да заканчэння паўнамоцтваў прэзідэнта. І праводзяцца ў нядзелю, не пазней чым за два месяцы да сканчэння гэтага тэрміну. Цяперашнія прэзідэнцкія выбары ў Беларусі павінны адбыцца не пазней за 6 лютага 2011 года.

Таму 7 верасня можа быць названая і пазнейшая, а не снежаньская дата. Але назіральнікі сумняваюцца, што ўлада «падаруе» сваім апанентам лішнія два месяцы. Навошта даваць нейкія карты ў рукі апанентам? Таму тры месяцы — ніякіх тут варыянтаў, я думаю, не можа быць.

— Яшчэ ў маі Лукашэнка заяўляў: ён схільны да таго, што выбары пройдуць напачатку будучага года. А старшыня ЦВК Лідзія Ярмошына казала, што найбольш спрыяльная дата для гэтых выбараў — 6 лютага. Што адбылося?

— Я думаю, што сапраўды так планавалася напачатку. Але потым здарылася рэзкае абвастрэнне канфлікту з Расіяй. І менавіта

гэты чыннік падштурхоўвае ўладу правесці датэрміновыя прэзідэнцкія выбары. Фактычна на два месяцы раней. Мінным разам, у 2006 годзе, выбары адбыліся на чатыры месяцы раней. Ужо амаль паўгода Лукашэнка забярэ ад сваіх прэзідэнцкіх тэрмінаў, калі прагнозы спраўдзіцца.

— Улада ўлічвае настроі людзей? Хоць, як сведчаць апаненты, галасы на выбарах у Беларусі не лічаць, але гэта ўсё роўна вельмі важны чыннік.

— Безумоўна. Улада ў любой краіне трымаецца на двух фактарах. Першы — прызнанне грамадствам права гэтай улады на кіраванне. І другое — сіла. У розных краінах, дэмакратычных і недэмакратычных, розная вага гэтых чыннікаў. Але яны заўсёды існуюць. І нават у самых жорсткіх таталітарных краінах інстытут прапаганды, дарэчы, — самы моцны. Хаця, здавалася б, што там прапаганда, калі ёсць канцлагеры, спецслужбы і г.д. Улада несумненна зацікаўлена ў рэальнай падтрымцы насельніцтва, таму і існуе прапаганда. І тое, што адбываюцца фальсіфікацыі, адно другому не перашкаджае.

Прычым на ўсіх выбарах, якія былі дасюль, Лукашэнка рэальна атрымліваў падтрымку большасці насельніцтва. І ў 2001-м, і ў 2006-м годзе больш паловы насельніцтва рэальна прагаласавала за Лукашэнка. Пра гэта сведчаць незалежны сацыялагічныя апытанні. Зразумела, што потым улады надбавілі адсоткаў 20, а то і больш. Гэта іншая справа.

Невядома, што можа здарыцца ў краіне, калі прэзідэнт рэальна не будзе атрымліваць больш за палову галасоў. Непрадказальна, як у гэтай сітуацыі павядзе сябе чыноўніцтва, спецслужбы, сябры выбарчых камісій. Усё можа памяншацца і скончыцца дрэнна для ўлады. Таму для яе прычыны мець рэальную падтрымку большасці насельніцтва.

— Калі Лукашэнка казаў, што для яго будзе вельмі цяжкая кампанія, ён меў на ўвазе пазіцыю Расіі? Што яго прымусіла сказаць гэта?

— З аднаго боку, сапраўды, пазіцыя Расіі, якая была даволі жорсткай ужо з пачатку года. Асабліва пасля нафтавай паразы

ў студзені гэтага года, Лукашэнка зразумеў, што стаўленне Расіі прынцыпова змянілася. З другога боку, гэта датычылася мабільнасці выканаўчай вертыкалі і ўсяго дзяржаўнага апарату, каб яны не расслабіліся і актыўна працавалі.

— Для апанентаў Лукашэнка гэта таксама вельмі цяжкая кампанія?

— Я думаю, што якраз у сэнсе пагроз для ўлады з боку апазіцыі цяперашняя кампанія, магчыма, будзе самая лёгкая. Гэта можна пакуль што казаць з гледзішча таго, што сёння адбываецца. Сітуацыя такая, што апазіцыя расколатая, няма адзінства, збіраюцца вылучацца шмат кандыдатаў. У выніку такая практыка апазіцыянераў вядзе да паразы. Таму ў гэтым сэнсе асабліва баяцца беларускім уладам няма чаго. Але тым не менш заўсёды ёсць элемент нечаканасці. Раз на 5 гадоў улады вымушаныя даваць апанентам магчымасць выступіць па тэлебачанні цягам 30 хвілін. Гэта заўсёды псіхалагічны стрэс для ўлады. Мы памятаем, як, напрыклад, скарыстаўся гэтым Аляксандр Казулін на мінулых выбарах.

Выбары — гэта яшчэ і крызіс для ўлады. І ўлада тое разумее, і Лукашэнка. Гэта падзея, якая надае легітымнасць уладзе. Таму больш за ўсё баіцца, мусіць, сам Аляксандр Рыгоравіч. Хаця ўсе кажучь, што ўсё схоплено, усё загадзя вядома, гэта не выбары, толькі фармальны акт. А тым не менш Лукашэнка вельмі засцепаецца.

— Калі б апазіцыя дзейнічала так, як ёй належыць, сённяшняя сітуацыя была б для яе найбольш спрыяльнай у параўнанні з ранейшымі кампаніямі? Улічваючы тую ж пазіцыю Расіі. І калі б было на каго рабіць стаўку сярод апазіцыйных лідэраў.

— Я думаю, так. Сёння сітуацыя для апазіцыі больш спрыяльная, чым падчас папярэдніх выбарчых кампаній. Ёсць аргументы, якія можна выкарыстаць. Ніколі раней Беларусь не залежала ў такой ступені ад замежных крэдытаў. Фактычна краіна села на крэдытную іголку і без яе ўжо не можа існаваць. І ўсё больш і больш залазіць у пазыковую пятлю. Пазіцыя Расіі — таксама вельмі важны чыннік. Гэтыя фактары, зразумела, можна было б скарыстаць. У выніку атрымліваецца, што ў самы спрыяльны момант апазіцыя апынулася ў стане, у якім фактычна адмаўляецца змагацца за рэальную ўладу.

▶ ВЫБАРЫ

ПП ЗАЎВАЖЫЛА МІЛІНКЕВІЧА

Палата прадстаўнікоў адказала на зварот Аляксандра Мілінкевіча наконт унясення ў Выбарчы кодэкс папраўкі, якая гарантуе прадстаўнікам кандыдатаў у дэпутаты ўдзел у падліку галасоў.

У адказе на зварот Мілінкевіча, накіраваны ў Палату прадстаўнікоў 9 жніўня, намеснік старшыні пастаяннай камісіі ніжняй палаты парламента па дзяржаўным будаўніцтве, мясцовым самакіраванні і рэгламенце Міхаіл Орда паведаміў, што дэпутаты «з'яўляюцца паслядоўнымі прыхільнікамі забеспячэння адкрытасці і галаснасці выбараў і гатовыя працаваць у гэтым кірунку». У той жа час ён адзначыў, што члены камісіі «вельмі слаба ўяўляюць механізмы прававой рэалізацыі» прапановы Мілінкевіча аб абавязковым уключэнні ў камісіі ўсіх узроўняў прадстаўнікоў кандыдатаў на пасадку дэпутата ці прэзідэнта.

Орда папрасіў палітыка больш дэталёва падзяліцца сваімі думкамі па рэалізацыі яго прапановы.

Мілінкевіч накіраваў разгорнутыя прапановы ў Палату прадстаўнікоў 24 жніўня. Так,

згодна з прапановай палітыка, прэтэндэнт у кандыдаты ў дэпутаты накіроўвае свайго прадстаўніка ў тэрытарыяльную ці акруговую камісію. Гэты прадстаўнік мае ўсе правы члена камісіі, за выключэннем права галасу. У выпадку рэгістрацыі кандыдата ў дэпутаты гэты прадстаўнік становіцца паўнапраўным членам камісіі.

Кандыдат на пасадку прэзідэнта Беларусі ці кандыдат у дэпутаты таксама атрымлівае права вылучыць па адным прадстаўніку ў кожную ўчастковую камісію. Органы, якія фарміруюць участковыя камісіі, павінны ўключыць такога прадстаўніка ў камісію ў бюспрэчным парадку.

Мілінкевіч упэўнены, што рэалізацыя гэтых нормаў не паставіць пад пагрозу працу камісій, бо яны адразу фарміруюцца ў поўным складзе і толькі потым дапаўняюцца з ліку дэлеганых у камісію прадстаўнікоў тых, хто збіраецца стаць кандыдатам у дэпутаты.

Таксама ў адказе Мілінкевіч падкрэсліў, што Палата прадстаўнікоў здольная прыняць змены ў выбарчае заканадаўства падчас аднадзённага пленарнага пасяджэння адразу ў двух чытаннях — такіх прэцэдэнты ўжо былі.

Паводле прэс-службы Руху «За свабоду»

▶ КРУГЛЫ СТОЛ

ПАТРЫЁТЫ Ў СПАЖЫВАННІ

Канстанцін СКУРАТОВІЧ

Перыядычна нас знаёмяць з вынікамі розных сацыялагічных апытанняў, якія вельмі падобныя да звычайных маніпуляцый нашымі паводзінамі. Паспрабуем паказаць гэта на прыкладзе аднаго найноўшага апытання.

Дзеся гэтага напачатку нагадаем пару прапісных ісцін сацыялогіі. Згодна з методкай сацыялагічнага даследавання, яго аб'ектам з'яўляецца сацыяльная рэальнасць, якая не залежыць ад даследчыка. Прадметам — якасці, асаблівасці, стасункі і працэсы дадзенай рэальнасці, якія вызначаюцца даследчыкам для мэтанакіраванага вывучэння.

Вылучэнне фрагмента сацыяльнай рэальнасці ў якасці аб'екта, а ў яго межах — прадмета сацыялагічнага даследавання, дыктуецца праблемнай сітуацыяй, якую трэба вырашыць, каб мінімізаваць або пераадолець пэўны супярэчнасці.

Менавіта праблемная сітуацыя «стварае» прадмет даследавання, а лакалізацыя сітуацыі ў тых або іншых праявах рэальнасці — анталагічныя высновы для вызначэння аб'екта даследавання.

Калі, напрыклад, такую праблемную сітуацыю, як сексуальныя паводзіны вязняў, даследаваць сацыялагічнымі метадамі, то трэба найперш вызначыць прычыны, якія змушаюць іх да нетрадыцыйных нормаў паводзін. Зыходзячы з таго, што вязні знаходзяцца ў ненармальным умовах, самым недарэчным было б пытанне аб спосабах задавальнення імі сваіх сексуальных

патрэб. Верагодна, такое пытанне большасцю рэспандэнтаў было б успрынята як натуральны здзек. А гэта б непазбежна прывяло да скажэння атрыманай інфармацыі, прыдатнай хіба што для жоўтай прэсы, якая б са спасылкай на дадзеныя аўтарытэтай сацыялагічнай службы (не самі выдумалі!) давала б сваім даверлівым чытачам, што айчыныя вязні, у адрозненні ад амерыканскіх, спрэс гомасексуалісты ды ананісты.

Хай даруе чытач за нудную прадмову, але многія сацыялагічныя даследаванні ў Беларусі робяцца беспрадметна, гэта значыць — ненавукова. Але іх дадзеныя друкуюцца ў СМІ як навукова дакладныя.

Прыкладам, на днях БелТА паведаміла, са спасылкай на апытанне Аналітычнага цэнтру *EcooM*, праведзена ім па тэме «Год якасці», што беларускія пакупнікі аддаюць перавагу айчынным харчаванням перад імпартным. Відавочна, што апытанне заказное, прафінансаванае нейкай дзяржаўнай установай, з мэтай вызначэння дамінуючых спажывецкіх настрояў грамадзян.

Вынік — як і належыць: якасць беларускага харчавання добрая, таму беларусы з'яўляюцца патрыётамі ў спажыванні. Прычым спажывецкія настроі вызначаны з дакладнасцю да дзесятых працэнта. У ліпеньскім апытанні *EcooM*, як сведчыць БелТА, прынялі ўдзел 1498 грамадзян Беларусі ва ўзросце ад 18 гадоў, сярод якіх айчынным харчаванню аддалі перавагу 43,2% апытаных, імпартнаму — 12,9%. І пры гэтым, як вызначылі сацыёлагі, 24,8% грамадзян робяць свой выбар па прынтцыпу «гледзячы, які тавар». Маўляў, мы не такія багатыя, каб купляць танныя рэчы!

Калі што лепшае, то і пераплацім. Вось як гэта максіма спажывецкіх паводзін беларусаў выглядае ў выкананні сацыёлагаў: «Галоўнае — якасць», — так лічаць 34% грамадзян. За баланс суадносін кошту і якасці выступаюць 45,9% апытаных. Кошт дамінуе над якасцю толькі ва ўзросте 3,1% рэспандэнтаў.

Атрымліваецца, беларусы цалкам адэкватныя спажывецкі і абыякое харчаванне купляць не збіраюцца. Уласна, ведаем гэта мы і без сацыёлагаў. Увогуле, ніякай праблемнай сітуацыі тут няма, як

няма і сацыяльнай супярэчнасці, якую трэба пераадолець з дапамогай атрыманай інфармацыі. Бо на самай справе гэта даследаванне (апытанне) не мае ні аб'екта, ні прадмета даследавання. Найперш таму, што сярэднястатыстычны беларускі пакупнік (а менавіта яго паводзіны вывучае сацыялогія) не мае праблемы выбару паміж сваім і замежжым па прычыне амаль поўнай адсутнасці імпартнага асартыменту ў рознічным гандлі.

Вось як выглядае крамны рознічны гандаль паводле дадзеных афіцыйнай статыстыкі. У агульным памеры рэалізацыі мяса і птушкі доля імпарту складае 0,5%, каўбасных вырабаў — 0,1%, кансерваў мясных — 2,8%, масла жывёльнага — 0,5%, сыроў — 2,4%, цукру — 0,2%. Крыху больш імпарту па артыкулах «безалкагольныя напоі» (5,7%), «кандытарскія вырабы» (16,1%), «сокі» (28%).

У нейкай ступені пра магчымасць выбару можна гаварыць толькі адносна апошніх трох пазіцый, а таксама адносна рыбы і морапрадуктаў (Беларусь сваіх не мае), круп ды макаронных вырабаў, удзельная вага якіх у агульным аб'ёме таваразвароту складае ад 40 да 60%. Але гэта таксама адносна выбару, бо як бы ні карцела беларускаму пакупніку паласаватца айчынным свежазаморожаным мінтаем або хекам, ні ў Дняпры, ні ў Свіслачы гэта рыба не водзіцца.

Ёсць яшчэ такія «каланіяльныя тавары», як кава, гарбата, трапічныя фрукты ды прысмакі, непаўнаватраснай заменай якім могуць быць толькі айчыныя сурогаты. Кішталту жалудовых кафеінных напояў або кавы з цыкорыям. А цытрусавых у Беларусі пакуль што не вырошчваюць.

Ну дык што, зойдем у карму і пачнем выбіраць? Хоць у сельпо,

хоць у супермаркет — прынцыповай розніцы няма. Малако з кефірам — з бліжэйшага малаказавода, птушка — са Смалявіцкай або Слуцкай птушкафабрыкі, ялавічына або свініна (якія, калі ёсць, можна выбіраць усяго з двух гатункаў — першага або другога), каўбасы — тут цэлы спіс шыкоўных назваў, пры уніфікаваным «гостамі» якасным складзе. Дзе болей соі, дзе меней, а мясам ніводная «палка» нават і не пахне.

Такім чынам, ніхто нам нічога з парыжаў не завозіць, і нашы партманэ заморскімі смакотамі не спакушае. Бо ўстаноўка была дадзена давесці долю беларускага харчавання ў асартыменце «да 100 і болей працэнтаў».

З яйкамі гэта ўжо амаль атрымалася — у аб'ёме іх рэалізацыі доля імпартных складае 0,01%. Калі мы не памыляемся ў разліках, з кожных 10 000 яек, якія прадаюцца ў нашых крамах, — 9 999 айчынных, і толькі адно імпартнае. Жыві доўга і шчасліва, а гэта вольнае і тое што купіць, але, магчыма, і пабачыць на прылаўку не давядзецца. Калі няма добрай знаёмай сярод гандляроў на высокіх пасадах.

А сацыёлагі нам даводзяць пра сотні тысяч пакупнікоў, якія свядома выбіраюць імпартнае, і мільёны, якія свядома «купляюць беларускае».

Першае, што хочацца сказаць, — гэтка вольна даследаванні не каштуюць ні выедзенага яйка, ні тых грошай, якія выдаткавала на іх нейкая дзяржаўная ідэалагічная ўстанова. Але хутка разумееш, што сацыёлагі вырашалі зусім іншую праблемную сітуацыю. Ім трэба было ў навуковай форме паказаць, як беларусы робяць найлепшы выбар ва ўмовах адсутнасці выбару.

І не толькі ў краме, але і на выбарчым участку. Пра гэта паразважаем пры першай нагодзе.

▶ ПАДРАБЯЗНАСЦІ

ТРАГЕДЫЯ ПА-БЕЛАРУСКУ

Аляксандр ШПАКОЎСКІ

Вечарам «у выніку бойкі, якая адбылася паміж маладымі людзьмі 21 жніўня ў Мінску, адзін чалавек забіты і адзін паранены». Я ведаю гэтых хлопцаў, іх сем'і і абставіны трагедыі, якія абыходзяць у афіцыйных паведамленнях.

Цэла забітага было знойдзена позна вечарам. Другі пацярпелы быў дастаўлены ў лякарню з нажавым раненнем жывата. Высветлілася, што гэтыя двое прыставалі да трэцяга хлопца, які спачатку спрабаваў ад іх уцячы, а затым аказаў актыўны супраціў.

Малады чалавек затрыманы. На яго заведзена крымінальная справа па ч.1 арт. 139 КК Беларусі («Забойства»). Аднак у праваахоўных органах не выключваюць, што дзеянні хлопца могуць быць расцэненыя як неабходная абаро-

на. Удакладняюцца акалічнасці здарэння.

Забіты Яўген Р., вучань 9-га класа школы №12, паранены — яго сябар, выпускнік гэтай жа школы Аляксандр К. Пацярпелыя маладыя людзі раслі ў неўладкаваных сем'ях у мінскім мікрараёне Кунцаўшчына. Час там нібы спыніўся. У Кунцаўшчыне і зараз хвацкія 1990-я. Баракі, старыя пяціпавярховікі, інтэрнат, павальнае п'янства, прастыгучыя, блатная рамантыка, прытоны — нязменныя атрыбуты гэтага месца.

Забіты быў на ўтрыманні ў бабулі, маці жыла там жа, але ўдзелу ў выхаванні сына не прымала, бо была пазбаўлена бацькоўскіх правоў і бязбожна піла. Дзяржава ахрысціла Ларысу Р. «абавязанай асобай» ды спрабавала прымусяць пакрываць выдаткі на выхаванне дзяцей. Яе нават працаўладкавалі прыбіральшчыцай у РУП «Прагрэс» і вазілі на працу на міліцэйскім «козліку». Але жанчына і з такімі абавязка-

мі не спраўлялася, тады дырэктар «Прагрэсу», дэпутат Мінгарсавета Мікіцік дапамог ёй аформіць інваліднасць, адпаведную пенсію і звольніцца, а дзяржава стала атрымліваць кампенсацыю з уласных грошай.

Яўген быў неспяховым вучнем і ў школу хадзіць не любіў. У такіх жа асацыяльных умовах жыў і яго сябар Аляксандр. Магу сказаць з упэўненасцю былога сацыяльнага педагога, кандыдата ў дэпутаты, што балатаваўся на гэтым участку і ведаў кожную сям'ю: такіх дзяцей там некалькі дзесяткаў!

Некаторыя мае былыя калегі гавораць, што хлопцам гэта — Божая кара. Справа вольна і чым. У 2007 годзе Мінск узбударажыла рэзананснае здарэнне. Трое навучэнцаў адной з сярэдніх школ на будоўлі ў Кунцаўшчыне «згвалтавалі ў вычварнай аральнай форме» малалетняга вучня 5-га класа, запісалі свае дзеянні на камеру мабільнага тэлефона і распаўсюдзілі запіс з камен-

тэрамі ў інтэрнэце. Сярод гвалтаўнікоў былі Яўген і Аляксандр. Малалетні пацярпелы Ш. пазней матываваў сваю згоду на ўдзел у вычварэннях жаданнем пагуляцца з мабільным тэлефонам, а таксама тым, што «старэйшыя хлопцы» абяцалі яго пакарміць! Маці Ш., алкагалічка і мясцовая прастыгучка, за атрыманыя ад бацькоў злачынцаў 300 тысяч рублёў пагадзілася не звяртацца ў міліцыю. Праваахоўныя органы самі завялі крымінальную справу па факце выяўленага відэазапісу. Маці (дарэчы, траіх дзяцей) была пазбаўлена бацькоўскіх правоў, пацярпелага Ш. і іншых дзяцей забралі з сям'і, а Яўген і Аляксандр пазбеглі крымінальнай адказнасці, бо не дасягнулі неабходнага для прыцягнення ўзросту.

У школу прыехала праверка, правярылі тэчку выхаваўчай працы, пазбавілі прэміі дырэктара, а на ўскраіне беларускай сталіцы ў XXI стагоддзі па-ранейшаму галадалі дзеці! Нябожчык-мэр Паўлаў пабудоваў на гэтым выпадку тэзісы свайго дакладу аб праблемах адукацыі, гнеўна надзімаў шкокі, даваў працуханцаў дырэктарам школаў і намеснік кіраўніка ад-

міністрацыі Фрунзенскага раёна Георгій Козел.

Яўген і Аляксандр не сталі на шлях выпраўлення. Іх ніхто не карміў і ніхто не распавядаў пра «моцную і квітнеючую Беларусь». Ім хацелася выпіць, бо тады класна, тады ты круты. У той вечар яны, хутчэй за ўсё, ішлі «на справу», махнуўшы перад гэтым па шклянцы «бырла».

Колькі лёсаў ужо зламана і колькі трэба яшчэ зламаць, каб людзі ад улады звярнулі ўвагу на гэты няшчасны раён. Кунцаўшчына — не адна ў Беларусі. Яўген Р. не мог стаць годным чалавекам. Бо «быццё вызначае свядомасць». А «быццё» нябожчыка моцна адрознівалася ад таго, што паказваюць у рэпартажах па тэлебачанні.

Зараз школу № 12 чакае чарговая праверка, кагосьці пазбавяць прэміі, на кагосьці накрычаць, нехта зробіць сабе на трагедыі кар'ерны плюс, хтосьці заплача ад незаслужанай крыўды, а ў Кунцаўшчыне працягнецца жыццё з дэбшамі, мацкокамі і п'янкамі.

P.S. Выказваю спачуванні сваякам загінулага, усім пацярпелым у гэтай гісторыі, іх родным і блізкім.

ГРАМАДСТВА

▶ ТУРИЗМ

ПОЛАЦКІ СТОЎНХЭНДЖ

Вольга ХВОІН

Беларусь можа стварыць сабе візітоўку на манер Брытаніі. Калі спалучыць фантазію, навуку і якасны PR, то пазнавальнымі і вядомымі могуць быць не толькі цяперашні кіраўнік дзяржавы ці Мірскі замак, але і помнікі паганскіх часоў, старажытныя абсерваторыі. Тым больш, што нашы далёкія продкі пакінулі нам эксклюзіўныя пляцоўкі для рэалізацыі падобных ідэй.

Камяні Полацкага Стоўнхэнджа

Каменную таямніцу знайшлі на Полаччыне. Бліжэйшым часам гэта зямля да свайго background — калыскі беларускай дзяржаўнасці — мае шанцы дадаць і астранамічную абсерваторыю з мегалітаў. Месціца яна недалёка ад Полацка, побач з вёскай Бікульнічы на беразе возера Янава. Як мяркуюць даследчыкі, культура камяні звязаная з прыгожым і знакамітым аб'ектам паўночнага неба — сузор'ем Арыён. Група камянёў выкладзеная ў выглядзе квадрата, а яго грані размешчаныя такім чынам, што на працягу года паказваюць на месцы заходу Сонца ў найбольш важных кропках яго нябеснага руху: дні зімняга і летняга сонцастаяння, восеньскага і вясеньскага раўнадзенства. Усе камяні аднаго чырванаватага колеру, выкладзе-

ныя яны ў выглядзе літары «П» і павернутыя ў бок гары Валатоўкі побач з Янавым возерам.

Асаблівасць гэтага комплексу ў тым, што ў яго ўваходзіць не толькі мноства камянёў са слядамі ручной апрацоўкі, але і прыродныя аб'екты — група азёраў, звязаных у адзіны водны ланцуг пратокамі, на берагах якіх размешчаны камяні. У гэтым ланцугу ёсць тры возеры, абрысы якіх супадаюць з малюнкамі трох сузор'яў на старажытных зорных картах у вобласці сузор'я Арыён.

Возера Янава падобна на чалавека, які ідзе, і на малюнак сузор'я Арыён. Возера Гомель — на сабаку і на малюнак сузор'я Вялікі Сабака. Возера Паўльскае падобнае на прызорную частку буйной жывёлі-

ны і на малюнак сузор'я Цяльцоў. Цікава, што тут сапраўды супадаюць не толькі абрысы азёраў і малюнак зорных мапаў, але і ўзаемнае размяшчэнне азёраў і сузор'яў. Каб у гэтым упэўніцца, дастаткова папроста параўнаць карту азёраў з мапай зорнага неба, кажучы даследчыкі. Як гэта падабенства пабачылі будаўнікі мегалітычнага комплексу, калі яго можна заўважыць толькі з вышшні птушынага палёту, невядома.

Але мясцовыя краянаўцы ды навукоўцы, якія даследавалі гэты комплекс, не схільныя бачыць тут простае супадзенне. Астраномія і культ — вось прызначэнне Полацкага Стоўнхэнджу. Першаадкрывальнікам гэтага комплексу камянёў можна

лічыць беларускага навукоўца Эрнэста Ляўкова, які яшчэ ў 1987 годзе звярнуў увагу, што камяні ляжаць не хаатычна, а з пэўнай арыентацыяй па баках свету ды яшчэ і ў пэўнай кампазіцыі.

Як не багі гаршчкі лепяць, так і помнікі стражытнасці знаходзяць ды апякуюцца імі звычайныя людзі. Полацкім каменным комплексам зацікавіліся мясцовыя краянаўцы і настаўнікі. Напісалі адпаведны праект і атрымалі сёлета фінансавую падтрымку ў рамках сумеснага праекту Еўрапейскага саюза і Праграмы развіцця ААН «Устойлівае развіццё на мясцовым узроўні». Цэнтр пазашкольнай працы Наваполацку заняўся добраўпарадкаваннем і выведкай старажытнага мегалітычнага комплексу, каб стварыць зялёны маршрут «Зорная дзядэма Полаччыны». Напрыканцы ліпеня Полацкі Стоўнхэндж ужо наведвала група еўрапейскіх журналістаў. У верасні пешаходны і веласіпедны туры па гісторыка-культурнай спадчыне будуць прапанаваныя беларусам праз турагенцтва Цэнтра пазашкольнай працы, далучаць да зялёнага турызму і грамадскія арганізацыі.

Агулам Беларусь багатая на каменныя помнікі часоў паганства ды ранняга хрысціянства. Многія камяні бы мяхам абраслі легендамі, а некаторыя да гэтага часу ў пашане мясцовага люду. Да такіх камянёў на рэлігійныя святы прыходзяць як да святых.

Папулярныя ў краіне паданні, звязаныя з «чортавымі камянямі», скамянелымі вяселлямі, нешчаслівымі дзеўчынамі, людзьмі, што азірнуліся, ці сховамі кладаў. Пад алтаром у царкве

Жыровіцкага манастыра, што на Слонімшчыне, ёсць камень з адбіткам, які лічаць следам рукі Божай Маці. Царква ў імя Нараджэння Прасвятой Багародзіцы пабудавана на тым месцы, дзе святая Марыя з'явілася на камяні пасля пажару галоўнай царквы ў 1520 годзе. Знакамітыя ў Беларусі і Тураўскія каменныя крыжы, якія сведчаць аб першых часах хрысціянства на Беларусі. Як гаворыцца ў легендзе, гэтыя крыжы даўжынёй больш за два метры самі прыплылі з Кіева, па Дняпры і Прыпяці, супраць іх плыні, каб засперагаць тураўцаў ад бед і хваробаў. На свята Узвышэння Крыжа ля камянёў збіраліся палешукі, бо крыжы лічыліся ў народзе лекавымі. Агулам каменная спадчына Беларусі налічвае тысячы экзэмпляраў, кожны з якіх варты ўвагі.

Яшчэ за савецкім часам на гэта звярнулі ўвагу ў Інстытуце геалагічных навук Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Навукоўцы стварылі незвычайны музей валуноў пад адкрытым небам. На плошчы каля 6,5 гектараў ў сталічны мікрараёне на месцы былога балота месціца ўнікальная калекцыя камянёў пад афіцыйнай назвай «Эксперыментальная база ледавіковых валуноў». Больш за дзве тысячы камянёў скампанаваныя ў тэматычныя экспазіцыі, у аснове якіх даследчая праца ў тым ліку і вядомага акадэміка Гаўрыла Гарэцкага.

Цікава, што вялізныя валуны — не каронныя «жыхары» нашай краіны, усе яны былі прынесены сюды мацерыковымі ледавікамі. І ўжо нашы продкі прыстасоўвалі «эмігрантаў» да сваіх патрэбаў. Праўда, сёння мала які камень выклікае такія трапяткія пачуцці. Эпоха прагматыкаў не разумее сэнсу ў пакланенні камяням, што былі сведкамі гістарычных і культурных з'яваў мінулага.

У згаданым музеі найбольш аб'ёмная — экспазіцыя «Карта Беларусі». На плошчы каля 4,5 гектараў створана мадэль карты краіны, на ёй размешчаны больш за паўтысячы валуноў. Карта арыентаваная па краінах свету, на ёй у выглядзе насыпных узгоркаў адлюстраваны асноўныя элементы рэльефу Беларусі — узвышшы і грады. Сцяжынкі імітуюць рэкі, два невялікія штучныя вадаёмы адлюстроўваюць возера Нарач і Мінскае мора. У размяшчэнні валуноў захаваны прыродна-геаграфічны прынцып, то бок кожны валун на карце знаходзіцца на сваім месцы.

Каменны вал

▶ МЕРКАВАННЕ

МУЗЕЙ ЁСЦЬ — ГАСПАДАРА НЯМА

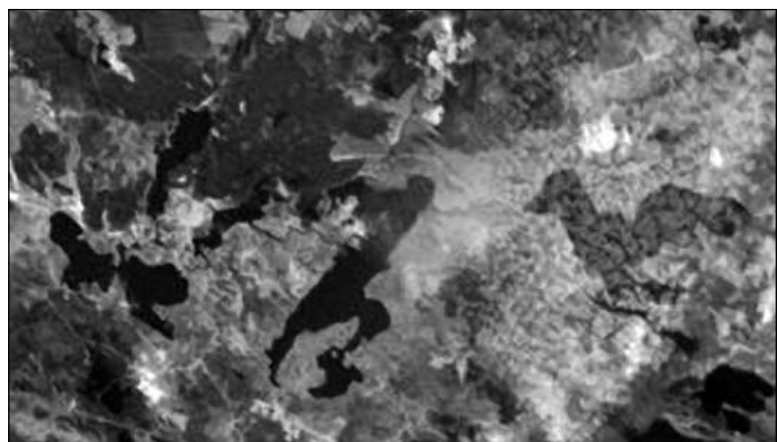
Акадэмік НАН Беларусі Радзін Гаўрылавіч Гарэцкі прымаў удзел у стварэнні Музею камянёў. Але цяпер з жалем гаворыць, што распачаюць працу так і не атрымалася давесці да лагічнага выніку. Музей валуноў у заняпадзе.

— Музей мы стварылі, але, на жаль, ім па сапраўдному нічога не займаецца. Добра, што гарадскія ўлады ўзялі на сябе хаця б абавязак сачыць за парадкам на тэрыторыі музея.

Цяпер туды ходзяць школьнікі, студэнты. Наш Інстытут геалогіі закрылі, і атрымалася, што музейем няма каму займацца, вось ён і знаходзіцца ў падвешаным стане. Многіх звольнілі, дык цяпер дзесяткі пажылых людзей робіць геалогію.

А ў нас ёсць матэрыялы, каб давесці Музей валуноў да розуму. Мы хацелі каля кожнага валуна змясціць інфармацыю, адкуль ён, што за гісторыя з ім звязаная. У часы ледніковага перыяду, калі на тэрыторыю Беларусі трапілі камяні, тут было ўсё іншае. Планавалі паказаць

жывёл, якія тут жылі, побыт людзей падрабязна апісаць. Ды не атрымалася. І грошы скончыліся, і людзі па-вандальску ставіліся да гэтага месца: ламалі, абмалёўвалі плакаты. Да нас нават прыязджаў навуковец Шыбрала з Парыжу, з дэпартаменту ЮНЭСКО. Ён быў уражаны працай, і музей маглі б узяць пад эгіду ЮНЭСКО. Дарэчы, і кіраўніцтва наша не надта разумела сэнс гэтай экспазіцыі. Мяне з-за музея ледзь не выгналі з партыі. Маўляў, «наваліў тут Гарэцкі камянёў».

Азёры Гомель, Янава, Паўльскае на здымку са спадарожніка

7

ТВ ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

30 ЖНІЎНЯ, ПАНЯДЗЕЛАК

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.55 Навіны.
06.05, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».
07.05, 08.10 Зона X.
07.30, 08.25, 11.50 Дзелавое жыццё.
08.30 Хранікальна-дакументальны фільм «Інтэрнацыянальны абавязак» цыклу «У інтэрсах нацыянальнай бяспекі».
09.05 Серыял «Сямейны дом» (Расія).
10.05 Жаночае ток-шоў «Жыццё як жыццё».
11.00 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5».
12.10 Народная камедыя «Белыя Росы».
13.50 «OFF STAGE LIFE».
14.05 Дакументальна-біяграфічны цыкл «Мая праўда» (Украіна).
15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.
15.25 Камедыйны серыял «Ажаниць Казанову» (Расія). 2-я серыя.
16.25 Серыял «Спальны раён» (Расія).
17.25 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5».
18.25 Відэафільм АТН «Прабач мяне».
18.50, 00.30 «Зона X». Крымінальная хроніка.
19.25 «КЕНО».
19.30 «Арэна». Праграма аб спорце.
19.55 Серыял «Сямейны дом» (Расія).
21.00 Панарама.
21.55 Баявік «Снайпер. Зброя адплаты» (Беларусь-Расія). 1-я, 2-я серыі.
23.35 Фантастычны серыял «Герой-3» (ЗША).
00.35 Дзень спорту.

06.00, 09.00 Нашы навіны.
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».
09.05 Кантуры.
10.10 АНТ прадстаўляе: «Гарады-героі. Наварасійск».
11.00 Нашы навіны.
11.05 Навіны спорту.
11.10 «Жыць здорава!».
12.15 «Зразумець. Прабачыць».
13.00 Нашы навіны.
13.05 Навіны спорту.

13.10 «Малахаў +».
14.10 «Модны прысуд».
15.10 «Мае сябры. Тыгруля і Віні».
15.30 «Хачу ведаць».
16.00 Нашы навіны.
16.10 Навіны спорту.
16.15 «Заручальны пярэсцянак». Шматсерыйны фільм.
18.00 Нашы навіны.
18.15 Навіны спорту.
18.20 «Шчаслівыя разам». Серыял.
19.00 Чакай мяне.
20.00 Час.
20.30 Нашы навіны.
21.00 Навіны спорту.
21.05 АНТ прадстаўляе: Ток-шоў «Выбар».
22.10 «Застацца ў жывых». Шматсерыйны фільм.
23.05 Нашы навіны.
23.20 Навіны спорту.
23.25 «Мотафрыстайл. Сусветная серыя».
00.25 «Яўлампія Раманова. Следства вядзе дылетант». Шматсерыйны фільм.
01.10 Нашы навіны.
01.25 Навіны спорту.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
06.10 «Міншчына».
06.20 «Раніца. Студыя добрага настрою».
07.40 «СТБ-спорт».
08.30 «Тыдзень».
09.35 «Вялікі сняданак».
10.05 «Асабісты інтэрвю».
10.40 «Анёл-захавальнік». Тэленавэла.
11.40 «Званая вячэра».
12.35 «Мачаха». Серыял.
13.50 «Вялікі горад».
14.30 Канцэрт М.Задорнава.
15.35 «Зорны рынг».
16.50 «Рэпарцёрскія гісторыі».
17.10 «Наша справа».
17.20 «Міншчына».
17.30 «Званая вячэра».
18.30 «Мачаха». Серыял.
20.00 «Сталічны падрабязнасці».
20.10 «СТБ-спорт».

20.15 «Добры вечар, маляня».
20.25 Фільм «Паляванне на піранню». Расія, 2006 г.
22.55 «Сталічны футбол».
23.25 Фільм «Сутычка». ЗША, 1995 г.

06.35 Жаночая ліга.
07.00 ЛАДная раніца.
08.00 Тэлебарометр.
08.05 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
08.30 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
09.30 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
10.35 Сямейная меладрама «Маляня і Богі» (ЗША - Харватыя).
12.30 Школа рамонту.
13.35 Серыял «Пакахай мяне зноў».
14.30 Пазакласная гадзіна.
14.45 Тэлебарометр.
15.00 Простыя практыкаванні з Ю.Афанасьевым (Расія).
15.35 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.25 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
17.30 Жаночая ліга.
18.00 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
19.00 Вострасюжэты дэтэктыў «Права на памілаванне» (Расія - Украіна). 1-я серыя.
19.55 Беларуская часіна.
21.00 Калыханка.
21.20 Тэлебарометр.
21.25 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
21.55 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
22.45 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Агляд тура.
23.40 Валебол. Чэмпіянат Еўропы. Юніёры. Іспанія - Беларусь.

07.00 «Раніца Расіі».
09.25 Тэлесерыял «Адночы будзе каханне».
10.20 «Ранішняя пошта».
11.00, 14.00, 17.00, 19.00 Весткі.
11.25 «Таямніца трох акіянаў. У пагоні за зданню». Дакументальны фільм.
12.10 Фільм «Хавайся!». 2010 г.
13.50 Навіны - Беларусь.

14.25 Міжнародны конкурс дзіцячай песні «Новая хвала - 2010».
16.00 Прэм'ера. «Сапраўднае жыццё».
16.50 Навіны - Беларусь.
17.15 «Кулагін і партнёры».
17.50 Прэм'ера. «Кармеліта. Цыганскі запал». Тэлесерыял. Расія, 2009 г.
18.50 Навіны - Беларусь.
19.25 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыял.
20.25 Тэлесерыял «Дзявочнік».
22.20 Тэлесерыял «Дворык».
22.55 Тэлесерыял «Каменская».
23.50 «Нічога асабістага».
00.05 Навіны - Беларусь.
00.15 «Весткі.ru».
00.35 «Генерал Дуглас. Перапынены палёт». Дакументальны фільм.

05.55 Інфармацыйны канал «НТБ раніцай».
08.40 Крымінальная меладрама «Шлюбны кантракт».
09.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сёння.
10.20 «Кулінарны паядынак».
11.20 «Следства вялі...».
13.30 Серыял «Закон і парадак».
15.15 «Надзвычайнае здарэнне. Расследаванне».
15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
16.30 Серыял «Вяртанне Мухтара».
18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
19.35 Баявік «Марскія д'яблы».
21.40 Дэтэктыўны серыял «Глушэц. Працяг».
23.30 Сёння.
23.55 Моладзевы серыял «Школа».

09.30 Ралі. Ралійная серыя IRC. Брно (Чэхія). Дзень 2.
10.00 Мотаспартыўны часопіс.
10.15 Скачкі на лыжах з трампліна. Летні Гран-пры. HS 131. Хакуба (Японія).
11.45 Пляжны футбол. Еўраліга. Суперфінал. Порціман (Партугалія). Фінал.
12.45 Тэніс. Турнір WTA (ЗША). Фінал.

14.15 Скачкі на лыжах з трампліна. Летні Гран-пры. HS 131. Хакуба (Японія).
15.45 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 2.
17.00 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 3.
18.45 Футбол. Еўрагалы. Часопіс.
19.30, 02.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 1.

07.00 Тыдзень у «Аб'ектыве».
07.30 Кулінарны падарожжы Робэрта Макловіча: «Балтыйскі смак».
08.20 Побач з намі (тэлечасопіс).
08.40 Дакументальная гадзіна: «Нармальнае жыццё», маст. фільм, 2003 г., ЗША.
09.55 Вагон.
10.05 «Таямніца крэпасці шыфраў», тэлесерыял: 9 серыя.
10.50 «Загадкі Мэрдака», серыял.
11.35 Фільматэка майстроў: «Разбіраючы Гары», маст. фільм, 1997 г., ЗША.
17.00 Аб'ектыў (агляд падзеяў дня).
17.05 «Папялушка», тэлесерыял.
17.30 «Таямніца крэпасці шыфраў», тэлесерыял: 9 серыя.
18.15 «Вяртанне Памяці», дак. фільм, 2009 г., Беларусь.
18.40 «Адэскія матывы», дак. фільм, 2008 г., Украіна.
19.10 Прэс-экспрэс (агляд медыяў).
19.30 «Маўрыцы і Гаўранэк», мультсерыял.
19.40 Еўропа сёння.
20.10 Кулінарны падарожжы Робэрта Макловіча: «Берлінскі смак».
20.35 Блізкая гісторыя. Іншы погляд: «Пра праўду», дак. фільм, Польшча-Расія.
21.00 Аб'ектыў (галоўнае выданне).
21.25 Прыватная калекцыя.
21.50 Фільматэка майстроў: «Разбіраючы Гары», маст. фільм, 1997 г., ЗША.
23.20 Аб'ектыў.

31 ЖНІЎНЯ, АЎТОРАК

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.55 Навіны.
06.05 Дзень спорту.
06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».
07.05, 08.10 Зона X.
07.30, 08.30, 11.50 Дзелавое жыццё.
08.35 «Арэна». Праграма аб спорце.
09.05 Серыял «Сямейны дом» (Расія).
10.00 Серыял «Спальны раён» (Расія).
11.00 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5».
12.15 Баявік «Снайпер. Зброя адплаты» (Беларусь-Расія). 1-я, 2-я серыі.
14.00 Відэафільм АТН «Млын моды-2010».
15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.
15.25 Відэафільм «Планета гольфу: ЗША».
15.55 Камедыйны серыял «Ажаниць Казанову» (Расія) 3-я серыя.
16.50 Серыял «Спальны раён» (Расія).
17.50 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5».
18.50, 00.30 «Зона X». Крымінальная хроніка.
19.25 «КЕНО».
19.30 «Сфера інтэрасаў».
19.55 Серыял «Сямейны дом» (Расія).
21.00 Панарама.
21.55 Баявік «Снайпер. Зброя адплаты» (Беларусь-Расія). 3-4 серыі, закл.
23.35 Фантастычны серыял «Герой-3» (ЗША).
00.35 Дзень спорту.

06.00, 09.00 Нашы навіны.
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».
09.05 Чакай мяне.
10.30 «Мая жонка мяне прычаравала». Шматсерыйны фільм.
11.00 Нашы навіны.
11.05 Навіны спорту.
11.10 «Жыць здорава!».
12.15 «Зразумець. Прабачыць».
13.00 Нашы навіны.
13.05 Навіны спорту.
13.10 «Малахаў +».
14.10 «Модны прысуд».
15.10 «Мае сябры. Тыгруля і Віні».

15.30 «Хачу ведаць».
16.00 Нашы навіны.
16.10 Навіны спорту.
16.15 «Заручальны пярэсцянак». Шматсерыйны фільм.
17.05 «Хай кажучь».
18.00 Нашы навіны.
18.15 Навіны спорту.
18.20 «Шчаслівыя разам». Серыял.
19.00 «Слова жанчыне». Шматсерыйны фільм.
20.00 Час.
20.30 Нашы навіны.
21.00 Навіны спорту.
21.05 Прэм'ера. «Апантаны». Шматсерыйны фільм.
22.15 Прэм'ера. «Хімік». Шматсерыйны фільм.
23.20 Нашы навіны.
23.35 Навіны спорту.
23.40 «Дарогі. Усе супраць усіх».
00.40 «Яўлампія Раманова. Следства вядзе дылетант». Шматсерыйны фільм.
01.25 Нашы навіны.
01.40 Навіны спорту.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
06.10 «Міншчына».
06.20 «Раніца. Студыя добрага настрою».
07.40 «СТБ-спорт».
08.30 Фільм «Паляванне на піранню». Расія, 2006 г.
10.40 «Анёл-захавальнік». Тэленавэла.
11.40 «Званая вячэра».
12.35 «Мачаха». Серыял.
13.50 «Гучная справа».
14.40 «Next 3». Серыял.
15.40 «Ваенная таямніца».
16.50 «Сталічны футбол».
17.20 «Міншчына».
17.30 «Званая вячэра».
18.30 «Мачаха». Серыял.
20.00 «Сталічны падрабязнасці».
20.10 «СТБ-спорт».
20.15 «Добры вечар, маляня».
20.25 Прэм'ера! «Салдаты. Дзембель непазбежны». Серыял.
21.30 Прэм'ера! «Чаркізона. Аднаразовыя людзі». Серыял.

22.55 «Аўтапанарама».
23.20 Серыял.

06.35 Жаночая ліга.
07.00 ЛАДная раніца.
08.00 Тэлебарометр.
08.05 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
08.30 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
09.30 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
10.35 Сямейная меладрама «Маляня і Богі» (ЗША - Харватыя).
12.30 Школа рамонту.
13.40 Серыял «Пакахай мяне зноў».
14.35 Мультсерыял «Доктар Дог».
14.50 Пазакласная гадзіна.
15.00 Простыя практыкаванні з Ю.Афанасьевым (Расія).
15.35 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.25 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
17.30 Жаночая ліга.
18.00 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
19.00 Вострасюжэты дэтэктыў «Права на памілаванне» (Расія - Украіна). 2-я серыя.
20.00 Беларуская часіна.
21.05 Калыханка.
21.20 Тэлебарометр.
21.25 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
22.00 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі» (Аўстралія).
22.50 Хакей. Кубак Беларусі. Фінал.

07.00 «Раніца Расіі».
09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыял. Расія, 2010 г.
10.10 «Хто забіў Катоўскага?». Дакументальны фільм.
11.00 Весткі.
11.25 «Нічога асабістага». Інфармацыйна-сатырычная праграма.
11.40 Тэлесерыял «Дзявочнік». Расія, 2010 г.
13.50 Навіны - Беларусь.

14.00 Весткі.
14.25 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.
16.00 Прэм'ера. «Сапраўднае жыццё».
16.50 Навіны - Беларусь.
17.00 Весткі.
17.15 «Кулагін і партнёры».
17.50 Прэм'ера. «Кармеліта. Цыганскі запал». Тэлесерыял. Расія, 2009 г.
18.50 Навіны - Беларусь.
19.00 Весткі.
19.25 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыял. Расія, 2010 г.
20.25 Тэлесерыял «Дзявочнік». Расія, 2010 г.
22.20 Тэлесерыял «Дворык».
22.55 Тэлесерыял «Каменская».
23.50 Навіны - Беларусь.
00.00 «Весткі.ru».
00.20-01.05 Прэм'ера. «Гаспадар, будзь чалавекам! Сабакі».

05.55 Інфармацыйны канал «НТБ раніцай».
08.40 Крымінальная меладрама «Шлюбны кантракт».
09.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
10.00 Сёння.
10.20 «Кватэрнае пытанне».
11.20 «Жаночы погляд».
12.05 Дэтэктыўны серыял «Угро».
13.00 Сёння.
13.30 Прэм'ера. Дэтэктыўны серыял «Закон і парадак».
15.05 «Надзвычайнае здарэнне. Расследаванне».
15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
16.00 Сёння.
16.30 Дэтэктыўны серыял «Вяртанне Мухтара».
18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
19.00 Сёння.
19.35 Вострасюжэты баявік «Марскія д'яблы».
21.40 Дэтэктыўны серыял «Глушэц. Працяг».
23.30 Сёння.
23.55 Прэм'ера. Моладзевы серыял «Школа».

04.00, 06.00, 08.00, 10.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 1.
09.30 Тэніс. Гейм, сэт і Матс. Часопіс.
15.30 Тэніс. Гейм, сэт і Матс. Часопіс.
16.00 Ралі. Ралійная серыя IRC. Брно (Чэхія). Агляд.
16.30 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 3.
17.00 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 4.
18.45, 20.10, 02.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 2.
20.00 Футбол. Еўрагалы. Навіны.

07.00 Аб'ектыў.
07.20 Еўропа сёння.
07.45 Прыватная калекцыя.
08.10 Прэс-экспрэс (агляд медыяў).
08.25 Кулінарны падарожжы Робэрта Макловіча: «Берлінскі смак».
08.50 «Вяртанне Памяці», дак. фільм, 2009 г., Беларусь.
09.10 Блізкая гісторыя. Іншы погляд: «Пра праўду», дак. фільм, Польшча-Расія.
09.30 «Папялушка», тэлесерыял.
09.50 «Адэскія матывы», дак. фільм, Украіна.
10.20 «Так знянацку», маст. фільм, 2002 г., Аргентына-Галандыя.
17.00 Аб'ектыў (агляд падзеяў дня).
17.05 «Папялушка», тэлесерыял.
17.30 «Бясконца гісторыя», маст. фільм, 1984 г., ЗША-Германія.
19.00 Гоць «Белсату»: Тамара Лісіцкая.
19.20 «Маўрыцы і Гаўранэк», мультсерыял.
19.30 Праект «Будучыня».
20.05 Дакументальная гадзіна: «Дарога праз стэпы між аазісаў», дак. фільм, 2007 г., Японія.
21.00 Аб'ектыў (галоўнае выданне).
21.25 «Катынь». Праўда і хлусня пра злачынства, дак. фільм, 1993 г., Польшча.
22.05 Жаўтуха (сатырычная праграма).
23.20 Аб'ектыў.

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

8

1 ВЕРАСНЯ, СЕРАДА

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.55 Навіны.

06.05 Дзень спорту.
06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».
07.05, 08.10 Зона Х.
07.30, 11.55 Дзелавое жыццё.
08.35 Сфера інтэрасаў.
09.05 Серыял «Сямейны дом» (Расія).
10.00 Серыял «Спальны раён» (Расія).
11.00 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5».
12.10 Баявік «Снайпер. Зброя адплаты» (Беларусь-Расія). 3-4 серыі, закл.
13.45 Відэафільм АТН «Карэліцкія скрыжаванні» цыклу «Зямля беларуская».

14.05 Здароўе.
14.30 Дакументальна-гістарычны цыкл «У пошуках ісціны» (Украіна).
15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.
15.25 Відэафільм АТН «Беларускі fashion. Galeries Royales: на боку караля».

15.55 Камедыіны серыял «Ажаныць Казанову» (Расія). 4-я серыя.
16.50 Серыял «Спальны раён» (Расія).
17.50 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5».
18.50, 00.30 «Зона Х». Крымінальная хроніка.
19.25 «Спортлато 5 з 36». Забаўляльнае шоу.
19.30 «КЕНО».

19.35 Зямельнае пытанне.
19.55 Серыял «Сямейны дом» (Расія).
21.00 Панарама.
21.55 Бяграфічная драма «Міс Потэр» (ЗША-Вялікабрытанія).
23.40 Фантастычны серыял «Героі-3» (ЗША).
00.35 Дзень спорту.

06.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.00, 18.00, 20.30, 23.20, 01.25 Нашы навіны.
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».
09.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.
10.00 «Кантрольны закуп».
10.30 «Мая жонка мяне прычаравала». Шматсерыйны фільм.

11.05 Навіны спорту.
11.10 «Жыць здорава!».
12.15 «Зразумець. Прабачыць».
13.05 Навіны спорту.
13.10 «Малахаў +».
14.10 «Модны прысуд».
15.10 «Мае сябры. Тыгруля і Віні».
15.30 «Хачу ведаць».
16.10 Навіны спорту.
16.15 «Заручальны пярэсцянак». Шматсерыйны фільм.
17.05 «Хай кажучь».
18.15 Навіны спорту.
18.20 «Шчаслівы разам». Серыял.
19.00 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.
20.00 Час.
21.00 Навіны спорту.
21.05 «Апантаны». Шматсерыйны фільм.
22.15 Прэм'ера. «Хімік». Шматсер. фільм.
23.35 Навіны спорту.
23.40 Асяроддзе пасялення.
00.40 «Яўлампія Раманова. Следства вядзе дылетант». Шматсерыйны фільм.
01.40 Навіны спорту.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
06.10 «Міншчына».
06.20 «Раніца. Студыя добрага настрою».
07.40 «СТБ-спорт».
08.30 «Салдаты. Дзембель непазбежны!». Серыял.
09.30 «Аўтапанарама».
10.00 «Пяць гісторый».
10.40 «Анёл-захавальнік». Тэленавэла. Заклучная серыя.
11.30 «Далёкія сваякі».
11.40 «Званая вячэра».
12.35 «Мачаха». Серыял.
13.50 «Дэтэктыўныя гісторыі».
14.40 «Next 3». Серыял.
15.35 «Чаркізона. Аднаразовыя людзі». Серыял.

16.50 «Новыя падарожжы дылетанта».
17.20 «Міншчына».
17.30 «Званая вячэра».
18.30 «Мачаха». Серыял.
20.00 «Сталічны падрабязнасці».

20.10 «СТБ-спорт».
20.15 «Добры вечар, маляня».
20.25 Прэм'ера! «Салдаты. Дзембель непазбежны!». Серыял.
21.30 Прэм'ера! «Чаркізона. Аднаразовыя людзі». Серыял.
22.55 «Дабро пажаліцца».
23.20 Серыял.

06.35 Жаночая ліга.
07.00 ЛАДная раніца.
08.00 Тэлебарометр.
08.05 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
08.30 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
09.30 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
10.35 Вострасюжэты дэтэктыў «Права на памілаванне» (Расія - Украіна). 2-я серыя.
11.30 Рэпарцёр «Беларускай часіны».
12.15 Фантастычны серыял «Прыгоды Электроніка» (СССР). 2-я серыя.
13.25 Серыял «Пакахай мяне зноў».
14.20 Дак. фільм «Дзень настаўніка» (БТ).
14.50 Пазакласная гадзіна.
15.00 Простыя практыкаванні з Ю.Афанасьевым (Расія).

15.35 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.25 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
17.30 Жаночая ліга.
18.00 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
19.00 Вострасюжэты дэтэктыў «Права на памілаванне» (Расія - Украіна). 3-я серыя.
20.00 Беларуская часіна.
21.05 Калыханка.
21.20 Тэлебарометр.
21.25 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
22.00 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
22.50 Крымінальная драма «У б'ягах».
00.30 Валейбол. Чэмпіянат Еўропы. Юніёры. Беларусь-Італія.

07.00 «Раніца Расіі».
09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыял.
10.10 «Аперацыя «Вайс». Як пачалася Другая сусветная». Дакументальны фільм.
11.00 Весткі.
11.25 «Кулагін і партнёры».

11.55 Тэлесерыял «Дзясвочнік».
13.50 Навіны - Беларусь.
14.00 Весткі.
14.25 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.
16.00 Прэм'ера. «Сапраўднае жыццё».
16.50 Навіны - Беларусь.
17.00 Весткі.
17.15 «Кулагін і партнёры».
17.50 Прэм'ера. «Кармеліта. Цыганскі запал». Тэлесерыял. Расія, 2009 г.
18.50 Навіны - Беларусь.
19.00 Весткі.
19.25 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыял.
20.25 Тэлесерыял «Дзясвочнік».
22.20 Тэлесерыял «Дворык».
22.55 Тэлесерыял «Каменская».
23.50 Навіны - Беларусь.
00.00 «Весткі.ру».
00.20 «Адчай пасля трыумфу. Э.Кеасаян». Дакументальны фільм.

05.55 Інфармацыйны канал «НТБ раніцай».
08.40 Меладрама «Шлюбны кантракт».
09.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
10.00 Сёння.
10.20 «Дачны адказ».
11.15 «Вочная стаўка».
12.05 Дэтэктыўны серыял «Угро».
13.00 Сёння.
13.30 Серыял «Закон і парадак».
15.15 «Надзвычайнае здарэнне. Расследаванне».
15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
16.00 Сёння.
16.30 Серыял «Вяртанне Мухтара».
18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
19.00 Сёння.
19.35 Баявік «Марскія д'яблы».
21.40 Дэтэктыўны серыял «Глушэц. Працяг».
23.30 Сёння.
23.55 Моладзевы серыял «Школа».

04.00, 06.00, 08.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 2.
09.30 Тэніс. Гейм, сэт і матс. Часопіс.

10.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 2.
15.30 Тэніс. Гейм, сэт і матс. Часопіс.
16.00 Алімпійскі часопіс.
16.30 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 4.
17.00 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 5.
18.45, 20.10, 02.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 3.
20.00 Футбол. Еўрагалы. Навіны.

БЕЛСАТ tv BELSAT

07.00 Аб'ектыў.
07.20 Праект «Будучыня».
07.50 Госць «Белсату»: Тамара Лісіцкая.
08.10 Дак. гадзіна: «Дарога праз стэпы між аазісаў», дак. фільм, 2007 г., Японія.
09.00 «Катынь. Праўда і хлусня пра злачынства», дак. фільм, 1993 г., Польшча.
09.40 «Папалюшка», тэлесерыял.
10.05 Жаўтуха (сатырычная праграма).
10.30 «Бясконца гісторыя», маст. фільм, 1984 г., ЗША-Германія.
17.00 Аб'ектыў (агляд падзеяў дня).
17.05 «Папалюшка», тэлесерыял.
17.30 «Катынь. Праўда і хлусня пра злачынства», дак. фільм, 1993 г., Польшча.
18.15 Невядомая Беларусь: «Берасцейская крэпасць – дзве абароны», дак. фільм, 2009 г., Беларусь.
18.40 Моўнік (лінгвістычная праграма).
18.55 «Бульбаны», мультсерыял: «Лячэнне голадам».
19.05 «Першы дзень», дак. фільм, Польшча.
19.30 «Маўрыцы і Гаўранэк», мультсерыял.
19.40 На колах.
20.05 Прыватная калекцыя.
20.35 Гісторыя пад знакам Пагоні: «Кім быў Кірыла Тураўскі?»
20.40 Побач з намі (тэлечасопіс).
21.00 Аб'ектыў (галоўнае выданне).
21.25 «Апошнія дні Сафі Шоль», маст. фільм, 2005 г., Германія.
23.20 «Калыханка» ад Сашы і Сірожы (сатырычная праграма): «Масквічы».
23.30 Аб'ектыў.

2 ВЕРАСНЯ, ЧАЦВЕР

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.55 Навіны.

06.05 Дзень спорту.
06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».
07.05, 08.10 Зона Х.
07.30, 08.30, 11.50 Дзелавое жыццё.
08.35 Зямельнае пытанне.
09.05 Серыял «Сямейны дом» (Расія).
10.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).
11.00 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5».
12.10 Меладрама «Крэўная сувязь» (Расія). 1-я серыя.
13.50 Дакументальны цыкл «Фартыфікацыя» (Беларусь).
14.30 Хранікальна-дакументальны цыкл «Гарачыя кропкі» (Беларусь).
15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.
15.30 Відэафільм АТН «Беларускі fashion. Венскія вакацыі».
15.55 Камедыіны серыял «Ажаныць Казанову» (Расія). 5-я серыя.
16.50 Серыял «Спальны раён» (Расія).
17.55 Серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5» (Расія). 10-я серыя, заклучная.
18.50, 00.40 «Зона Х». Крымінальная хроніка.
19.25 «КЕНО».

19.30 Сфера інтэрасаў.
19.55 Меладраматычны серыял «Сямейны дом» (Расія). 12-я серыя, заклучная.
21.00 Панарама.
21.55 Прэм'ера. Меладрама «На даху свату» (Расія).
23.45 Фантастычны серыял «Героі-3» (ЗША).
00.45 Дзень спорту.

06.00, 09.00 Нашы навіны.
06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».
09.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.
10.00 «Кантрольны закуп».
10.30 «Мая жонка мяне прычаравала». Шматсерыйны фільм.
11.00 Нашы навіны.
11.05 Навіны спорту.
11.10 «Жыць здорава!».
12.15 «Зразумець. Прабачыць».
13.00 Нашы навіны.
13.05 Навіны спорту.

13.10 «Малахаў +».
14.10 «Модны прысуд».
15.30 «Хачу ведаць».
16.00 Нашы навіны.
16.10 Навіны спорту.
16.15 «Заручальны пярэсцянак». Шматсерыйны фільм.
17.05 «Хай кажучь».
18.00 Нашы навіны.
18.15 Навіны спорту.
18.20 «Шчаслівы разам». Серыял.
19.00 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.
20.00 Час.
20.30 Нашы навіны.
21.00 Навіны спорту.
21.05 «Апантаны». Шматсерыйны фільм.
22.15 Прэм'ера. «Хімік». Шматсер. фільм.
23.20 Нашы навіны.
23.35 Навіны спорту.
23.40 АНТ прадстаўляе: «Выбар +».
00.10 «Яўлампія Раманова. Следства вядзе дылетант». Шматсерыйны фільм.
00.55 Нашы навіны.
01.10 Навіны спорту.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
06.10 «Міншчына».
06.20 «Раніца. Студыя добрага настрою».
07.40 «СТБ-спорт».
08.30 «Салдаты. Дзембель непазбежны!». Серыял.
09.30 «Я-вандроўца».
10.00 «Пяць гісторый».
10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла.
11.30 «Далёкія сваякі».
11.40 «Званая вячэра».
12.35 «Мачаха». Серыял.
13.50 «Фантастычныя гісторыі».
14.40 «Next 3». Серыял.
15.35 «Чаркізона. Аднаразовыя людзі». Серыял.

16.50 «Добры дзень, доктар!».
17.20 «Міншчына».
17.30 «Званая вячэра».
18.30 «Мачаха». Серыял.
20.00 «Сталічны падрабязнасці».
20.10 «СТБ-спорт».
20.15 «Добры вечар, маляня».
20.25 Прэм'ера! «Салдаты. Дзембель непазбежны!». Серыял.

21.30 Прэм'ера! «Чаркізона. Аднаразовыя людзі». Серыял.
22.55 «Аўтапанарама».
23.20 Серыял. Заклучная серыя.

06.35 Жаночая ліга.
07.00 ЛАДная раніца.
08.00 Тэлебарометр.
08.05 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
08.30 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
09.30 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
10.35 Вострасюжэты дэтэктыў «Права на памілаванне» (Расія - Украіна). 3-я серыя.
11.35 Жывы гук.
12.15 Фантастычны серыял «Прыгоды Электроніка» (СССР). 3-я серыя, закл.
13.25 Серыял «Пакахай мяне зноў».
14.20 Мультсерыял «Доктар Дог».
14.50 Пазакласная гадзіна.
15.00 Простыя практыкаванні з Ю.Афанасьевым (Расія).
15.35 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
16.25 Гадзіна суду. Справы сямейныя.
17.30 Жаночая ліга.
18.00 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
19.00 Вострасюжэты дэтэктыў «Права на памілаванне». 4-я серыя, закл.
20.00 Беларуская часіна.
21.05 Калыханка.
21.20 Тэлебарометр.
21.25 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
22.00 Час футболу.
22.25 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
23.15 Валейбол. Чэмпіянат Еўропы. Юніёры. Францыя - Беларусь.

07.00 «Раніца Расіі».
09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыял.
10.10 «Праклён Тамерлана». Даку. фільм.
11.00 Весткі.
11.25 «Кулагін і партнёры».
11.55 Тэлесерыял «Дзясвочнік».
13.50 Навіны - Беларусь.
14.00 Весткі.
14.25 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.
16.00 Прэм'ера. «Сапраўднае жыццё».
16.50 Навіны - Беларусь.
17.00 Весткі.
17.15 «Кулагін і партнёры».

17.50 Прэм'ера. «Кармеліта. Цыганскі запал». Тэлесерыял. Расія, 2009 г.
18.50 Навіны - Беларусь.
19.00 Весткі.
19.25 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыял.
20.25 Тэлесерыял «Дзясвочнік».
22.20 Тэлесерыял «Дворык».
22.55 Тэлесерыял «Каменская».
23.50 Навіны - Беларусь.
00.00 «Весткі.ру».
00.20 Прэм'ера. «Паядынак».

05.55 Інфармацыйны канал «НТБ раніцай».
08.40 Крымінальная меладрама «Шлюбны кантракт».
09.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
10.00 Сёння.
10.20 «І зноў добры дзень!».
11.15 «Крамлёўскія жонкі».
12.05 Дэтэктыўны серыял «Угро».
13.00 Сёння.
13.30 Серыял «Закон і парадак».
15.10 «Прафесія-рэпарцёр».
15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
16.00 Сёння.
16.30 Серыял «Вяртанне Мухтара».
18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
19.00 Сёння.
19.35 Вострасюжэты баявік «Марскія д'яблы».
21.40 Дэтэктыўны серыял «Глушэц. Працяг».
23.30 Сёння.
23.55 Моладзевы серыял «Школа».

04.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 3.
06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 3.
08.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 3.
09.30 Тэніс. Гейм, сэт і матс. Часопіс.
10.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 3.
15.30 Тэніс. Гейм, сэт і матс. Часопіс.

16.00 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 5.
17.00 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 6.
18.45 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.
20.00 Футбол. Еўрагалы. Навіны.
20.10 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.
20.40 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

БЕЛСАТ tv BELSAT

07.00 Аб'ектыў.
07.20 На колах.
07.50 Побач з намі (тэлечасопіс).
08.05 «Першы дзень», дак. фільм, 2008 г., Польшча.
08.25 Прыватная калекцыя (агляд культурных падзеяў).
08.50 Невядомая Беларусь: «Берасцейская крэпасць – дзве абароны», дак. фільм, 2009 г., Беларусь.
09.20 Гісторыя пад знакам Пагоні: «Кім быў Кірыла Тураўскі?»
09.30 «Бульбаны», мультсерыял: «Лячэнне голадам».
09.40 «Катынь. Праўда і хлусня пра злачынства», дак. фільм, 1993 г., Польшча.
10.20 «Папалюшка», тэлесерыял.
10.40 Моўнік (лінгвістычная праграма).
10.50 «Апошнія дні Сафі Шоль», маст. фільм, 2005 г., Германія.
17.00 Аб'ектыў (агляд падзеяў дня).
17.10 «3 Новым годам!», маст. фільм, 1973 г., Францыя.
19.05 YoLife! (моладзевая праграма).
19.20 «Маўрыцы і Гаўранэк», мультсерыял.
19.35 Праект «Будучыня» (навукова-папулярны тэлечасопіс каналу «Нямецкая хваля».)
20.05 «Паветраная абарона падчас «халоднай вайны», дак. фільм, 2007 г., Германія.
21.00 Аб'ектыў (галоўнае выданне).
21.25 «Фальшываманетнікі. Вяртанне «Зграі», серыял: 4 серыя.
22.10 Блізкая гісторыя. Іншы погляд: «Крыніца», дак. фільм, 2005 г., Чэхія.
23.25 Аб'ектыў.

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №8 (46)
(жнівень)

www.litbel.org www.novychas.gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«ГАЛАСЫ»: інтэрв'ю з паэтам і перакладчыкам Дмітрыем ПЛАКСАМ	с. 2
«ПАЭЗІЯ»: вершы Ірыны ХАДАРЭНКА і Усевалада СЦЕБУРАКІ	с. 3
«ПРОЗА»: «Up into the cherry tree» Алесі Лапіцкай	с. 4
«ПАЭЗІЯ»: вершаваныя прысвячэнні Васіля ЖУКОВІЧА	с. 5
«ПРОЗА»: апавяданне «Школьны акварыум» Віктара САЗОНАВА	с. 6
«СШЫТАК»: вершы Алены НІЯКОЎСКОЙ і Віктара ВАБШЧЭВІЧА	с. 7
«СПАДЧЫНА»: да 100-годдзя з дня нараджэння Ларысы ГЕНІЮШ — невядомы эпісталярый	с. 8, 9
«ПРОЗА»: архіўнае апавяданне ФУРСЕВІЧА	с. 10, 11
«ТЭСТАМЕНТ»: «абрысы няспраўджаных вершаў» Уладзіміра МАРУКА	с. 12
«ПАЧАТАК»: навэлы Алеся ГІЗУНА	с. 13
«ЗАПІСЫ»: «Сілуэты» ад Ніла ГІЛЕВІЧА	с. 14, 15
«ВАНДРОЎКА»: «курортнае» эсэ Алеся СКРЫДЛЕЎСКАГА	с. 16

Трыбуна

АГУЛ

Аляксей РАГУЛЯ

**Вялікае, кажучь мудрыя,
бачыцца на адлегласці.
Часцей за ўсё — на адлегласці
часу. А калі больш дакладна
— дык «па часе», запознена.
Ці не тое ж адбылося з
нацыянальным адраджэнскім
рухам у XX стагоддзі? Няўжо
сусветныя войны, сатанінскія
сацыяльныя эксперыменты,
фабрыкі смерці, тэрарызм,
глабальнае спустошанне
жыццёвай прасторы
з'яўляюцца абавязковай
заканмернасцю эвалюцыі
чалавека разумнага?**

І чаму б, хоць і па часе, сучаснаму чалавеку не задумацца над пытаннем: якім шляхам магла б пайсці еўрапейская гісторыя ў залітым крывёю XX стагоддзі, калі б будучыню планаваў, кажучы словамі Я.Купалы, «вялікі сход», агул суверэнных народаў, а не тайныя змовы Вялікага інквізітара з Вялікім злодзеям? Два апошнія — гэта з мастацкіх твораў, адпаведна Ф.Дастаеўскага і К.Чорнага. Калі ж заглянуць у генезіс глыбей, дык убачым папярэджанне аб пагрозе, пакінутае нашчадкам продкамі з таго далёкага часу, калі ўся чалавечая культура была чалавеку роднай, па-цяперашняму — народнай. Вось тады супольны чалавечы розум, які выдатныя філосафы пазней справядліва назвалі Абсалютным духам, убачыў страшную пагрозу на гістарычнай дарозе чалавека — вялікага Змея-злodeя. Было гэта ў часы, якія вучоныя абазначылі як эпоху неалітычнай аграрнай рэвалюцыі. Рэвалюцыя цягнулася на працягу тысячагоддзяў. Відаць, ёсць больш падстаў для таго, каб эпоху фарміравання земляробчага календара назваць эпохай эстэтычнай эвалюцыі чалавека. Тады якраз Зямелька-маці ўскарміла чалавека і дала яго зроку і слыху новыя сілы, каб бачыць і чуць характэрнае зямнога быцця. Тады і сфарміраваліся асновы фальклорнай «рэчавай» эстэтыкі. Сёння вучоныя людзі яе нанова адкрываюць — ужо як эстэтыку феноменалагічную.

Пройдзе няшмат часу, і вучоныя прызнаюць, што гуманістычны прагрэс знаходзіцца ў непасрэднай залежнасці ад узроўню фалькларызаванай культуры. Не ўсе плямёны і этнасы пачулі ў свой час «голос Зямлі», не ўсе сталі

творцамі вартых чалавека форм жыцця. Знайшліся такія, што за ўзор існавання выбралі мадэль Цмока — жыць з разбою, жыць вайною. На зарыцывілізацыйнага развіцця чалавецтва стаяла на ростанях дарог Каіна і Авеля.

У крывавым, паводле дактрыны В.Быкава, тумане XX стагоддзя не кожнаму па сіле ўбачыць, хто па-сапраўднаму свой чалавек, а хто ў двукоссі «свой» і ў двукоссі «чалавек». Знайшліся і «купленыя прарокі», названыя чамусьці філосафамі, якія высмеялі абсалютную чысціню ідэалаў, маральнасць, характэрнае і тых, хто намагаецца адшукаць у жыцці нейкі сэнс. А знайсці яго неабходна, бо інакш глабальная катастрофа немінучая. Адшукаць жа чалавечы сэнс можна ў кнізе чалавечага быцця — у гісторыі сацыягенезу і культурогенезу. Гэты вопыт адлюстраваны ў вялікай Кнізе духоўнага станаўлення — у сукупным тэксце

земляробчага календара. Сёння ён завецца народная культура.

У другой палове XX стагоддзя рассяляеная беларуская вёска змагла даць нацыі яшчэ адно пакаленне народнай інтэлігенцыі — настаўнікаў і твораў. Гэтая праслойка і ўзяла на сябе адказнасць за захаванне, трансляцыю і развіццё народнай культуры. Уся праца вядзецца ва ўмовах масіраванай атакі з боку глабалізаванай індустрыі маскультуры, больш дакладна — антыкультуры. Тым не менш вопыт праекта «Танцавальны фальклор і дзеці», які дзейнічае ў комплексе прынятай «Дзяржаўнай праграмы па захаванні і падтрымцы народнага мастацтва, народных промыслаў і рамёстваў у Рэспубліцы Беларусь», павінен быць ацэнены і асэнсаваны па магчымасці не «па часе», а сёння. Гэты вопыт разнараваны ў вялікай Кнізе духоўнага станаўлення — у сукупным тэксце

нікаў працэсу — настаўнікаў, вучняў, даследчыкаў. Перад намі жывы ўзор творчага плёну працы акадэмічнага Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору, БДУ культуры і мастацтваў, настаўнікаў школ і кіраўніцтва ў галіне адукацыі тых раёнаў, у якіх адміністрацыі паставіліся прыхільна да эксперыменту. Мы тут маем справу з вопытам, значэнне якога выходзіць за межы нацыянальнай адукацыі. Людзей нашага часу аб'яднае ў новае чалавецтва не т.зв. «папса», на якую сёння працуе магутная індустрыя абсяцэнвання, а агульначалавечыя каштоўнасці народнай культуры. Аўтар праекта Мікола Козенка зыходзіць у сваёй працы з атрыбутыўнай уласцівасці беларускага танца: пры наяўнасці адцэнтрабежнай і дацэнтрабежнай дынамікі перавагу мае другая. Такая паэтыка адлюстроўвае склад нацыянальнай ментальнас-

ці: праграма паводзінаў беларуса «гарантуе стабільнасць, устойлівасць, душэўную раўнавагу, разам з тым і жыццёвы дабрабыт». Музыка і маторыка беларускага народнага танца фармуе пачуццё ўпэўненасці асобы ў грамадскім прызнанні яе годнасці, непаўторнай каштоўнасці і неабходнасці ў структуры соцыума. Дынаміка танца, пачынаючы з інтэнцыі, закладзенай у строях, сцвярджае ідэю невыгэрапінасці магчымасцяў духу, далучанага да таямніцы касмічнага быцця. На фоне прапанаванага М.Козенкам варыянта фальклорнай харэаграфіі для дзяцей і юнацтва асабліва выразна бачыцца брутальны індывідуалізм г.зв. «сучаснага» масавага танца.

Прынцып «чалавек — гэта цэлы свет», характэрны для народнай культуры, вызначыў гуманістычны напрамак духоўнага жыцця беларускай нацыі ў XX стагоддзі. Найбольш плённа гэты падыход сёння дзейнічае ў мастацкай літаратуры, бо сама беларуская мова з'яўляецца носьбітам людскасці ў краі. Выхаваная ў духу народнага халістычнага (цэласнага) светаўспрымання педагагічная інтэлігенцыя праявіла сваю самастойнасць у здольнасці актыўнага непрыняцця дэканструктывізму. Мусіраванне афіцыйнай педагогікай пагоні за найноўшымі «тэхналогіямі» занадта часта канчаецца нівеліроўкай, а то і перакрэсліваннем асобы педагога, пазбаўленага грунту, на якім будзеца духоўная павязь з выхаванцамі. У выніку ў сённяшнім пакаленні маладых настаўнікаў ёсць нямала такіх, што не валодаюць культурай зносінаў з вучнямі.

Патрэба ў смелым звароце да гісторыка-культурнай рэальнасці і разрыву з афіцыйнымі канцэпцыямі народнай культуры ўжо даўно адчуваецца ў працах У.Конана. У апошні час філосаф рэзка крытыкуе «магільшчыкаў» — заснавальнікаў канцэпцыі адмірання фальклору. У працы «Беларускі фальклор як мастацкая сістэма: праблемы актуалізацыі, эстэтыкі і паэтыкі» зыходны тэзіс даследчыка можа быць узяты як прынцып сучаснага комплекснага даследавання: «Адбываюцца ўзаемадзеянне і ўзаемапраціканненне фальклору і прафесійнай мастацкай творчасці».

Беларускі фальклор — народная мудрасць — сёння жыве ў лепшых дасягненнях найноўшага часу. Зрэшты, «нефармальныя» педагогі і творцы ніколі не супрацістаяць сапраўднаму народнасцю ў фальклору і прафесійнай творчасці ды ніколі не прымалі г.зв. «афіцыйную народнасць» і г.зв. «культуру для народа».

...Так узрастае духоўная сіла нацыі, здольнай уплываць на станаўленне чалавечага агулу ў культурным рэгіёне.

▶ ІНТЭРВ'Ю

Дзмітры Плакс: «РЫТМ — АСНОВА СВЕТУ І ЛІТАРАТУРЫ»

Летам адзначыў сваё 40-годдзе пісьменнік і мастак Дзмітры Плакс. Унікальны, нестандартны, вынаходца, здзіўляльны... Вельмі вялікая верагоднасць памыліцца, выбіраючы эпітэты да творчай дзейнасці Дзмітрыя. Нашая гутарка разгарнулася на прасторах родных Мінска і Пінска яшчэ год таму, доўжылася ў Стакгольме, а скончылася паміж Берлінам і Нью-Ёркам...

Валерыя КУСТАВА: — *Дзіма, табе споўнілася 40. А колькі гадоў тваёй душы?*

Дзмітры ПЛАКС: — Не маю ўяўлення. Душа ж не мая ўласнасць.

— *Ты і пішаў на трох мовах. Як адбываецца выбар, на якой мове будзе той ці іншы твор?*

— Тут ёсць розныя аспекты. Калі, скажам, я пішу з нейкай «мэтай» — прыкладам, выдаць кніжку, ці мо на чыпсыці замову — дык тут, вядома, мова вызначаецца менавіта гэтай самай мэтай. Калі я проста нешта шукаю, ці спрабую нешта дэфінаваць для сябе самога, дык мова сама неяк прыходзіць, у залежнасці ад кірунку пошукаў. Але, з другога боку, бывае і так, што я пішу нейкія кавалкі на адной мове, потым на другой, а потым і на трэцяй. Пра гэта, часткова, мой праект «Дзёнік Сая Туомблі», які, спадзяюся, неўзабаве выйдзе і ў беларускім варыянце. Увогуле, мова — гэта, вядома, інструмент, але і мэта таксама. Чыста інструментальны падыход у мяне толькі да чацвёртай мовы, якой я карыстаюся ў штотдзённасці — ангельскай. Па-ангельску я пішу выключна артыкулы, лісты, выступы, калі патрэбна... Хаця пару разоў нешта спрабаваў рабіць і для самой мовы. Мовы як мэты... Але ўзаемаадносінны аўтара і мовы — гэта тэма складаная і вялікая. Некалі мне здавалася, што гэта я фарму сваю мову. Цяпер я амаль упэўнены, што гэта мова фармуе мяне...

— *Хто ёсць тваёй чытацкай аўдыторыяй? Як мяркуеш, ці ёсць яна ўвогуле?*

— Не ведаю. Думаю, што калі і ёсць, то складаецца яна амаль выключна з прафесіяналаў — мастакоў, пісьменнікаў, крытыкаў — тых, каго так ці інакш хвалююць тэарэтычныя пытанні таго, чым яны займаюцца, і каму патрэбныя прыклады, каб пацвердзіць ці наадварот аспрэчыць уласныя здагадкі.

— *Як паўстала твая першая беларускамоўная кніга?*

— Выпадкова. Тэксты з цыклу, частка якога ўвайшла ў кніжку, я паказаў галоўнаму рэдактару часопіса «Дзеяслоў» Барысу Пятровічу. Яны яму спадабалі-

ся, ён надрукаваў невялічкую падборку, але гаворкі пра кніжку ад пачатку не было. Кніжка неяк «вырасла» з далейшых тэарэтычных размоў і не толькі з Барысам, але і з іншымі людзьмі, меркаванне якіх мне не абьякавае. Мне хацелася нейкім чынам праілюстраваць свае пастулаты, давесці пэўныя высновы, да якіх я прыйшоў у часе шматгадовай працы. І атрымалася тое, што атрымалася, падкрэсліваю яшчэ раз — у выніку размоў, калектыўнай працы, у якой вялікую ролю адыграў дызайнер кніжкі Ігар «Міцёк» Корзун. Ён вельмі дакладна зразумеў і перадаў тое, што мне важна было паказаць у візуальным шэрагу, таму яго варта лічыць сапраўдным суаўтарам кніжкі.

— *Шведскамоўная кніга «Ом» выйшла накладам усяго ў 9 асобнікаў... Хто гэта прыдумаў і для чаго?*

— Я прыдумаў зрабіць рукапісную кніжку, а каб было роўна дзевяць экзэмпляраў — прапанаваў выдавец, бо ён з'яўляецца аматарам Толкіена. Мне было цікава спраўдзіць некалькі сваіх гіпотэзаў, думак, у прыватнасці, я шукаў адказ на пытанне, што такое кніга ў сённяшнім свеце. Стос паперы? Вокладка? Змест? Аб'ект? Усё разам? Гэта не такое простае пытанне, як можа падацца...

— *Увогуле, як мяркуеш, твае кнігі карыстаюцца попыткам? Калі браць розныя паказнікі: наклады, тэрміны распаўсюду, чытацкай аўдыторыя...*

— Тое, чым я займаюся, ніяк не разлічана на попыт, наклады, тэрміны распаўсюду і падобнае. Гэта чыстая вады эксперыменты, якія могуць быць некаму цікавыя, а могуць і не, мне гэта не вельмі важна. Я, канечне, пішу і больш «звычайныя», канвен-

цыянальныя тэксты, але пакуль што праца з мовай, са знакам, даследаванне сувязі паміж вербальным і візуальным захапляе мяне больш, чым стварэнне «цэласнага мастацкага вобразу» ці напісанне «шырокага жанравага палатна».

— *Чаму ты адмаўляеш жанравае вызначэнне верша?*

— Я не адмаўляю жанравага вызначэння, проста не лічу свае тэксты вершамі, як і ўвогуле завершанымі творами, бо яны вымагаюць нейкага кшталту інтэрактыўнасці.

— *Калі чытаеш твае творы, заўважаеш, што там усё прадумана. Калі ты кажаш, што ў цябе няма нічога выпадковага, што ты маеш на ўвазе? Кожнае слова стаіць на сваім месцы, кожны твор абдуманы, вывераны і толькі тады напісаны і аддадзены ў друк? Літаратуры патрэбны выпадковасці... Хіба не? Часта перадусім выпадковае робіцца літаратурнаю ўдачай.*

— Тое, што я шмат думаю над і часцяком канструюю, выбудоўваю свае тэксты, не выключае выпадковасцяў. Часткова таму, што мае тэксты менавіта так ад пачатку пабудаваныя, што іх можна чытаць (глядзець) сотняй розных спосабаў, а часткова таму, што я не Гасподзь Бог, і нават там, дзе, як мне падаецца, я прадумаў і прадугледзеў усё магчымае, могуць праглядаць цалкам выпадковыя рэчы, пра якія мне не хапіла мазгоў ці ведаў падумаць.

— *Столькі часу ты плённа працуеш за мяжой... Ёсць некалькі версій твайго ад'езду. Першая — абсалютна палітычная — што ты як свабодны журналіст быў паўваўлены магчымасці самавыяўлення пасля асабістага*

«выгавару» ад прэзідэнта? І самая неверагодная версія — што ты з'ехаў на каханні... Што з таго праўда?

— Нават цікава, адкуль ты ведаеш пра першую версію? Гэта было ў часы, калі ты хадзіла ў пачатковую школу, і газет, я думаю, не чытала. Тады нат Інтэрнэту не было, таму і не сталася ад тых падзей нічога, акрамя ўспамінаў... Але так, галава дзяржавы ў той час меў такую манеру — крычаць у прамым эфіры БТ на журналістаў. Як памятаю, дасталі тады, напрыклад, Юрась Карманаў, Аляксандр Старыкевіч, нешта не спадабалася і ў адным з маіх тагачасных «плаксаў», што друкаваліся ў газеце «Імя»... Ну, але з'ехаў я не з-за гэтага. З'ехаў, праўда, па каханні.

— *Многія беларускія літаратары, што з'ехалі, амаль зніклі з даляглядаў... Тваё ж імя даволі часта гучыць у айчынных СМІ. Ці адчуваеш нейкую ізаляванасць ад беларускага культурніцкага кантэксту?*

— У першую чаргу я не адчуваю самога беларускага культурніцкага кантэксту. Усё ж такі я не жыю ў Беларусі ўжо вельмі даўно, і мае прыезды не даюць поўнай карціны, толькі фрагменты. У чым, дарэчы, ёсць і перавагі, бо адсутнасць кантэксту падштурхоўвае да яго стварэння. У мяне ёсць уласны, так бы мовіць, беларускі культурніцкі кантэкст, у якім ёсць свае іерархіі, ніяк, хутчэй за ўсё, не звязаныя з рэчаіснасцю. А можа, якраз і звязаныя, але правяршыць не выпадае...

— *Ці ёсць водгук ад чытачоў, крытыкаў — там, у Швецыі? Нейкія заахвочванні, якія б цябе падтрымлівалі, ад улады, міністэрстваў... У Швецыі нават на грашах пісьменнікі — паказнік якой-ніякой цікавасці да гэтай прафесіі...*

— Адчування неабходнасці (для другіх людзей) таго, што я раблю, у мяне няма. Я не пачуваюся «пракокам», не магу вырашаць за іншых, што ім трэба ці не трэба чытаць і разумець, не ўпэўнены ў якасці сваіх тэкстаў і глыбіні пошукаў. Той факт, што я не маю магчымасці прысвячаць увесь свой час працы, якую лічу важнай для сябе, таксама не дадае ўпэўненасці, хаця тэарэтычна ў Швецыі ёсць магчымасць быць прафесійным пісьменнікам ці мастаком — з дапамогай рознага кшталту стыпендыяў.

Я таксама неаднаразова атрымліваў такую фінансавую дапамогу і ад Шведскага Акадэміі, і ад Письменніцкага фонда, і ад Дзяржаўнай Рады культуры, і ад іншых устаноў, але мне ўласна сістэма заявак на стыпендыі не вельмі падабаецца. Мне неяк лягчэй самому зарабіць неабходныя грошы, скажам, журналісцкай працай, чым прасіць дапамогі, ці, дакладней, зрабіць

пошукі стыпендыі сістэматычным заняткам.

Шмат хто з маіх сяброў мне тут за гэтае «чыстаплойства» вымаўляе, бо выглядае, што такім чынам я праяўляю пэўную няўдзячнасць. Справа ў тым, што атрымаць, напрыклад, гадавую працоўную стыпендыю ад Письменніцкага фонда — гэта гонар. Я атрымаў такую стыпендыю ў 2006 годзе, і тады, калі не памыляюся, працоўных стыпендыяў давалі 12 штук, а заявак на іх прыйшло нешта каля васьмі соцень. Да таго ж, у склад камісій, якія размяркоўваюць стыпендыяльную дапамогу, уваходзяць, вядома, не чыноўнікі з міністэрства культуры ці палітыкі, а званыя крытыкі, пісьменнікі, літаратурназнаўцы. Таму гэта не проста грошы (дарэчы, зусім невялікія), а як бы запрашэнне ў цэх, знак таго, што цябе ведаюць і цэняць... А я вось усё неяк не магу наважыцца зрабіць гэты крок і перайсці ў стан «сябра карпарацыі пісьменнікаў», так бы мовіць... Я ўвогуле не люблю адчуваць сябе часткай чагосьці, асабліва, калі гэта «патрэбна толькі мне»...

Што да ўвагі з боку крытыкаў, то яна, як ні дзіўна, ёсць, і нават нашмат большая, чым я, напэўна, заслугоўваю. Напрыклад, кніжка Данііла Хармса, якую я ўклаў, пераклаў і праілюстраваў і якая выйшла ў 2005 годзе, трапіла тады ў спіс «Кніг года», што традыцыйна ў калядны час складаюць крытыкі буйнейшай штотдзённай газеты «Дагенс Ньюхетер». Менавіта з гэтай кніжкай звязаны і вельмі важны для мяне чытацкі водгук: мой выдавец даслаў мне спасылку на блог, аўтар якога распавядаў пра тое, як набыў і падараваў Хармса свайму смяротна хвораму тату. Дзякуючы Хармсу тата смяўся і нават рагатаў апошнія дні свайго жыцця... Калі чуеш такое, з'яўляецца адчуванне, што нешта ты ўсё ж зрабіў, нават хочацца неяк на пенсію выйсці...

— *У Швецыі якасны, высокі ўзровень жыцця, але там мала святла і бульба кардонная. Свабода кампенсуе ўсё астатняе? Ці сапраўды ты можаш рабіць усё, што захочаш? Ці драгікаў і глазіраваных сыркоў усё ж не стае настолькі, што шукаеш нагодаў для вяртання?*

— Свабода, усё ж, паняцце не адназначнае, то бок, не аднароднае, не балванка літога чыгуну... Адною палітычнай свабоды, напэўна, не хапае для паўнаважнай творчасці, тым больш, што вось напрыклад Андрэй Сіняўскі увогуле адмаўляў карыснасць свабоды слова для пісьменніка...

Збольшага, я раблю тое, што мне хочацца. Але, не толькі, канечне, бо я чалавек адказны, больш-менш, прынамсі, у мяне ёсць і звычайныя, пабытовыя бок жыцця...

11 (3)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

КРАІНА ТУМАНАЎ

Ірына ХАДАРЭНКА

Загадкавыя, дзіўныя істоты
Жывуць ад Паазер'я да Палесся:
Жытло іх — норы, звыклы стан —
маркота;
Яны — як тролі ў еўрапейскім лесе.
Халодна ў норах, цяжка дыхаць звонку,
Крывыя люстры замяняюць неба.
Стварэнні ж церпяць і пад час гамонкі
Сябе пытаюць: «Можжа, так і трэба?..»

Кошка

Мая найлепшая сяброўка
З вачыма колеру бурытыну!..
Твая прынада — мыш-палёўка,
І цёплы кут — твая Айчына.
Ты маеш трапяткое сэрца
І на свой лёс не наракаеш.
Зачаравана праз акенца
За тлумным светам назіраеш.
Вунь птушкі гоісаюць па дрэвах
І дзве кабеты точаць лясы:
Аўтамабілі — справа, злева —
Бясконца сноўдаюць па трасе.
А ты сядзіш, нібыта Буда,
Накіраваўшы вусы ў вечнасць,
І падаешся мне больш мудрай
За цэлы статак чалавечы.

Халоднае лязо вайны
На кухні часу...
Радзімы лепшыя сыны
Ідуць на мяса.
Нязгасна палымнее кроў
На ратнай ніве,

Бо апетыт уладароў
Звычайна хцівы.
У варыве людскіх пакут —
Лёс Беларусі.
Ты зноў заложнік, родны кут,
Чужых хаўрусаў.
Закрылі сонца крумкачы —
Нібы часова, —
І гучна адусюль гучыць
Чужая мова.

Гісторыі гаркавы дым
Нам засціць вочы.
Хіба мы марылі аб тым,

Каб гніць на ўзбоччы?
Хіба жадалі мы таго,
Каб страціць годнасць?
І каб адказам быў агонь
Нам за лагоднасць?
Нас абцяжарыла вайна
Сваім аброкам.
І мы жывем, нібы яна
Заўжды пад бокам.
У пекла паляціць «герой»,
Што смерці служыць.
Але пракляты двойчы той,
Хто гвалціць душы...

Краіна туманаў! Твае краявіды
Кранаюць мне сэрца шчымявай тугой.
Ты трапіла ў нерат няўмольнай

планіды,

Што ў бездань нябыту вядзе за сабой.
Твой крыж — памяркоўнасць.

Ты надта рахмана

Суседзям раздорвала скарбы свае.
І ззяе ў душы незагойная рана:
Чаму ж сілы волі табе не стае?..

Маналог абывацеля

Якая розніца, якое заўтра свята,
І хто яго прыдумаў, і калі?..
Галоўнае — каб выдалі зарплату
І раз у тыдзень выспаца далі.
Якая розніца, якім народам звацца
І для каго служыць, як батракі,
Калі растуць лядовыя палацы,
Свінарнікі і аграгарадкі?
Якая розніца, хто правіць баль ва ўладзе,
Сляды злачынстваў тоячы ў імгле?
Жывем мы тут зусім няблага, браце,
Бо чарка ёсць і шварка на сталі.
Якая розніца, хто трапіў зноў за краты?

ПРАГА СВАБОДЫ

Усевалад СЦЕБУРАКА

Я не мару — не той узрост,
не баюся — не тая цемра.
Падымаюся ў поўны рост —
не пабачыць пакоры хейра.

Хай паўсюль цікуюць віжы:
не маўчу і трымаю слова,
бо за мною — мае крыжы
і мая ўкрыжаваная мова.

Не за славай стаю ў чарзе,
не прыспешваю рух падзеяў,
толькі праўда ў тады жыве,
калі даўна няма надзеяў.

Толькі б тут на зямлі датрываць,
а пасля адпрашуся і ў Бога —
буду ў мёртвы ў шыхце стаяць
не слабей за сябе жывога.

Не горшы час, не горшы лёс,
і ёсць свабода ў межах гэта.
Кладзеца на рабро манета,
і слёз тваіх шкада да слёз.

Тут разумееш усур'ез,
як цяжка жыць без пісталета,
дзе ўсё, што не табу, дык вета,
ці коратка, ці навырост.

А Той, хто некалі ўваскрос,
больш не адказвае за гэта.

Імкліва высыхае Лета —
мінулага даўжэе плёс.

А мы шыхтом ідем наўпрост,
і так прайшлі амаль паўсвета.
І не наблізілася мэта,
і ззаду шлях быллём зарос...

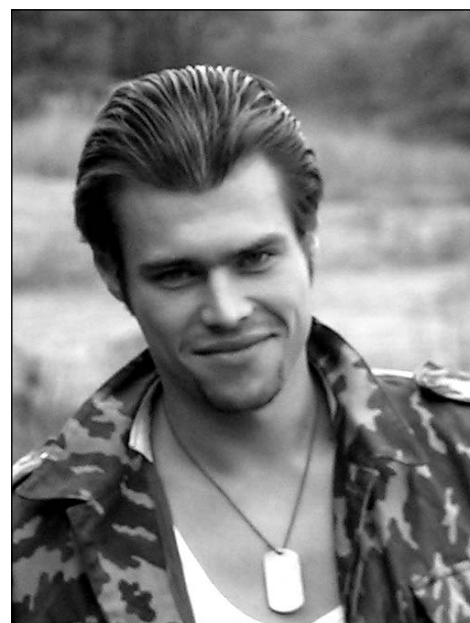
Ты ведаеш, я дзіўлюся
і сам здзіўляю сябе —
усё нібы ёсць у маёй Беларусі:
і белая лебедзь і шэрыя гусі,
а нечага ўсё ж не стае.

У нас ёсць і ўлада і межы,
і лепшыя мы ў сябе.
І зубры спакойна жывуць ў Белавезжы,
і клоўны скачуць сабе на манежы,
а сілаў смяцца чамусь не стае.

Да цэркваў адкрыта дарога —
набі хоць гузак на ілбе
і з тым гузаком накіруйся да Бога,
але разумееш, як ступіш з парога,
што дурні не тоя, чаго не стае.

Гавораць пра мірнае неба,
а я і не быў на вайне!
А мне б ад задухі праветрыца трэба,
каб пораху пах і звычайнага хлеба
па вельмі высокай цане.

Нас гоняць у ічаснае заўтра,
ды усё ж не магчыма, не.
Ніколі ішчаслівым не зробішся гвалтам,
як сонца ніколі не стане квадратам,
як прага свабоды не растае!

Увесь свет за тваімі дзвярыма:
дарогі да Рыма,
за соллю да Крыма...
Табе ж гэта ўсё хоць бы хны —
ты ў хаце, ты невыяздны!

Я жыву нібы ў стужках Таркоўскага.
Вар'яцею — і што тут такоўскага,
што са мною ў філіяле дурдома
неспакой і татальная стома?

Што іду, парушаючы межы,
той прасторы, якой не належу?

Бач, вышукаўся нейкі грамацей!
Каб толькі не чапалі маю хату
Ды не краналі родных і дзяцей...
Наперад бацькі з лыжскай нельга лезці,
А лепш схавацца ў бульбу да пары.
Дай, Божа, моцы перажыць нашэсце,
Астатняе ўсё — гарам хай гарыць!

Парада

Паслухмяныя парламентарыі —
Быццам нішы ў пустым калумбарыі.
Як дарма сюзіраць
Іх абрыдлую раць —
Лепей з'есці сырок з ламінарыяй.

Адмова

Ён больш не фараон, ён — манекен,
Даступны ўсім і кожнаму міжволі.
Хацела б я аддаць жыццё ўзамен
Бясмерця гэткага? Ды не, ніколі.
Ты больш не чалавек, ты — уладар,
Які паўстаў аднойчы з гразі ў князі.
Вісіць паўсюдна твой нахабны твар...
Служыць такім, як ты? Ні ў якім разе.

Свядомаграфія

Мы існуем, нібыта карпы ў рыбнай
краме,
Пакуль не ўзнятыя смяротнымі
сачкамі.

А што да Бога — ён таксама пакараны
І боўтаецца ў пастцы разам з намі.
Замураваныя ва ўласнай несвабодзе,
Зачараваныя сляпой надзеі плямай;
Нямья рты хацелі б крыкнуць «Годзе!»,
Ды хто пачуе той дарэмны лямант?..

МУЗЫКА

Можжа быць марай,
можжа быць мрояй,
стаць абярэгам
ці нават зброяй,
моцнай атрутай,
сілай гаючай,
шляхам у пекла
ці ў неўміручасць...

Што змяняю сумніўную рацыю
на унутраную эміграцыю?

Што ўвесь скарб мой — памылкі і памяць,
і сумленне, што больш не запляміць?
Што самотных ужо не хвалюе,
На каго адзінота палюе?..

Так жыву, нібы Дракула ў Стокера,
нібы джокер у партыі покера,
нібы маты ў песеньках Летава...
Я жывы — мне ўсё фіялетава!!!

Давай падлічым pro et contra,
святло і цень.
скрозь гук фінальнага акорда
цячэм слязой па джалу корда
і ноч і дзень...

Давай зусім без дэкарацый?
Спектакль — удвох.
Без воплескаў і без авацый,
без бліскавіцаў папарацы.
Хай чуе Бог...

Давай пасля забудзем словы
вось так — знарок!
Увесь свет маўчыць. І адмыслова
жыццё сваё пачнем нанова
і зробім крок!

І ўсё зусім не так дрэнна,
як ёсць вераснёўскае сонца.
На лёс наракаць дарэмна,
хоць скардзіца можна бясконца.
Але не даю парадаў —
усе крочаць сваімі шляхамі.
Я проста іду і рады,
Што ёсць зямля пад нагамі.

▶ АПАВЯДАННЕ

UP INTO THE CHERRY TREE

Алеся ЛАПІЦКАЯ

Аўтобус для эвакуаваных ехаў вузкай горнай дарогай. Спераду плакала нейкая малеча, ззаду, здаецца, смяялася, а кабета побач распавядала другой, што ў мястэчку ейнае цёткі ўжо асталіся чужыя жаўнеры. Муна не далучалася да размовы і, як большасць, моўчкі глядзела ў вакно, трымаючы на руках немаўля. Пад дарогай быў круты адхон, зазіраць у які было страшна, асабліва калі голле кустоў і вершаліны невысокіх дрэўцаў накіраваліся на аўтобус і хвасталі бакі ды дах, быццам злосныя на з'яўленне гэткай няўклюдны. Горы наводдаль, за логам, здаваліся чорна-сінімі, скала побач мела ўжо не колішні светлажоўты, а шэры колер, і немагчыма было разгледзець накінтай на яе зеленаватай сеткі, што трымала адколатыя каменьчыкі.

Дзіця прачнулася позна. Муна спустыла яго з зацеклых рук на суседняе месца і аправіла ішабу: хлопчык заўсёды спаў у яе на каленях, бо парэнчы між крэсламі не апушчаліся, і ён быў ужо надта вялікі, каб змесціцца на адным... Кабета была стомленая, хлопчык — хворы, але ён такі пачаў перабіраць складзеныя ў палатняную торбачку фінікі, выкладаючы іх па адным у матчыну далонь. Неўзабаве Ахаз заўважыў уверсе цмяную лямпачку, працягнуў да яе пальчыкі, быццам наважваючыся схпапіць у далонь святло, і засмяяўся яму са здзіўленнем і захапленнем, быццам яно было яму найлепшым сябрам. Тады Муна, крыху ўсцешаная, паказала сыну маленькую драўляную цацку і хутка заціснула яе ў кулак, і Ахаз спачатку стаў жвава рассяваць ейныя пальцы, а пасля напружыўся, прыціснуўся да маці і спалохана закрычаў. «Зноў пялюшкі!» — распачна падумала Муна, але чамусьці загледалася на цёмна-бліскучыя фінікі — і ўпершыню за некалькі дзён згадала даліну фінікавых пальмаў — зграбных ажурных пальмаў з стрэлкамі пёрыстых лістоў, якія, калі закідаеш галаву, здаюцца ад сонца хутчэй залатымі, чым зялёнымі, а нябёскі блакіт зіхотка ліецца праз лістоту... Яшчэ некалькі дзён таму Ахаз тупаў там побач з ёю, цікаўна мацаў касматы пальмавы камель, а яна казытала малага лісцінка па шчацэ, і ён залівіста смяяўся...

Чапляючыся за спінку крэслаў, жанчына прайшла ў сярэдзіну аўтобуса, дзе на прыступках перад дзвярыма стаялі два мяхі — з чыстымі ды бруднымі пялюшкамі — і рэзка біў у нос гідкі пах. Вяртаючыся, Муна прыпынілася ля знаёмай кабеты — тая ехала з трыма малымі — і змрочна сказала ёй:

— Зноў.

— Піць, — адгукнулася тая. — Піць, не менш за чатыры кці на дзень.

Ахаз за гэта час не выпіў і адной бутэлечкі...

— Тады кропельніцу. Бо зусім млявы. Уночы прыедем у лагер — там мае быць лекар. І парашок...

Муна кінула і адшпала: на гэтай пакурчатай дарозе яе саму часам пачынала нудзіць. Ля свайго крэсла жанчына яшчэ раз падсунула

малому смакталку, але той зрабіў толькі некалькі глыткоў. «Млявы, вельмі млявы, — падумала яна. — І скура зеленаватая...» Муна ціха паглядзіла смуглявы лоб. Хлопчык зноў засынаў.

Ён прачнуўся яшчэ праз дзве гадзіны — калі на дарозе пацішэла і машыны адно зраўну раз'юшанымі сабакамі выбягалі з-за кута банка, і заснежаная паркоўка пад іхнімі домам была скрэслена вензелямі ад колаў, а чорныя пракаутнікі асфальта (ад машын, што нядаўна з'ехалі) падаваліся ў спалучэнні з гэтымі васмёркамі й завіткамі фрагментам авангарднай карціны... Джэйн узяла малага на рукі, і яны разам глядзелі ўніз, на мяккае сёння святло ліхтароў, на мітуслівае мільгаценне шыльды суседняга супермаркета, на наспярожанае пераміргванне сігналізацыйных жучкоў за лабавымі шкламі аўтамабіляў. Кабета была стомленая, хлопчык — хворы, таму хутка яны селі на цёплую падлогу, на дыванок з коцікам, што пішчыць, і птушкай, што ціўкае, і паспрабавалі гуляцца. Вілі ласкава ўсміхаўся катку і чакаў, пакуль ён мяўкне яшчэ. Джэйн, ўсцешаная, няўклюдна патэпала да малага вясельым Мікі. Вілі спачатку адсоўваў цацку ад сябе, а пасля сціўся, прытуліўся да маці і спалохана заплакаў. «Заўтра замові яшчэ памперсаў...» — сумна падумала кабета, але чамусьці загледалася на Мікі: хросная прынесла яго Вілі, калі малому споўніўся год, і спачатку мышанё лічылася звычайнай цацкай. Пасля ж выявілася, што лялька спявае вядомую дзіцячую песеньку...

Джэйн згрэбла малага, крэмік, прысыпку, пачак вільготных сурвэтак і непрамакальную пялюшку і, кінуўшы ў сметнік кузурку сапсаванага памперса, затэлефанавала педыятру. Лекарка прыемна ўпэўніла яе, што ўсё ОК, галоўнае — болей піць, але ранкам яна абавязкова прыйдзе правярыць малому. Джэйн, супакоеная, дала тому малінавае суспензія — і ён праглынуў яе паслухмяна, з нейкай старэчай пакарай — пасля зрабіла спецыяльнай гарбаткі, узялася паказаць сыну малонкі з чытанкі, і хлопчык ізноў заснуў, заціснуўшы ў далоньчы еіны вялікі палец...

Джэйн паклала малое ў электракалыску, выключыла святло,

і на столі расквітнелі блакітныя флюарэсцэнтныя зоркі... З шклянкай яблычнага соку яна сядзела ля лядоўні, і вочы ляютна прабягалі па радках на пакунку — пра найспелую садавіну, унікальны смак ды правільны выбар — і ад гэтых зацяганых словаў павявала ўтульнасцю, пэўнасцю. Толькі вось плечы балелі, быццам куткі крэкера, якія хтосьці акуратна надломвае з абодвух бакоў... Варта было запрасіць Луізу, мужаву пляменніцу, — здаецца, цяпер у яе вакацыі, — тая заўжды любіла бавіцца з малым, тым больш, для яе даўно ляжыць вузкаваты джэмпер, набыты аднойчы ў дысконтнай краме. «Выдатная ідэя» — стомлена падумала Джэйн і пайшла ў дзіцячы пакойчык складаць цацкі ды сцяліць сабе ложка.

Аспярожна, каб не пабудзіць малое, кабета вызваліла адну руку і пацягнулася да пакунка з праснакамі. Але раптам аўтобус здрыгануўся, захроп і спыніўся — добра, што ўтрымаў раўнавагу, праўда й схлі тут быў спадзісты... Хтосьці прачнуўся, пачуліся воклічы, адзін з кіроўцаў саскочыў з аўтобуса, і кабеты наспярожана сцішыліся. Следам выбег другі, зменны, і праз колькі хвілін мужчыны вярнуліся разам.

— Кола. Рамантаваць доўга. Усе выходзяць, першыя — тыя, што сядзяць ззаду. Ідзем сцэжкай уверх, да світанку прыйдзем. Вакол спакойна. З дзецьмі — наперадзе, з немаўлятамі — следам. Валізікі ва ўсіх падпісаныя? У каго не — сабрацца ля багажу...

Муна захутала дзіця ў ізар — ужо даволі цяжкае, каб несці яго такім чынам, — але трэба было ісці, ісці ў мястэчка, ісці ў лагер, каб Ахазу паставілі кропельніцу, каб ён ачуняў... Кабета апранула наверх цяжкую ваўняную кісу і памацала хлапчукову спінку: яна была ліпнячай ад млявага халоднага поту, і Муна зноў знятажана падумала, што трэба хутчэй ісці, але хтосьці стаў шукаць згубленае малое, кіроўцы забавіліся каля торбаў...

Ісці было няпроста: дарожка была не стромкай, затое шмат вывівалася і забірала даволі часу ды сілаў; ногі стамляліся, усярэдзіне было гарача, і халоднае паветра абпальвала грудзі. Муна адчувала праз адзенне, як часам скурчваецца

ца малое і як у ягоным страўніку штосьці шыпіць, скуголіць ды грукоча... Хутка на ізару з'явілася плямка колера айвы, але спыніцца было нека, і Муна адно сунула сыну ваду, якую ён піў неахвотна і мала. Але трэба было ісці, ісці, не зважаючы на стому ды распач, адганяючы іх, ісці і прыціскаць да сябе дзіцёнка, каб той не змёрз...

Малы яшчэ спаў, за акном было цёмна. Джэйн выключыла будзільнік, сунула Вілі ў раток бутэльку, ён выпіў зусім трошкі, нібы з далікатнасці ды ўдзячнасці за клопат, і зморана выпусціў з вуснаў смакталку. «Ранкам прыйдзе лекарка, пагутарыць, усё ОК, пакуль — нармалёва, звычайная інфекцыйная хвароба,» — з уздыхам падумала жанчына і, каб крыху прыбадзёрыць сябе, мякка, нібы котка, пацягнулася пад коўдрай...

Яе крыху здзівіла, што мужа не ўзрушыла хвароба сына — зрэшты, калі Даўбт тэлефанаваў апошнім разам, ягоны голас быў надта заклапочаны й ціхі... Джэйн ніколі не пыталася ў мужа пра ягоныя справы і месцазнаходжанне: гэткае размовы былі непажаданыя, але праз два-тры тыдні адсутнасці ён звычайна вяртаўся — шчаслівы, з прыўзнятым настроем, і яны разам гуляліся з Вілі, ездзілі па супермаркетах, вярталіся ў рэстаранцыях, а пасля зноў даводзілася чакаць... Яна добра разумела, што праз неабходнасць чакання, немагчымасць штогвечар быць разам між імі амаль няма сварак і побытавых прычэпак, і яна працягвае яго моцна кахаць, і ён застаецца для яе вельмі жаданым. Але без мужа было адзіночна, і менавіта таму Вілі нарадзіўся так рана, у ейныя 23 гады...

Стомленыя кабеты гушкалі малых, крычалі на старэйшых дзяцей, ладкавалі на падлозе ложка з рызца, а Муна праціскалася паміж імі, блукала неасветленымі калідорамі, грукала то ў пустыя, то ў зачыненыя кабінеты. Ахаз спаў і дыхаў гэтак ціха й лёгка, што ёй рабілася вусцішна... Зрэшты, кабета знайшла людзей, што працавалі ў школе-лагеры — тыя хутка распакоўвалі якіясь кардонавыя скрыні.

— Мне патрэбны лекар, — звярнулася яна да жанчыны, што сядзела бліжэй да дзвярэй, і пачала распавядаць, што два дні, якія яны ехалі ў аўтобусе, хлапчуку было зусім млясна...

— Лекар цяпер у іншым лагеры, ён там вельмі патрэбны, разумееце, — жанчына заклапочана паглядзела ў вочы Муны. — Мы пашлём па яго, і зранку, магчыма, ён прыйдзе. У якім вы памяшканні?

— Я магу пабыць тут, у калідоры, — са спадзёвам адказала Муна, але адзін з мужчынаў адразу запярэчыў:

— Нам яшчэ не хапала бязладдзя, пачакайце на сваім месцы, бо змёрзнеце.

І кабета ля дзвярэй пачала доўга запісваць імя, прозвішча, былое месца жыхарства...

Дзверы былі белыя, але пашкрэбанія, і касыя шэрыя рысы на іх утваралі усё тая ж горы і нейкія расхістаныя драбіны, якія хутка пачалі распывацца... Муна ціха зачыніла гэтыя дзверы, але ейныя плечы калаціліся, твар зрабіўся гарачым ад слёз, і яна спынілася ля вакна, спіной да чорнай глыбіні калідора. Яна была пэўная, што тут, у лагеры, Ахаз адрозу агледзяць, зробіць кропельніцу, дадуць ёй з тузін парадаў, і нават не ўяўляла, што ўсё гэтае можна адкласці, адтэрмінаваць, перанесці. Хлопчык па-ранейшаму не прачынаўся, не прасіў ейных грудзяў, шчочкі былі прахалодныя, — Муна гладзіла яго па маленькай галоўцы і адчувала сябе жажліва нязначнай, бездапаможнай... О, каб быў тут ейны муж, ён бы так бліснуў вачыма, што тыя людзі адразу прывялі лекара... І яна раптам ледзь не самлела ад думкі, што калі там лекар вельмі патрэбны, то і ейны муж мог апынуцца там, што кожную хвіліну яго могуць забіць, і тады яна вернецца ў дом свайго бацькі і доўга будзе жыць адна... І яшчэ даражэйшым зрабіўся ёй сын, і яшчэ большую мізэрнасць адчула яна...

Прачнулася яна ці то ад голаду, ці то аденку малага — але калі схлілася над сыном, ён нават не паспрабаваў прыўзняцца, не ўсміхнуўся, не пацягнуўся да яе. Хлопчык быў безуважны, і ягоныя вочы крыху закахваліся назад. Кабеце здалосся, што яму зусім блага, яна ўсхапілася і, яшчэ не ачوماўшыся, пабегла калідорам, абмінаючы сонных дзяцей, кабет з вадой ці вузельчыкамі, нетутэйшых мужчынаў у вузкіх нагавіцах ды кашулях нязвыкллага крою, на рукавах якіх чырваней крыж. Але дзверы, трэція ад акна, за якімі ўчора яна знайшла людзей, былі зачыненыя...

Ранак усё адно быў даволі ўтульны, утульны цёплай кавай і пахам яешні, прыемнасць якіх асабліва адчуваецца, калі на вуліцы халодна і волка... Джэйн памешвала мюслі і паглядзела на Вілі, які перабіраў складзеныя ў бліскучую торбачку смятуншкі, выкладаючы іх па адной у матчыну далонь. Кашы ён з'еў зусім мала, але хутка мелася прыйсці лекарка, і каб залішне не турбавацца, Джэйн уключыла тэлевізар... Па Discovery паказвалі нястомных ратавальнікаў кошак, на наступным канале ўсмяшліва вядучая ток-шоў чакала няціпных адказаў. Выпадкова Джэйн натрапіла на навіны: бадзёры голас распавядаў пра эскалацыю напружання, павелічэнне кантынгентна, зачыткі і замацаванне, — Джэйн уздыхнула па мужу і амаль націснула наступную кнопку, але раптам буйным планам убачыла кабету ў ішабу, якая трымала загорнутае ў брудныя пялюшкі немаўля — і штосьці знаёмае, здаецца, было ў кабечных вачах, і нейкая колкая думка ледзь не працяла Джэйн — але па экране забегалі вясельныя мульцішкі, ухваляючы сок «ОК», і жанчына пераклучыла на кошак, клапатліва зірнуўшы на Вілі...

▶ ПРЫСВЯЧЭННІ

МАЁ ВЯСНОВАЕ ЗАМЕЖЖА

Васіль ЖУКОВІЧ

НА ЗЯМЛІ САДОЎНІКА

Цыкл, прысвечаны
Карлу Пфаницілю

Райскі край
працвітае пад сонцам на свеце:
Там нідзе не валяецца смецец;

Не адвесці вачэй ад вясновага поля —
Поле роўнае ўсё, нібы столік;

Там у норме прыгожыя ўчынкi і рэчы
Незнаёмага
людзі вітаюць пры стрэчы, —
Гэта ёсць зямля Хэсэна.

Там у крамах
не пахне ніякай нястачай —
Мора вопраткі,
гожэй і таннай,
дзіцячай;

Там у парках — разумныя дзецям забавы.
У дарослых — імэт,
месца першае — справам.

Процьма там і праблем,
грэшным людзям знаёмых.
Падзяліць найскладаней маёмасць.

Гэта ёсць зямля Хэсэна.

28–30. 04. 2010

Я хадзіў па чароўным садзе,
А быў красавік у разгары,
І якраз прачыналіся кветкі,
О, яны усміхаліся сонцу,
Кожная — заповітным цветам!
Іх было шмат, мілых ды сціплых,
Што трымаліся маці зямлі.
Я ступаў асцярожліва,
Каб, крыў Бог, не пакрыўдзіць якую.

Там цвілі экзатычныя дрэвы й кусты —
Ад раскошных японскіх вішняў
Да ружовых і белых магнолій.
Я ў тым садзе быў гасцем,
Вольна водарам дыхаў
Пасля доўгай сталляльнай дарогі.
Калі ўбачыў садоўніка з сынам
За напружанай цяжкаю працай,
Раптам сорамай стала:
Я адчуў сябе трутнем знянацку
Сярод пчолаў, што мёд здабываюць.

18. 04. 2010

Колькі дзён мне паказваў садоўнік
Сёе-тое з багацыя слайдаў —
Свайі роднай зямлі краявіды,
Поры года ва ўсёй красе фарбаў,
Узрушальныя эпізоды,
Не, імгненні з жыцця прыроды:
Краска, грыб, матылёк сінякрылы,
Мятлік у фантастычным інеі.

Я цяпер зразумеў, што садоўнік
Нездарма назваў сына: Florian.

18–19. 04. 2010

Фульда

Гід распавёў ласкава мне,
Чым Фульда знакамітая,
Наколькі тутака ў цане
Індустрыя развітая.
Я чуў, пра ўсё як распавёў
Ён з гонарам у голасе,

А сэрцам слухаў салаўёў
Я ў індустрыі горадзе.

20. 04. 2010

Яблыня ў бела-ружовым цвеце.
Пакалыхвае ласкавы вецер
Веце.
Я прайшоў-праехаў многа свету,
Ды нідзе не бачыў столькі цвету.
Цвету.
А яго так шмат, што гнуцца голкі.
Тут шчыруюць чмелікі і пчолкі.
Пчолкі.
У іх звоне столькі мілай моцы!
Як шкада: яго не чуе Моцарт!..
Моцарт.

28.04. 2010

У садоўніка дзень нарадзінаў —
Шостага траўня,
Калі ўсё яшчэ процьма работы;
Так зямельку вясна абудзіла,
Што паўсюдна паспець немагчыма,
Памагаць неадкладна трэба
Кветкам, кусцікам, дрэвам!
Цяжка яму, калі ім, жывым, дрэнна.
Не прыпомніць садоўнік старанны,
Калі ён святкаваў сваё свята.
Зрэшты, хто калі бачыў,
Каб святкавала пчала.

27. 04. 2010

У краме моднае вопраткі
Сімпаўная немачка,
З якой я разлічваўся
За прыгожыя рэчы,
Так нязмушана весела
Гаварыла па-руску
Сваё «До свидания»,
Што ў мяне словы-ластаўкі
Мігам выраслі:
«Sagen Sie bitte: Да пабачэння».
І яна паўтарыла за мной
Чыста-чысценька: «Да пабачэння»
Ды з такою прыгожай усмешкай,
Што я ледзь не прамовіў:
«Ich will dir küssen!»
Ах, няхай бы прамовіў!..
Што б яна адказала?

19. 04. 2010

Садоўнік сардэчны
Прамовіў аднойчы:

«Добраму сэрцу
Дрэнна заўсёды».

Калі процьма працы
Ў садоўніка ў садзе,
Гасцям ён паказвае
Франкфурт-на-Майне.

Ён быў там, вядома,
Кіроўцам і гідам, —
Стараўся гасцям даць
Паболей уцехі.

Вярталіся з песняй
Шчаслівыя гасці.
Садоўніка ж дома
Чакаў хворы хлопчык.

І як ні спяшаўся
Садоўнік сардэчны,
Да лекара сына
Спазніўся завезці.

І мне падаліся
Крылатымі словы:
«Добраму сэрцу
Дрэнна заўсёды».

22–23. 04. 2010

Дзякуй табе, садоўнік,
За гасціннасць тваю,
За ўтульны пакой і ціхі
І за бярозку ў акне,
Модніцу, у завушніцах,
За прыгажосць краявідаў —
Блізкіх вандровак дарунак.
А словы твае, а усмешкі,
З іх сонечнаю цеплынёю,
Я павязу з сабою
Цераз дзяржаўныя межы —
У родны май беларускі.

21. 04. 2010

СУСВЕТНАЯ
ЗНАКАМІТАСЦЬ

Барыс Кіт

Да сотых угодкаў
слыннага беларуса

Ведаю Кіта навукі
Акцянскай глыбіні.
А жыве з ім дух свабоды
Светлазорнай вышыні.

Праз крывавае стагоддзе
Як ні вёў суровы лёс,
Да радзімай Беларусі
Чалавек любоў пранёс.

Уцякаў ад зла людскога,
Сам ратуючы людзей;
Мае чыстае сумленне:
Шкоды не чыніў нідзе.

Бог яго узнагародзіў —
Шлях адкрыў, і волю даў,
І гадоў яму, гадоўкаў
Больш як сто падараваў.

Не здзіўлюся, калі ўбачу
Веснавым ласкавым днём:
Кіт сусветнае навукі
Пачуваецца арлом.

Красавік 2010

Жывое ўражанне

Сто першы стрэў гадок
Цудоўны наш Зямляк,
Прыветлівы дзядок,
Рухавы, як юнак.

На міг пакінуў гмах,
Ад радасці цвіце,
Спусціўся, нібы птах, —
Свайх спаткаць гасцей.
Прыязны, быццам брат, —
Гарыць вачэй святло!

Уразіць вас наўрад
Ягонае жытло.

Тут, у зямных вірах,
Хвалюе што каго,
Мяне — ягоны шлях
І кнігі пра яго.

Я з радасцю чытаў
Пра космас адкрыцця,
Якому ён аддаў
Зеніт свайго жыцця.

Радзімы нашай сын,
У сэрцы з ёй жыве.
Калі ён і адзін,
То з ім — вялікі свет.

Успомніць мае што,
Бо не забрала цьма!
Яму гадоў за сто
Далоса нездарма.

22–23. 04. 2010

Ён павярнуў свой лёс

У Франкфурце-на-Майне
Прафесар знаны Кіт жыве,
Вучоны дужа дбайны
І добры чалавек.

Стаіць на трох кітох ён —
Сумленні, розуме, любві,
Перад людзьмі нітрох
Душою не крывіў.

Як доля ўратавала
Ад смерці у вайну,

Ад сталінскай навалы
Свой лёс ён павярнуў.

Не жоравы, не гусі
Лятуць высокай чарадой:
Пад трыццаць год — на Беларусі,
За семдзесят — па-за мяжой.

Ёсць у навуцы донар
Сусветнай — наш Зямляк,
Нам, беларусам, — гонар,
А справе — клічны знак.

19–21. 04. 2010

▶ АПАВЯДАННЕ

ШКОЛЬНЫ АКВАРЫУМ

Віктар САЗОНАЎ

Зінаіда Пятроўна з палёгкай, нібыта скінуўшы з плячэй стокілаграмовы цяжар, уздыхнула і адкінула на спіньцы крэсла. Дзень выдаўся не тое што цяжкі, але нейкі паскудны, нервовы, з непрыемным пахам, як тая вада ў трубах яе школы пасля ўчарашняй аварыі на помпавай станцыі. І гэта ж трэба, каб тая аварыя здарылася акурат у гэты дзень. Дзень правядзення парламенцкіх выбараў, калі яна, заслужаны настаўнік і дырэктар школы, мае гонар быць старшынёй выбарчай участковай камісіі.

...Яна ведае ўсіх як аблупленых. Многія з іх нават вучыліся ў яе. Як і Дзіма. Толькі цяпер ён ужо даўно не Дзіма, а Дзмітры Іванавіч. Яе былы вучань. І гэта ён сёння балатуецца ў парламент. Ён выйграе і будзе дэпутатам. Зінаіда Пятроўна добра ведае. І гэта для яе шчаслівы дзень.

«Сапраўды так, — думала настаўніца. — Гэта сапраўды шчаслівы дзень. Праўда, шчасце крыху сапсавалі. Хто?! Усяго толькі некалькі маладзёнаў з бел-чырвона-белымі значкамі на грудзях, якія размаўлялі па-беларуску. Незалежны назіральнікі, бачыш ты іх! Сцвярджалі, што выбары фальсіфікуюцца. Нечага там патрабавалі. Хіба што справядлівасці. Але па маім загадзе выбарчую дзельніцу міліцыя хутка ад іх ачысціла, як ад непатрэбнага смецця, адразу паказаўшы, хто тут гаспадар і што тут справядлівасць.»

Яна перавяла стомлены позірк на спусцелую залу, дзе зусім нядаўна закончыўся падлік галасоў. Вочы міжволі спыніліся на ўжо пустой скрынцы для бюлетэняў. Штосьці яна ёй нагадвала, тая скрынка. Нешта з дзяцінства. Але што?

Яшчэ раз паглядзела на скрынку — і крыху спалохалася. Скрынка нагадвала ёй акварыум. Той самы школьны акварыум, які так доўга пераследаваў яе. Але гэта было так даўно...

Зінаіда Пятроўна не памятала дакладна, у якім гэта было годзе. Дзе ты зараз усё прыпомніш. Толькі хіба што прыблізна. Апошні раз ёй нагадалі пра акварыум на выбарах у Вярхоўны Савет СССР. У часы Генеральнага Сакратара ЦК КПСС Леаніда Ільіча Брэжнева, калі яна таксама, як і цяпер, узначальвала ўчастковую выбарчую камісію. Яе непаўнагадовая дачка, якая ўвесь дзень з ёй была на выбарчай дзельніцы і дзіцячым позіркам паглядзела

на тое, што робяць дарослыя, нечакана не па-дзіцячы пацікавілася:

— Мама, а праўда, што ты стала самай галоўнай таму, што некалі падарыла школе акварыум?

— Хто табе гэта сказаў? — збялела Зінаіда Пятроўна.

— Лявонаў бацька так сказаў. А яшчэ ён гаварыў, што на выбары не пойдзе, бо ў спісах толькі адзін чалавек. Няма з каго выбіраць...

Бацька Лявона — гэта было сур'ёзна. Зінаіда Пятроўна ведала яго даўно. Яшчэ з тае пары, як той называў яе проста Зінка. Ён родны брат Валеркі. І хіба што помсціць ёй за брата.

Эх, Валерка, Валерка! Колькі яна праліла праз яго слёзаў. Вочкі не высыхалі. Яна, яшчэ маладзенькая дзяўчынка, стаяла ў двары яго дома, каб нібыта выпадкова сустрэцца з хлопцам. А ён такі сур'ёзны, прыгожы і недасягалны. Вечна нечым заняты. Прывітаецца і пайшоў, нібыта тут стаіць і плача не яна, а ўсяго толькі яе нікому непатрэбны цень.

Толькі каханне было настолькі моцным, што ён яе аднойчы заўважыў. Паглядзеў зусім не так, як звычайна, усяліўшы ў сэрца сонца. І ўжо нічога не было на свеце, акрамя таго вялікага шчасця. Аднаго шчасця на дваіх. Яны хаваліся ад людзей, цалаваліся, цешыліся адно адным. Было ўсё. І яго першае: «Я цябе кахаю!». І яе першае: «Я таксама! Толькі цябе! Цябе аднаго!». І іх агульнае: «Мы будзем разам усё жыццё, і ніхто нас не разлучыць».

Але, акурат перад нейкімі выбарамі, калі горад быў завешаны партрэтамі тагачаснага кіраўніка камуністычнай партыі і савецкай дзяржавы Мікіты Сяргеевіча Хрушчова, яе выклікалі. Больш не трэба нічога казаць. Проста выклікалі. І гэтым усё сказана.

— Вы даўно ведаеце Валерыя Сініцкага? — сурова спытаў яе следчы, на пінжаку якога зіхаецца вайсковы ордэн. Гэты ордэн прымушаў яе ставіцца да следчага з павагай і казаць толькі праўду.

— Не... Я не ведаю... Не, яго я ведаю... А што?

— А вы ведаеце, якія людзі ў яго збіраюцца? Якія яны спяваюць песні, малююць карціны? Я разумю, што вы маладая — і ні ва ўсім разбіраецеся. Хоць і павінны разбірацца. Вас жа цяняць людзі. Я размаўляў з вашым рэктарам. Ён вас вельмі шануе. Вы ж сакратар камсамольскай арганізацыі.

— Я не разумю, пра што вы, — спалохана прашаптала дзяўчына. — Я не разумю...

— Да вас у нас пакуль няма прэтэнзіяў, — больш лагодным голасам працягваў следчы. — Вы проста заблыталіся. Маладосць, што зробіш. Хоць у вашыя гады мае аднагодкі смела ішлі ў атаку і добра арыентаваліся, дзе вораг, а дзе свае... Вы не ведаеце, дзе зараз можа быць Валерыя Сініцкі?

— Не. Я бачыла яго некалькі дзён таму, — праз слёзы выдушыла дзяўчына. — Ён больш да мяне не заходзіў.

— Калі з'явіцца, абавязкова скажыце мне, — следчы паклаў

сваю вялую руку ёй на плячо. — Мы ў вас верым. Каб не верылі, я на вас час не губляў бы... Нічога не бойцеся. Мы жадаем вам толькі добрага. Таму пра нашу сустрэчу нікому не паведамім. Ні бацькам, ні на вучобу. І вы не рабіце больш у жыцці памылкаў. Хопіць вам той памылкі, якую вы зрабілі з акварыумам.

Яна ляцела дахаты куляй і раўла як параненая ваўчыца, у якой, у дадатак да яе раны, яшчэ пастралілі ўсіх ваўчанят. Адкуль яны ведаюць пра акварыум? Каб ён згарэў! Каб пабіла на мільёны кавалкаў...

Валера спаткаў яе ля дзвярэй пад'езда.

— Што з табой? — спалохаўся ён.

— Што ты тут робіш? — збянтэжана адказала яна пытаннем на пытанне.

— Да цябе прыйшоў. Мы з сябрамі ездзілі на некалькі дзён на прыроду. Табе не прапаноўвалі, бо ты вельмі занятая выбарамі.

— Мяне выклікалі, — прашаптала яна. — Цябе шукаюць. Не прыходзь больш да мяне. Ніколі не прыходзь.

— Ты што, Зіна, — глянуў ён ёй у вочы. — Што ты гаворыш? Як ты можаш? Мне няма чаго баяцца. Я сам да іх схаджу. Я нічога не зрабіў!

— Я сказала: не прыходзь! — закрычала яна і кінулася да дзвярэй...

Яна села і стомлена заплюшчыла вочы. Зінаіда Пятроўна ўбачыла сябе за школьнай партай. На сцяне партрэт кіраўніка краіны Іосіфа Сталіна. А перад ёй разгублены і збялелы твар дырэктара школы Івана Мікалаевіча.

— Што ты нарабіла?! — дрыготкім, як шпелест асінавага ліста, голасам казаў ён і трос у яе пад носам скалечанай на вайне рукой. — Навошта разбіла акварыум? Гэта ж школьная маёмасць. А гэта значыць, што маёмасць дзяржаўная. Мы такую цяжкую вайну выйгралі. Нам краіну падымаць трэба. А ты знішчыла дзяржаўную маёмасць. Гэта шкодніцтва. Наўмыснае. Прызнавайся: хто цябе падвучыў?!

Яна плакала. Плакала ўзахлёб і нічога не магла сказаць.

А праз некалькі дзён яе зноў выклікаў дырэктар.

— Зіначка, — няўпэўнена пакаў ён. — Клімчука арыштавалі. Ну, значыць, нашага дзядзьку Флёру. Цьфу ты! Не нашага, а гэнага, што ў нас у школе печку паліў. Што акварыум прынес у школу. І арыштавалі яго яшчэ да таго, як ты разбіла той пракляты акварыум. Таму, калі цябе нехта будзе пытацца, чаму ты пабіла акварыум, ты кажы, што зрабіла гэта наўмысна. Што нашай школе непатрэбны акварыумы ад былых фашысцкіх прыхвасцяў. Не стрымалася, значыць...

На наступны дзень, на школьнай лінейцы, дырэктар сам распаўвадаў усёй школе пра яе герайчыны ўчынак. А строгі дзядзька ў галіфе вывеў яе за руку на сярэдзінку

школьнага пляцу і з гонарам паказаў усім як прыклад савецкага патрыятызму і сацыялістычнага сумлення.

— Сфатаграфуйце гэтую дзяўчынку і дайце здымак у мясцовую газету, — загадаў некаму пасля лінейкі дзядзька ў галіфе. — Трэба падумаць і пра прэсу больш высокага рангу. І дайце гэты матэрыял у рубрыцы «Справа Паўліка Марозава жыве». Гэты Клімчук — нейкі сваяк Зіне. Парадніце іх яшчэ бліжэй. І матэрыял пра яе бацькоў... Матэрыял да заўтра павінен быць гатовы! — загадаў ён і павярнуўся да дырэктара. — І вось што яшчэ. Трэба ад імя гэтай вашай Зіначкі арганізаваць кампанію па збору грошай на новы школьны акварыум. Маўляў, усе аднакласнікі і аднашкольнікі дачуліся пра патрыятызм Зінаіды і збіраюць грошы на акварыум. Каб паказаць усім, што ад ворагаў нам нічога не трэба. Мы ўсё можам самі і нават лепш можам.

...І яна справіцца са сваёй задачай. Зараз па яе прыедзе Дзяніс. Ён міліцыянер. Ён ахоўваў парад на выбарчай дзельніцы. І ён таксама яе вучань. Дзяніс ужо звязіў яе аддаць пратакол і прывёз па яе просьбе назад. Толькі спытаў:

— А чаго вы на ўчастак? Усё ж скончылася.

— Не ведаю, нешта цягне, — усміхнулася яна.

— Як злачынцу на месца злачынства, — пажартаваў міліцыянер.

Настаўніца напачатку наспярожана глянула на яго, а пасля супакоілася. Дзяніс нічога кепскага сказаць не хацеў. Так, ляпнуў абы ляпнуць. Ну, што зробіш? Ён і ў школе інтэлектам не вылучаўся...

На вуліцы, дзе ліхтары, патухачы, паказвалі на тое, што хутка будзе ранак, то там то тут групамі хадзілі людзі. Маладыя ды больш сталыя веку, выпіўшыя і добра заліўшыя за каўнер.

— Сёння ў нас загад п'яных не чапаць. Зразумела, што калі тыя моцна не хуліганяць, — патлумачыў Дзяніс. — Ды і куды іх дзец? Раптам у ізалятары прыйдзеца зачыняць гэнных хуліганаў, што незалежнымі назіральнікамі сябе называюць. Нахабныя, паскуды. Ты ім загадваеш, каб адышлі, не перашкаджалі выбарчаму працэсу, а яны ўсё адно лезуць, як ненармальныя. Зусім абнаглелі. Дык што там Дзмітры Іванавіч?

— Я яму яшчэ не званіла, — вяла адказала настаўніца. — Сам ведаеш, заняты ён зараз. Як-нік будучы дэпутат Палаты Прадстаўнікоў. Глядзіш — і да міністра дарасце. Пазней звязуся...

Зінаіда Пятроўна выйшла з машыны і пасунулася ў кватэру. Яна пустая, тая кватэра. Муж уцёк да іншай і вяртацца не збіраецца. «А я яго калісьці вывела ў людзі, — падумала яна. — Гэта я яго выпягнула з завода, уладкавала вучыцца на завочнае. А пасля,

дзякуючы маім знаёмствам, ён атрымаў добрую працу і зрабіў пад маім наглядом някепскую кар'еру. Які аказаўся няўдзячны чалавек. Падонак. Таму я правільна з ім абыхлася. Сказала каму трэба — і яго выкінулі з працы...».

Яна села на крэсла і ўспомніла дачку. Дзе яна цяпер, у тым замежжы? Як ёй зараз? Што з ёй?.. А якая была смешная! А цяпер зусім іншая. Неяк успомніла выбары брэжнеўскіх часоў і матуліны запалохванні дэпутатам Антонам. І напісала, што ў Італіі выбіраюць самі людзі. Ніхто ім не ўказвае. І не прапаноўвае. І ніякіх Антонаў яны не выбіраюць. І жывуць не горш, а лепш...

Зінаіда Пятроўна ўключыла тэлевізар і ўзяла ў рукі кніжку. Нешта з расійскай класікі. З яе любімай. Як хораша ў вершах напісана пра абавязак, сумленне, праўду... Але нічога высёлага ў галаву не лезла. Наадварот. Не пакідаў думак той пракляты акварыум, які візуальна і чамусьці менавіта сёння нагадваў ёй скрынку для бюлетэняў. Ці скрынка для бюлетэняў нагадвала той акварыум. Няважна. І яшчэ навязліва, як незакліканы госьць, лез ва ўспаміны стары Флёра.

Флёра жыві непалалёку ад яе. Яго ўсе паважалі, шанавалі, можна сказаць, што любілі. Зычлівы, чулы чалавек, хоць да раны прыкладвай. Мухі не пакрыўдзіць. Як пачалася вайна, яшчэ тая, 1939-га года, калі прыйшлі савецкія войскі, ён уцёк у лес. З якой нагоды, ніхто не ведае. Як, з кім і супраць каго ён ваяваў, Зінаіда Пятроўна таксама ніколі не ведала. А калі хто што чуў, то маўчаў. Народ тут такі. Прывык маўчаць. Праўды ніхто не скажа. Асабліва ўладам. Бо прывыклі за столькі гадоў — што ні ўлада, то чужынская. Добра ад яе не чакай.

А ўжо ў 1944-м, калі прыйшлі савецкія войскі яшчэ раз, атрад Флёры прызналі партызанскім і геройскім. І першую ўзнагароду Флёра атрымаў акурат тады. І быў залічаны ў рэгулярнае савецкае войска ў званні сяржанта. Браў Берлін. Прыехаў адтуль праз палявы шпіталь. З медалямі, але ўвесь пакалечаны. Уладкаваўся працаваць у школу і рабіў там розную чорную працу...

Калі арыштавалі Флёру, Зіна не ведала. Ёй тады і ў галаву не прыйшло, што здарылася нешта кепскае. Яна па-ранейшаму прыходзіла да сваёй любімай рыбкі і цешылася яе характвам. А як рыбка вывела яшчэ некалькі маленькіх рыбак, ледзьве не самлела ад шчасця. Ад чыстага і светлага дзіцячага шчасця.

Толькі радавацца ёй давялося не доўга. Рыбка-мама ўзяла і на вачах дзяўчынкы паела ўсіх сваіх рыбак-дзетак.

Дзяўчынка на нейкі час аслупянепа. Пасля ў яе душы працнлася нешта моцнае і неўтаймаванае. Яна адчыніла вако, узляла ў рукі акварыум і з усёй сілы кінула яго на каменны і маўклівы холад брукаванай школьнай дарожкі.

15 (7)

СШЫТАК

▶ РАДКІ

ДАРОГА Ў ТРЫ КАЛЯІНЫ

Алена НІЯКОЎСКАЯ

Мае продкі даўнім часам
жылі на Беласточчыне.
Ад той пары засталіся
смутна-чароўныя здымкі
з бабульчынага альбому.

Гронка бэзу,
Ружанец з бурытыну
Ды карункавы парасон —
Гэта ява, ці гэта сон? —
Нехта гэта ў альтанцы пакінуў.

Не звяжай, не звяжай на законы,
Польскі szlaban* бела-чырвоны,
Хай ляціць між гранічных слупоў
Цёплы подых — мая любоў.

Дай убачыць, як ліеца крыніца,
Пасядзець на траве ля капліцы...
А ў альтанцы нехта пакінуў —
Гэта ява, ці гэта сон? —

Гронку бэзу,
Ружанец з бурытыну
Ды карункавы парасон...

* Szlaban (польск.) — шлагбаўм.

Маёй бяссонніцы

У халаце, у кашулі скамечанай
На кожным сыходзе дня —
Так проста і недарэчы
Прыходзіць толькі радня.

Не выганю цябе з дому я
На вуліцу проці ночы,
Мне надта добра знаёмья

Твае хваравітыя вочы.
Сядай. Гарбаты напару.
Ты будзеш мне вершы далдоніць.
З бяссонніцаю на пару
Аб шклянку грэю далоні.

Апошні журавель

Ляціць над усёй Беларуссю
Ланцуг журавоў калодзежных,
І вёдры слязы-вадзіцы
Нясуць яны ў доўгіх дзюбах.
Заходзіцца з плачу паветра,
Рыціць драўлянае пер'е...
Апошні жыхар Падкасельцаў*, —
Калодзежны журавель —

Ты рэшткі гнязда чалавечага
Туліў скалечаным крыллем.
Не чулі з шашы аўтобусы,
Як ты прасіў іх ратунку.
Заходзіцца з плачу паветра,
Рыціць драўлянае пер'е...

* Адна з вёсак, на месцы якіх паўстаў Наваполацк.

Памяці маёй сяброўкі Ліды С.

Дарога ў тры каляіны...
Як часта цябе успамінаю

На ростанях цёмных і страшных.
Аброццю пабразгваў конік,
Скубаў маладзенькае жыта,
І воз праплываў, нібы човен,
Па жоўтых азёрах свірэпы.
Я бегла і бегла за возам —
Мо недзе ў пяску захаваўся
Адбітачак пяткі дзіцячай?
Была ты ці не — дарога?
Я помню цябе — ці мару?
Аднак жа воз калыхаўся
У жоўта-зялёных разлівах,
І конічак вупражсжу бразгаў,
З абочын зрываючы жыта...

Дык цёплымі каляінамі
Спаві мне збалелыя ногі!

З Баляслава Лесьмяна

Раз на век цябе ўзяць у раскошы няземнай
Я б хацеў — і дарэмна, дарэмна, дарэмна!
Ты ізноў — не мая, ты глядзіш непрытомна;
Вочы слепнуць ад шчасця,
мяне ўжо не помняць!

Тонеш ты ў сваёй цемры. Я шукаю навокал.
Вось пакорнае цела, але цела — бязвокае!..
Ў недасяжым ты свеце. Вар'яцею з адчаю.
Мне не быць там ніколі. Вось таму і кахаю!

З Ежы Лібэрта

Адкуль твой голас? І куды
Завеш мяне ў поўнач пеўнем?
Навошта ў мае куты
Ўваходзіш, перамогі пэўны?

Чаму не ідзеш, нялюдскі, прэч
Ад маіх справаў чалавечых?
Якую ў іх убачыў рэч
Ты, цёмны сэнс Звышрэчы?

У чорным ты стаіш акне,
Палашыш сны мае глухіх...
Чаго ты хочаш ад мяне,
Злавесная стыхія?

СВЕТ ІЛЮЗОРНЫ

Віктар ВАБІШЧЭВІЧ

Быць чалавекам

Цябе збівалі дзіды лёсу,
Лілася кроў, і усё балела.
Над галавой світалі косы.
А ты быў смелы.

Бясконца вылі завірухі,
І свет ад распачы хістаўся.
Усе былі ў палоне ў крухі.
А ты трымаўся.

Усё ад цемравы дзічэла,
Жывых труціў паволі стронцый.
Святло ад болю анямела.
А ты быў сонцам.

І усё таму, што ў свеце гэтым
Ты жыць хацеў не ценем нейкім.
Хацеў ты быць патрэбным свету.
Быць чалавекам.

Парадкаванне

Дрэвы. Пакуты. Высокі парог.
Трубціць анёл у знявечаны рог.
Моўчкі на снезе кануюць чмялі.
Гэткімі будзем. Ці, можа, былі?

Зоры. Аляска. Плача пінгвін.
Ранак. Пустыня. Я ў свеце адзін.
Цені злачынстваў. Атрочаны звон.
Тропікі. Холад. Пачварны палон.

Падаюць крылы на мокрае шкло.
Кубу і шару каханне прыйшло.
Грушы растуць на цыбатай вярбе.
Месяц — натоўпу. А сонца — Табе.

Недзе растаў на далонях партрэт.
Зерне. Ралля. Вырастае Пэат.

Неруш у пушчы — ззяе неон.
Свет ілюзорны. Не — гэта не сон.

Свет паранены
Сумнаю птушкай
На ўзбярэжжы адчайна сеў.
Ты яго пашкадуў, пагушкай,
Правядзі па гаючай расе.

Ты яго прытулі,
Не бойся —
Свет наш кволы, нібы дзіця, —
І ў бязмежным сваім хаосе
Знойдзе ён для сябе працяг.

І ў бязмежнай
Сваёй прасторы
Свет навекі забудзе страх,
Не скіруецца ўсё ва ўчора,
І зазьяе дабро ў вяках.

І засвеціцца ўсюды шчасце:
У вачах,
У жыцці планет.
І яго ўжо нішто не засціць,
Не звядзе да малых манет.

Ты маленькі,
А свет — бясконцы.
Вось прамудрасць яго табе:
Зберажы ты яго пад сонцам,
І ўратуе Сусвет цябе.

Далёка,
На абшарах,
Не дасягалых
Нават для чалавечых фантазіяў,
Ёсць галактыка,
Якая хоць у нечым адным
Падобная на нашу;
Ёсць зорка,

Якая хоць неяк
Напамінае наша Сонца;
Ёсць планета,
На якой існуе
Разумнае жыццё
Накшталт нашага.
Няўжо і туды быў пасланы
З выратавальнай місіяй
Сын Божы?

Мне ў лесе дрэвы шэпчуць словы
Пра вечны бег свайго жыцця,
І той апоўд адмысловы
Знаходзіць недзе свой працяг.

Мне дрэвы шчыра расказалі
Пра свой зямны, звычайны лёс,
Пра спеў жыцця і момант жалю,
Пра ўсё, што дзень з сабой прынёс.

У тых прызнаннях праўду убачыў
І навучыўся разумець
Цану і радасяў, і плачу,
І светлых дзён шчаслівых рэдзь.

Я навучыўся ў дрэваў мудрых
Прымаць нядобрае ў жыцці —
Праз цемру зла і холад тундры
Умець разважліва прайсці.

Мне шчыра дрэвы шэпчуць словы
Пра бег дзівоснага жыцця —
Аповед мудры, адмысловы
У вершах знойдзе свой працяг.

Па зямлі ступаеш басанож,
Па жыцці імчышыся бесклапотна.
Не згубіся ў свеце, не здарож,
З прагнасцю выхоўвайся ахвотна.

Колькі дьяментаў на зямлі,
Колькі асалодаў існавання!
Годнымі вякоў няйнакш былі
Людзі ў сваім клопатным чужанні.

Сохамі распісвалі палі,
Ведалі: вясною ўсё ўвакрасне.
Кветкі распускаліся, цвілі.
А найперш любілі людзі песні.

Нібы продкі, крочыш у вяках,
А вакол машыны і ракеты.
Каб цякла заўжды жыцця рака,
Трэба быць ва ўсім найперш пэтам.

Новы таіцянскі сон

Мне зноў прысніўся востраў мой — Таіці.
Ужо даўно не сніўся перад гэтым.
Зусім не так прысніўся, як звычайна.
Зусім не гэтакі ведаў я той востраў.
Чаму Таіці убачыў я інакшым?
Магчыма, вінаваты ў гэтым
Наш пэат і мой сталічны сябар
Дэпытлівы Міхась, цікаўны Скобла.
Сваім пытаннем,
Што па радые гучала,
Ён мне напамніў пра Таіці.
І развэрэдзіў мне душу.
У сне я доўга бегаў па дарогах:
Усё шукаў знаёмых пейзажы,
Усё шукаў,
Шукаў і не знаходзіў.
Не бачыў я знаёмых сцежак,
Знаёмых ручаёў,
Лясоў знаёмых.
Мне сустракаліся
Зусім не тыя людзі,
Якіх я бачыў
З самага дзяцінства.
Таіці быў зусім інакшым.
Ён быў зусім не мой.
Былі перад вачыма
Нейкія кавярні
І рэстаранчыкі, і нейкія гатэлі.
І пальмам
Было млосна ад асфальту,
І плакалі яны.
А з імі разам —
Я таксама плакаў.
Я доўга-доўга плакаў на той выспе.
Я ўпершыню заплакаў на Таіці.
У сне было такое ўпершыню.

СПАДЧЫНА

16 (8)

▶ ЭПІСТАЛЯРЫЙ

ДУМАЮ, ШТО Я З КАМЕНЯ

ЛІСТЫ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ ДА ЯЗЭПА НАЙДЗЮКА

Гэтыя лісты захоўваюцца ў мастака Міколы Давідзюка ў Лодзі, ён атрымаў іх падчас апошняй сустрэчы з дзядзькам Язэпам недзе за месяц да смерці таго. Згодны на публікаванне іх.

Відавочна, перапіска пачалася ў 1979 годзе. Язэп Найдзюк у гэты час жыў пад прозвішчам Александровіч, але Л. Геніюш добра ведала, з кім перапісваецца (сумеснае падарожжа 1944 года згадваецца ў «Споведзі» паэтэсы)...

Валянціна ТРЫГУБОВІЧ

Зэльва, 25/І. 79 г.

Паважаны і дарагі сябра Язэп!

Дзякуй Вам за ліста, за цёплыя, дарагія братнія словы спагады і разумення.

За вокнамі сеецца нейкі дробны, густы сьнег. Муж крыху заснуў. Выварваю шпрыцы для ўколаў, якія яму робяць штодзённа, і пішу Вам. Баюся нават парушыцца, каб яго не збудзіць. Стогне праз сон. Ноч была вельмі цяжкая, часам здавалася — апошня... Страшна труднае. Але ўсё ж папытаўся — каторага сянна? Гэта так чакае на сына, які вернецца толькі ў лютым... Вельмі злуецца на яго, але чакае нечаму хоць весткі ад іх. Сын абяцаў пісаць з дарогі. Не напісаў ні разу! А можа, проста не пусцілі лістоў. Такое бывае. «Ласкавая» нявестка «далікатна» напісала, што Алесь не можа пісаць дзеду, бо мусіць вучыцца, а Міхась не любіць пісаць лістоў... Раней Міхась пісаў іх, а вось цяпер, перад сьмерцю калі дзед бедны чакае ад іх слоўца [Гаворка пра ўнукаў Л.Геніюш. — Рэд.]... Не, лепш не буду пісаць пра гэта. Алесь аднак напісаў пару слоў, нехта падказаў яму відаць, бо ліст з русыцызмамі, але гэта нічога. Няхай Бог благаславіць яго, гэтага малога, сардэчнага хлопчыка. Міхась 10 дзён быў удома і не знайшоў хвілінкі напісаць дзеду. Тут усім камандуе жонка. Яна некалі жыла ў нас сказала мужу — Вы некалі ракам будзеце паўзыці, каб я дала вам кусок хлеба на старасць... Я кажу ёй: можа і будзем, не заракаемся, але да сына, не да цябе, а ў сына адзін бацька, а з жонкамі бывае розна. Тата табе столькі добрага зрабіў, кажу, і на працу ўладкаваў, а ты, пры сваім характары, нават вады не падала б яму, каб уміраў. «А вы на гэта не таслежылі! Трэба заслужыць на тое, каб вады падаць перад сьмерцю».

Калі я была ў іх у Польшчы, дык прабыванне маё там было пакутаю... Найбольшай ахвярнасцю і дабрывай мы яе не зьменілі. Яна з сяла побач. Яе бацька быў санітарам у ветэр[ынарным] пункце, васьмь яна і загадала, каб Міхась быў не лекарам, як бацька і дзед, а ветэрынарам. Якое грамадзянства мае Міхась, нават не ведаем, бо яна ўсё хацела, каб меў такое, як яна, бо ён тут радзіўся. Я лічыла сваім абавязкам напісаць Вам гэта, але гэта яшчэ кропля ў моры. Сын мае крыху сумлення, якое захавалася ў яго з дзяцінства, але яно толькі прачынаецца часам, іначай ён пад яе ўплывам. Я думаю, што Вы шмат разумееце. Здаецца, разумеюць ужо і

хлопцы. Прытым яна баптыстка, і як гэта ўсё разам спалучыць — проста не разумею.

Тут Міхась пасябраваў з адной дзяўчынаю, але яна напала на яго пры нас і заявіла, што ён павінен жаніцца толькі з баптысткаю... Якая несурнасьць... Сын ведаў аб цяжкім стане здароўя бацькі і мог пачакаць са сваім падарожжам, альбо не паехаць зусім! Не думайце, што сын шчодры. Ён нават лекаў не прывёз хвораму тату, а грошы прысланыя для нас сябрамі пакінуў сабе ўжо не першы раз. Гэтак было і з падаркам ад Вас. Яны яго «забыліся» спачатку, даслалі пасля праз сваячку, якая сюды ехала. Але мы вельмі хацелі б, каб вы ў іх бывалі, каб навучылі, падказалі, як жыць з людзьмі. Каб крыху стрымалі Юрку [сына. — Рэд.] ад чаркі. Яго распалі. Тут шмат што можна сказаць, але Вы самыя ўмеце думаць. Сына да болі мне жаль, і гэта не адвага ў яго! Ён, бедны, труселівы ў сапраўднасці. Гэта нейкая «бравата», але каму гэта патрэба? Пішу Вам, як роднаму, бо трэба людзей ратаваць. Адночы мне тут казалі: «А сын ваш ужо не чалавек, і вы не можете расчытваць на яго». — А я кажу: «Сын мой вучыцца, і Бог яго не пакіне, і будзе ён чалавекам». Вось і трэба дапамагчы чалавеку быць чалавекам, і я Вас аб гэтым прашу! З нявесткаю гэта справа безнадзейная, паверце мне.

Вось так, дарагі сябра, выглядае рэчаіснасьць. А муж усё сьпіць. Можа, сон яго падкрэпіць. Заўтра ўжо 26/І. Сын ёсьць сын, і які б ён ні быў, для бацькі ён дарагі. Ніколі так не ўніжаў Юрка беднага бацьку, як апошні раз... Увайшоўшы ў хату, зразу абое заявілі, што каб не мы, дык яны паехалі б на Чорнае мора ў Румынію і г. д. Суседзі пыталіся, а што вы бацькам прывезлі? — А ім нічога не трэба... Мог бацьку хоць сыропы ад кашлю прывезці, хоць нешта ад сэрца... А бацька лічыць дні да лотага, бо тады вернецца сын, але Богу ведама толькі, ці дачакаецца... Лекары кажуць: можа пажыць яшчэ і да лета, а можа быць дрэнна і кожны дзень... Не адыходжу ад яго нават на хвілінку. Нельга. У больніцу не хоча, ды і я баюся больніцы. Удому лепей дагледжаны. Крыху перастаў стагнаць. Ногі не адыходзяць, яны як падушкі. Сэрца працуе дрэнна, а тут дарагі кожны дзень яго жыцця. Маём усё неабходнае. Бога прашу, каб хоць да вясны... Як можаце думаць, дык мне тут адной будзе шмат горай, як яму, калі не дай Бог адыдзе.

Ваша Л [подпіс].

Зэльва, 24/ІІ, 79 г.

Шчыра паважаны і дарагі!

Ласкава даруйце, што не прывітала Вас з Вялікоднымі Сьвятамі. Хварэла. Аб усім на сьвечце забылася. Хварэю яшчэ, але спадзеюся, што вясна хоць крыху паставіць мяне на ногі. У нядзелю была на магільцы са сваякамі с. п. Мужа. Было цяжка пакідаць так яго самога... Божа мой, як гэта ўсё цяжка... Пісаў Юра, што весь у даўгах, што цэны ў Вас на ўсё — шалёныя і г. д. Вельмі шкадую, што сянна ўжо дык нічым не магу яму дапамагчы. Бог ведае, дарагі Язэп, што лепей для гісторыі? Можа, яно лепш нікога ні аб чым не прасіць, тым болей, што здаецца, зноў будзе магчымаць друкавацца. Лепш заробіць гэтакім шляхотным чынам. Была гутарка з в. [ельмі] адказнымі, разумнымі людзьмі. Яны запэўнілі мяне, што ўсё будзе добра. Забралі нат крыху вершаў з сабою. Аб гэтым маім заўтрашнім дні, дык Вы болей бядуеце за мяне. Я заўсёды моцна веру, што нейк яно будзе. Пакульшто хачу напавіць крыху здароўя. Самотнасць і гора пакінула цяжкі след.

Некалі ў час сустрэчы з Вамі ў мяне было в. мала грошай у кішэні, і я зусім праз іх забылася, бо ўвесь гэты час нейк усё абылося без адной капейкі. Ці ж не дзіва? Так васьмь будзе нейк і цяпер. Было б здароўе. Зноў напамню Вам, што я беларуская баба... Паваліўся плот, узяла пілку-нажоўку, малаток, гвоздзі — і слупок змяніла, і штыхецкі выраўняла, а то чужыя куры выдзялілі найлешшыя туліпаны. Уверсь плот напавіць паможа мне муж маёй мілай Кумы, а то і сама.

Былі б толькі добрыя вершы, дык будзе і нейкі грош. Сумна толькі. Несказана сумна, але ўсё тут, што звязана з асобаю с. п. Мужа, міла мне, і, здаецца, мяне падтрымоўвае тут Яго няўлоўная

прысутнасць. Жаль, да Вас ніяк не магу прыехаць. Я ўжо напісала Вам, што зусім няма ў мяне грамадзянства. На такі пашпарт нікуды не пускаюць. Трэба моцна і высока прасіць. Ды пашто вам здаўся такі сумны, заплаканы госьць? Ачуняю крыху, дык, можа, убачымся...

Сянна крыху прапаліла дрывамі. Цяпло ў маёй хаце. Чатыры пакоі і кухня. Адзін поўнасьцю завалены кніжкамі. Апальваю толькі два. Апчаджаю дровы. Бог ведае, як доўга тут буду, а думаю ўжо, каб хапіла на зіму, якая яшчэ будзе. Так трэба ў нас. Да болі шкада мне сына. Не ведаю, ці я яго выратавала б, каб прыхалала, ці ён мяне даканаў бы гэтай клятай чаркаю дарэшты. Хутчэй другое. Усе тут аж пішчаць, каб не ехала з хаты.

Пайшлі цяпер не тыя дзеці, якія некалі даглядалі сваіх бацькоў сумленна і з любоўю. Кожны мае сумныя ўспаміны аб дзецях як аб эгаістах ды грубіянах. І што сказаў бы мне мілы мой с. п. Яначка, калі б я тут пакінула яго аднаго? Справа не лёгкая. Пагляну яшчэ. Усё трэба абдумаць разумна, усебакова разгледзець. Хоць не бядуйце, што я тут галодная. Далёка — не! Апанутая добра таксама. Модна, прытым, бо ўсё добрае і якаснае ад маіх найдарожшых сяброў. Абутку хоціць таксама. Зімовы ўжо схавала. Думаю толькі пра помнік цяпер, але спадзеюся, што калі будуць вершы, дык будзе і помнік. А колькі мне тут жыць засталася? А вясна падступае. Моцна зазеленелі туліпаны, нарцысы. Ружы прымерзлі. «Жонкіпе» прыхапіла таксама. Лісьцейка пажаўцела. Але галоўнае — бульба. Яна перазімавала нейк, хоць і крыху салодкая.

Жаль, што так Вы далёка ад нас. Хоць мне плот загарадзілі б. Усе беларусы крыху сталяры, заўсёды мы маем дачыненне з дрэвам. Тут мне зрабілі б усё, але

надта не люблю паіць людзей за гэта. Без гарэлкі нават няма што думаць аб нейкай дапамозе...

Як праходзіць Ваша жыццё? Добра было б, каб пісалі. Маеце што сказаць. Хачу, каб Вы крыху «наглядалі» за нашым Юркам, каб радзілі яму, дапамагалі словам. Ён Вас вельмі шануе.

Некалі с. п. Муж мой так любіў бачыць надрукаваныя мае рэчы. Цяпер хто будзе чешыцца імі, для каго мне пісаць? Вось падумаю такое, і ападаюць мне рукі. Дарэчы, ці Вы атрымалі кніжкі? Яны высланы Вам ужо даўно. Люблю высыліць Суродзічам нашыя кніжкі. Гэта мая слабасць. Любіў гэта і дарагі мой с. п. Яначка. Шмат супольнага ў нас з ім было і засталася. Калі нешта будзе добрае, дык прышло і Вам.

Жаль, што і Ваш сын выпівае. Гэта трагедыя. Я ніколі ў жыцці сваяго с. п. Мужа п'яным не бачыла. Была сянна і яго супрацоўніца. Успамінала Яго як ідэал лекара, як прыклад другім... Жаль, калі такія людзі адыходзяць ад нас, але добра, што хоць памяць аб іх застаецца.

Пішэце мне. Вельмі дарагія мне лісты ад Вас, як успаміны супольнай дарогі праз Вільню.

Дзякуй Вам за ўсё, за ўсё. Перадайце сардэчныя прывітанні Вашай мілай жонцы.

Са шчырасцю і вялікім даверам да Вас Л... Г [подпіс].

Зэльва, 5/VIII/79 г.

Дарагі Язэп!

Цешыць мяне, што Вы праехалі па Беласточчыне, дыкнулі пахам сваёй зямлі! Род наш паходзіць з Крынак, і шмат там у мяне сваякоў. Мой адзін сябра збіраў весткі пра маяго дзеда. Піша, што дзед мой меў 3 дзесяціны зямлі некалі і вазіў тавары жыдам у Крынках. Нешта падобнае было, але сумняваюся, што быў ён балаголам. Ведаю,

17 (9)

ЦІ З ЖАЛЕЗА...

што быў у іх участак зямлі на двох братоў. Дзед мой прадаў свой надзел, узяў пазычку ў Віленска-Тульскім банку і купіў Астакіўшчыну каля Крынак. Прадаў лес купцам, і той маёнтак амаль акупіў. Купцы пазычалі яму любую суму на слова, без вексалёў. Пасья паўстання 1863 г., калі царскі ўрад канфіскаваў землі ўдзельнікам паўстання, дыкшмат хто купляў іх назад, але на імя маяго дзёда. Пасья вайны, калі тыя паны прадавалі землю, дык заўсёды рабіў гэта мой дзед. Памятаю, Сегень даў яму ў падарак каня арабскага за фатыгу, але ў дзёда былі лепшыя коні, бо ён казаў заўсёды: людзі без сала, а коні без аўса ў мяне не жывуць... Не ведаў іншае мовы, акрамя роднай. Я моцна яго любіла.

Юра быў тут тыдзень. Было розна. Ціск мне быў падняўся да 195/115. Гэта дрэнна. Спалохаўся, пабег у агтэку, але піць не перастаў, на жаль. Пісаць праз усё гэта не хочацца... Ад'яджваючы, дзень не піў і гутарыў цікава і нармальна. Былі два разы на могілках. Лекаў мне ніякіх не прывёз. Прывёз толькі чамадан рэчаў для сваёй цёпчы, якія мне трэба было ёй адаслаць. Ужо атрымала. Мне пакінуў тое, што не прадаў. Так яно і ляжыць. Нічога тут не купіў і грошы павёз дамоў. Свой і мой чамадан бітком набіў рэчамі і прадуктамі з хаты. Пытаўся, праўда, ці можна ўзяць тое, ці гэта? Я была рада, што гэта будзе ім на карысьць. Новыя кашулі і свэтры, вярблюжая коўдра для Міхася, хатняя вэндліна і т. п. як звычайна, калі сын выжджае з хаты. Дай Бог, каб магла яго так выпраўляць заўсёды. Аб грошах ніяко гутаркі не было. Злаваўся толькі, што мы не пакінулі яму багацьце. Казаў, што ён пакіне сваім сыном па мільёну. Дай Бог! Але лепш, каб пакінуў ім здаровае нэрвы, добрае імя, любоў да працы і пашану ў людзей.

27/VII быў у мяне дзень нарадзінаў. Я забараніла людзям прыносіць падаркі, бо не магу рвантавацца ім сяння. Пананосілі самыя цудоўныя ружы, цукеркі, парфумы. Адна маладая жагчына сьпякла цудоўны кошычак, поўны «баравічкаў». Паслала ўсяго і ўнукам. Гасыціны не рабіла. Крыху пілі гарбату, хто прыходзіў. Сын ляжаў праз увесь дзень п'яны. Добра, што не буняў. На маё гора, у нас на вуліцы «бар» (культурная ўстанова...). Я думаю часамі, што я з каменя ці з жалеза...

Мая мілая Юзенька забылася сёлета мяне павіншаваць. Забылася і ўсе мае іншыя далёкія сябры аб гэтым. А можа, проста лісты ад іх не дайшлі. А цяпер трымайцеся! Цалую Вашу жонку, мілую Люцынку, і Вас за харошы свэтар, які на мяне якраз. Толькі каб болей не рабілі сабе падобных выдаткаў!!! Свэтры маю, усё маю! Пакульшто неабходнае ў мяне ёсьць, а там пабачым. Хачу я, ці не хачу, выехаць мне з гэтуль немагчыма. Я змірылася з лёсам. Пакульшто. Гатуюся да зімы і пращу Бога, каб не хварэць...

Такога дажджу, як сяння, даўно не памятаю. Кветкі мае апусьцілі

галоўкі. На гародах суцэльнае возера. Ярына сёлета вырасла на пядзю, а цяпер і «памалоціць» яе дажджом. Тут урад в. стараецца, каб перазімавала жывёла, а там, можа, і пойдучь уражайныя гады. А як у Вас? Як са здароўем? Часта думаю пра Вас, што столькі ў Вас талентаў, здольнасцяў і энэргіі, якіх вы не змаглі аддаць таму, хто іх найболей патрабаваў ад Вас. А Люцынка Ваша задзіўляюча здольная! Дзякуй Богу за гэта. Ваша Л... Г[подпіс].

[На палях 1-й старонкі:] Ліст мой крыху сумбурны, але ломіць косьці ад такой пагоды і вінецца галава. Болей, каб ніякіх «свэтраў»!!! Калі лекаў не дастану, дык напішу Вам і папрашу.

Эльва, 9/Х. 79 г.

Паважаны і дарагі Язэп!
Як жаль, што Вы так далёка і не можаце прыйсьці да мяне на абед, ці хоць на вярхоў. Карміла б Вас бульбаю, напала б віном з яблыкаў, рознымі кампотамі. Знайшла б і болей адпаведная чарка для Вас, хоць я то яе не п'ю. Гэта сапраўды жаль, бо мне і паразмаўляць няма з кім. З суседкамі харошымі і мілым пра літаратуру не пагаворыш, яна ім «да лямпацкі». А вонку пад ногі сьцецеца лісьце. Раніцы з марозікам, дні поўныя, халоднага ўжо, сонца.

Я вельмі люблю дом. Клічуць мяне і ў Менск, і ў Вільню, а я стаю на сваім ганачку, дрэвы амаль засланяюць мяне ад вуліцы, і здаецца мне, што так мне найлепей.

Вельмі хачу каб Юрка пераслаў мне лекі ад рэўматызму. Напомніце, ласкава, яму аб гэтым і пастарайцеся, мілы Язэп, каб дайшлі яны да маіх рук. Зіма напярэдзі, і добра, калі ёсьць дровы на зіму, бульба ў склепе ды лекі ў запасе. Крыху звывылася з адзіноцтвам, і начамі ўжо меней баюся...

А ў нас усё яшчэ капаюць бульбу. Цяпер у калгасах. Зямелька сьпле яе сёлета асабліва шчодра. Капаюць яе ўсе арганізацыі пакрысе. Пляццё, безумоўна, за гэта. Як жаль, што Вы некалі не прыехалі з Байдатаў у Гудзевічы, калі гасыціла я ў Дзёда ці з «гіцлямі» — стрыечнымі братамі вудзіла рыбу ў вузькай рэчцы на дзедавых лугах, альбо важна на Зельну йшла з усімі на фэст у старую цэрквачку. Дарэчы, там яшчэ тады была каралеўская грамата на бел[арускай] мове. Цяпер няма яе. Добра, што і так мы калісьці сустрэліся міла і хораша, як два верныя і непахісныя сябры. Успамін аб шляхотным застаўся на ўсё жыцьцё. Пішу цяпер у вашым свэтарочку, ён заўсёды нейк асабліва міла грэе мяне, можа таму, што сапраўды — сяброўскі. На жонку не гневайцеся за «качаванне», бо і гэта цікава. Не ўсе ж такія, як мы:

*Народ аседлы мы,
не птушкі пералётныя,
і Бацькаўшчына нашая не стэп.
Зямелькі орнае, з сьнігі і поту мы,
Так пакахаўшыя касу і серп.*

...Мне, дык патрэба пакінуць след ад нашай зямлі і жыцьця і абычаяў яе, і таму я «ўрасла» ў

сваю землю. Кожнаму свой шлях і свой лёс. Гэта нам толькі з вамі найпрыгажэй свеціць сонца, калі яно ўзыходзіць над Нёманам. Нешта ёсьць у гэтым, праўда?

*Я хоць і забытая ўсімі, адна,
Дзён лучына маіх дагарае,
Усё ж мне хочацца выпляскаць душу
да дна,
Для цябе, Беларусь дарагая.*

А дзённіка ніяк весці не ўмею. Штучна выходзіць і нудна. Шчырасць з агенчыкам прабіваецца толькі ў вершах. Я ўжо гэта прабавала. Яно цікава было б для другіх, гэта праўда.

А ў нас растуць харошыя людзі. Нейк суседскія хлопцы паехалі ровэрнаме па карасіну. Дала ім на кіно, але падшыванкі шапталіся нешта і «важна» вярнулі мне тыя капейкі, мовачы: «Не, не трэба, мы ніколі не возьмем ад Вас ніякіх грошай, бо 33 рб. і 75 кап. гэта мала, каб сяння пражыць»... Я ледзь не заплакала, што растуць нам сапраўдныя людзі. З'елі мы разам з імі нешта смашное, і так засталася.

На жаль, не ўсе дарослыя дадуваюцца да такога. Ёсьць розная моладзь, безумоўна, як і ўсюды, але каля мяне, нейк, такія. Толькі цяпер, на мінулым тыдні, заехаў да нас адзін з рэдактараў у Менску. Паважна і цікава пагутарылі. За 8 месяцаў ад сьмерці с. п. Мужа я з іх нікога не бачыла! Крыўдна крыху, бо былі сапраўды адчайныя хвіліны. Ужо ў нядзелю будзе 40 дзён ад сьмерці с. п. Генкі, таго нашага плямянніка. Нейк паклалі мы іх усіх у адзін рад. Меншы сын яго йдзе ўжо сёлета ў армію. Ужо абрылі галоўку, а старшы стаў добрым гаспадаром і пасья працы ўсё нешто строіць, майструе, дарабляе да новае хаты. У нядзелю прыйшлі і яны на могілкі. Быў харошы, сонечны дзень, і з горкі відно было і Зэльву, і лясы навокал, і ціхіх нейкія, старыя сёлы. Занесла я апошнія белыя астры на магільку. Цяпер ужо ўсе памерзлі. Помнік я схавала. Будзем яго ставіць, калі прывязуць агарожу. Колькі будзе каштаваць, не ведаю, бо дала яшчэ толькі задатак. Наробілі памылкаў на бел. мове, і іх не сатрэш на камяні, але нічога тут не парадзіш. На помніку будзе харошы, высокі крыжык з Распяццем. Загародзім, безумоўна, месца і для мяне, каб было побач. Штодня прапалюваў у печцы, і з холаду бягуць да мяне суседкі грэцца, п'ем разам гарбату. Так вось і праходзяць маі дзенькі.

А цяпер прысяду за работу, каб хоць не горшая ад другіх выйшла кніжка. Але Вам я буду пісаць заўсёды. Цешуся, што цікава і весела Вам прайшло лета і што ля Вас ёсьць родныя, дарагія. Гэта, бадай, у жыцьці нашым самае галоўнае. Удома ў нас была вялікая сям'я і таму я так трагічна адчуваю сяння адзіноту.

Не парывайце, прашу Вас, кантакту з нашым сынам. Яму патрэбны нечый добры ўплыў. Я хацела б, каб ён заняўся зноў, хоць крыху, літаратурай. У яго гэта атрымваецца. Такая праца дык і развівае і ўшляхотнівае чалавека.

Занудзіла я Вас, дарагі Язэп, сваімі бабскімі клопатамі і справамі. Спадзяюся, даруеце мне! Бывайце, мой Дружа! Буду чакаць лістоў ад Вас.

Ваша заўсёды Ларыса Г (подпіс)

Эльва, 12/VIII. 1980 г.

Шчыра паважаны і дарагі Язэп!

Колькі дзён, як у дарозе да Вас і «Польмя» і «Маладосць». Даруйце, што крыху затрымалася з лістом. Забегалася, стамілася. З нашых быў толькі Міхасёк, які хутка мусяў ад'ехаць. Спяшаўся. Здаецца мне, што было ў нас в. хораша. Перадусім многа кветак. Букеты пачалі прыносіць яшчэ задоўга да юбілею [На той час Ларысе Антонаўне споўнілася 70 гадоў. — Рэд.]. Прыехала многа харошых сяброў. Адзін пакой быў застаўлены сталамі. Па белых абрусках тканья нашых выступаў Ён на роднай мове. Хлапец не п'е. Усім ён в. спадабаўся. Паэтку Ніну Мацяш унеслі на руках у хату. У яе хворыя ножкі. Маладзенькая яшчэ, в. прыгожая. Цудоўна п'е, дэклімае. Сястра яе прывезла на сваёй «Волзе». Была і мілая Дануся Біцэль.

*«Паззія — гэта не задзіранне
і не на нэрвах веку ігранне —
а самазнішчэнне, самазгаранне.
Ларыса Антонаўна —
Вы як ранне»...*

Чытала яна за сталом зваротку за звароткаю. Хораша, узварушліва ўсе прамаўлялі. Нехта вылез з аўтобуса, каб нарваць у полі букет васількоў... Высокія, чыرونныя гладыёлусы. Два букеты белых ліляў ля іх, а далей ружы, васількі, рамонкі і ўсяго, усяго. Толькі-што быў ліст ад Міхася. Богу дзякаваць заехаў шчасліва. Крыху тут закахаўся... І ў гэтай справе адносіцца з даверрам да бабусі... Залатое дзіця. Каля 15/VIII мае прыехаць сюды Юра.

Змушаная кончыць ліста! Усім сэрцам дзякуй Вам за добрыя словы. Вітайце сваю мілую жоначку. Ваша Л[подпіс].

[На палях 1-ай старонкі:] Госьці ішлі яшчэ праз цэлы тыдзень... Дзякуй ім, нашым добрым, простым людзям за тое, што ёсьць у іх сэрцы.

Эльва, 18/II. 1981 г.

Шчыра паважаны і дарагі Язэп!

Не ведаю як Вам дзякаваць за шчырасць, за вестку пра маяго сына. З гэтага пачынаю. Бо гэта найболей баліць. Званіла ім. Вельмі дрэнна было чуцьно. Пачула толькі, што было тры нажавыя раны. Адна ўвісок. Бандыт на свабодзе, і ўсё гэта — сьмярдзіць... Прычыны напасці не ведаю: наагул нічога не ведаю. Маю зноў клопаты са сваім сэрцам. Колькі ж можна? Язэпку, родны напішце мне ўсё, што ведаеце ў

СПАДЧЫНА

гэтай справе, бо ніхто аб гэтым не напісаў ні мне, ні Міхасю. Усё гэта болей як непрыемна. Жудасна. Біце лекара нажом? Прыгтым пэдыятра? Цэліць у вісок? Гэта ж бандыцтва! Розна бывае і ў нас, і чалавек толькі ходзіць пад Богам. Трэба в. высокай культуры, каб чалавек перамог у сабе таго «д'ябла», злыя інстынкты ў ім, ужо зароджаныя. Некалі дапамагала з імі змагацца рэлігія. Людзі бяцця права, а вось усялякай несумленнасці не бяцця, бо мала ў каго ёсьць той перажытак — сумленне. Сяння кожны можа на сябе зарабіць. Галодных і абсалютна бедных няма. А вось засталася лягота, зайздрасць, распуста, прага мець, нічога не робячы. І рэзультаты. Зразумела гэта было пасья вайны, калі паяўляецца рознае шумавінне. Сяння гэта — недаравальна! Думаю, бядую і вельмі шкадую, адзінотай і горам скаржаную некалі, душу сваяго Сына...

Язэпку, родны, Зямляча мой дарагі, яшчэ раз вам вялікае дзякуй за вестку. Пішыце мне. Няхай Бог гадуе Вашае мілае Дзеятко. Дочку ніколі не папракайце. Нічога нават не пытайцеся ў яе. Калі змога, дык скажа сама.

Вашая Л[подпіс].

Эльва, 28/I. 1983 г.

Шчыра паважаны і дарагі Язэп!

Вашыя святочныя віншаванні я атрымала. Дзякуй вялікае. На днях прыйшоў і Ваш ліст з 26 снежня... Рада, што прыйшоў, і я ведаю, што Вы здаровыя, што быў у вас унучак. Спадзяюся, што кніжку маю Вы атрымалі. Богу дзякую, што п. Чэсь перамог сваі хваробы. Жадаю яму здаровечка. А з Карнэлькі, дык проста гордасць і радасць для добрых бацькоў. Каляды прайшлі мне на вяселлі хрышчонага сына. Было яно багатым, гучным. Гасцей да 100 чалавек. Мне сэрца падтрымалі ўколамі, таму магла там вытрымаць да канца, каб урачыста падарыць маладых. Хаджу і цяпер кожны дзень на ўколы. Ціск упаў: 100 на 60. Аслабела зусім. Даведалася, што сын мой моцна п'е. Страшна перажываю, бо і сям'ю яго шкада і ўстыд перад людзьмі. П'яны ён як жывёліна, і мяне бярэ жах, што магу яго такім бачыць... У нас цяпер змагаюцца з падобнымі праявамі. Патрабуюць чэснасці і працы.

Юзенька прасіла ў мяне пяць кніжак. Трэба мне звярнуцца ў Мін. культуры БССР. Такі цяпер парадак. Можа, і дазволіць. Кніжкі для яе маю. Цешуся, што Вы не адзіні. Разам і святкаваць радасна, слухаць сваі кружэлкі. Некалі і мне прыслаў мілы Данчык сваю кружэлку. Ці не выдаў ён чаго новага? Надта тут ім цікавацца, а мне не даюць спакою.

У нас зіма не зіма. Мест снегу — дажджы. Надвор'е нездаровае, асабліва для маяго зацяжнага рэўматызму. Я ўжо думала, што не дам рады стаць на ногі, але сяння мне крыху лепей. Таму пішу. Сумую вельмі без сваіх унукаў, якія пішуць мне і якіх так хочацца бачыць. Малюся за ўсіх іх, каб хоць апамятаўся бедны сын. Алькагалізм лічу хваробаю, і вылячшыцца з яе можна толькі сілаю свае волі.

Як развіваецца мілы Марцінка, ці добра гутарыць? Вітайце Юзеньку і ўсю іх дарагую сямейку. Пішыце мне. Буду старацца паправіцца крыху. Буду чакаць сваіх унукаў. Жадаю Вам усім усяго самага добрага, светлага.

Ваша Ларыса.

**Друкуецца без скаратаў
у правапісе арыгінала.**

▶ АРХІЎ

НАРОДНІК ДВАЦЦАТАГА

НОВАЕ ІМЯ

...Заходнебеларуская вёска, сялянская сям'я, нямецкая акупацыя, вучоба, пасля доўгага, ажно пяць гадоў, служба ў войску ў самой Маскве, затым — нечаканы арышт, Бутырка: дзікія допыты — каб пацвердзіў тое, што хоча ад цябе следчы; нарэшце, так званы суд ОСО — «Особое Совещание», які дае яму дваццаць пяць гадоў турмы і пяць высількі.

Ці думаў Іван Фурсевіч, што вернецца на радзіму?..

Большасць яго апавяданняў напісана на цяжкіх, балючых сюжэты, узятыя з паднявольнага, за калючым дротам, жыцця, дзе аўтару самому давялося прабыць і прабыць доўгіх і цяжкіх шэсць гадоў — на «цудоўнай планеце» Калыма.

Аўтару трэба было не толькі прайсці праз усе кругі Калымскага пекла, перажыць усё на ўласнай скуры, але і мець адпаведны вялікай задачы талент, бо без яго атрымаліся б толькі бледныя копіі таго, што ён перанёс сам і яго сябры па долі і нядолі.

Кніжка апавяданняў Івана Фурсевіча падрыхтаваная да друку і чакае сустрачы з чытачом. У ёй пятнаццаць апавяданняў, розных па аб'ёме: доўгіх і кароткіх, але аднолькава цікавых. Большасць з іх аўтабіяграфічныя, тэматычна прывязаныя да Калымы, да тых мясцінаў, дзе аўтару пасля рэабілітацыі і вызвалення давялося жыць, вучыцца і працаваць.

Мне, старому рэдактару, пашчасціла мець дачыненне да зборніка, дапамагаць аўтару. І скажу шчыра, што я рабіў гэта з прыемнасцю. Чытаючы і перачытваючы апавяданні Івана Фурсевіча, я радаваўся, што адкрываю для сябе і чытача творцу, які распрацоўвае новую, малавядомую яшчэ ў нашай літаратуры тэму лагернага жыцця — ды хоча пакінуць для нашчадкаў — і нас усіх — малюнк таго страшнага і жалівага быцця, каб людзі чыталі і ведалі, што перажылі многія іх бацькі і дзяды — і рабілі ўсё для таго, каб эпоха гулагаў засталася ў мінулым — назаўсёды.

P.S. Пакуль гэты рукапіс адлежваўся ў выдавецтвах, яго аўтар, Іван Фурсевіч, пакінуў нас назаўсёды — 22 лютага 2002 года...

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ

(З пасляслоўя да машынапісу кнігі Івана Фурсевіча «Калымскі перавал».)

Іван ФУРСЕВІЧ

*Заміж вянка
на безыменныя магілы
палітвязняў-ахвяраў
сталінізму —
аўтар.*

Камера бавіла час у чаканні вячэры і адбою. Кожны займаўся сваёю справай. Адны, сядзячы за доўгім абедзеным сталом, што стаяў пасярод камеры, чыталі, іншыя, прысеўшы на голыя лужкі, вялі ціхую гаворку, хтосьці, пагружаны ў свае невясёлыя думкі, павольнымі крокамі мераў камеру з канца ў канец, робячы своеасаблівую зарадку.

У камеры было свабодна. Напярэдадні быў этап, і частка зэкаў, закончыўшы мукі следства і дачакаўшыся адмоўнага адказу на касацыйную скаргу ў Ваенную калегію Вярхоўнага Суда, пайшла ў далёкую вандароўку па этапах і перасылках. Вандроўка гэтая праз некалькі месяцаў закончыцца дзе-небудзь у Тайшэцкай тайзе, Нарыльскай тундры ці ў нетрах Калымы. Там, намучыўшыся, нагаладаўшыся, зведаўшы здзекі, пакуты, цынгу і пелагра, і скончаць яны свой шлях пад безыменнай сопкаю.

Мы ж яшчэ чакалі адказу на свае касацыйныя скаргі, спадзяваліся, па сваёй наіўнасці, што там, у самай высокай інстанцыі, дзе пануе Закон і Справядлівасць, разбярэцца ў абсурдных абвінавачваннях следчага і фармальнай штампойцы прысуду Ваеннага трыбунала Маскоўскай ваеннай акругі ды хоць крыху зменшаць тэрмін знявольнення. У адмену прысуду і выхад на волю тут ужо ніхто не верыў — не памятала Бутырка такіх выпадкаў. У нас

не для таго садзяць, каб пасля выпуску.

Не верылі мы і ў тое, што пры існуючым ладзе мы і наогул выйдзем на волю. Тут сядзелі адны «дальнябойшчыкі». Усім было адмерана на поўную катушку — па дваццаць пяць — па нагах і пяць — па рагах», што азначала дваццаць пяць гадоў знявольнення ў «папраўча-працоўных лагерах» і пасля гэтага яшчэ пяць гадоў ссылкі. Ссылка — гэта тое ж «пражыванне» ля таго ж лагера, праца на тым жа прадпрыемстве, у той жа шахце, з жоўтым, ці, як казалі, «воўчым білетам» заміж пашпарта — тым жа лагерам, толькі без дроту. Ссылны не меў права без дазволу каменданта выйсці нават за межы пасёлка. Дык ці мог хто-небудзь спадзявацца, што ён вынесе трыццаць гадоў катаргі? Тым больш, што аб «жыцці» ў лагерах мы ўжо сёе-тое ведалі. У камеры былі людзі, якія ўжо пабывалі ў лагерах. А адзін з іх — нават двойчы: у трыццаць сёмым, другі раз — нядаўна. Сюды яго прывезлі ў якасці сведкі па нейкай іншай справе.

Расказы былых зэкаў слухалі з жахам. І Бутырка, дзе мы сядзелі, здавалася нам амаль санаторыем, дзе і цёпла, і кормяць, і на працу не гоняць, і здзекі ўжо амаль скончыліся. Мы са страхам чакалі адказу з Ваеннай калегіі, мы ведалі яго змест. Але ў кожнага цеплілася надзея: а можа... Я ж — не вінаваты. Гэта іншыя — вінаватыя. А я — не. Такая, пэўна, псіхалогія людская.

У нашай камеры было толькі трое маладых. Самаму юнаму — гадоў шаснаццаць. Двум, нядаўнім салдатам — па дваццаць два. А самаму старому — больш за семдзесят. Усім іншым — па трыццаць-пяцьдзесят. Але калі

ўзважыць шанцы на выжыванне, то нават у шаснаццацігадовага Сашы Шляпнікава іх амаль не было — яго неакрэплы арганізм у лагерах хутчэй за ўсё чакае туберкулёз. Не шмат шанцаў было і ў дваццацідвухгадовага Міхася Вальнца — таленавітага заходнеўкраінскага паэта, які ўжо ў сямнаццаць гадоў выдаў сваю першую і, напэўна, апошнюю кніжку вершаў. Ён быў ужо вельмі змучаны і схудзель пасля доўгага следства. І ў першыя месяцы працы ў лагерах ён, хутчэй за ўсё, стане дахадзігам. Лагер — не месца для паэтаў. Ну, а сямідзесяцігадовы, высокі і худы, як трэска, прафесар Мікалай Мікалаевіч Сперанскі, які пасля зачыткі прысуду Ваеннага трыбунала сказаў яго старшыні: «Дзякую вам за тое, што вы дазваляеце дажыць мне да ста гадоў. На волі, са сваім здароў'ем, зрабіць гэтага я б не змог. А тут давядзецца старацца, бо крыводзіць савецкую ўладу не можна, і паміраць, не выканаўшы яе волі, таксама». Ён, абуты ў вярблюджыя шкарпэткі і цёплыя туфлі, увесь час старэчымі крокамі тупаў па камеры. Дзе ж яму вынесці лагернае жыццё? Ён і двух этапаў не перанясе і хутчэй за ўсё скончыць жыццё ў адным з лазарэтаў перасылкі, або і проста ў вагоне, пакінуўшы недажытыя і неадбытыя гады на сумленні савецкай улады.

Амаль усе знявольненыя тут былі масквічамі, інтэлігентамі, прызываценымі, як цяплічныя кветкі, да ўтульнага сталічнага жыцця. За выняткам групы геологаў, тайгу яны ўяўлялі ў выглядзе Сакольніцкага ці Ізмайлаўскага парку, а Сібір — па кінафільму «Сказанне о земле сибирской», які, дарэчы, здымаўся ў ваколіцах Масквы; шахта ім уяўлялася ў выглядзе тунэля метро з вясёлым «шахцёрам» Алейнікавым. Выжыць у лагерах зможа хіба толькі такі чалавек, як начальнік геолога-разведчай партыі Грыгор'еў. Ён ужо прасмажыўся ў пустынях Сярэдняй Азіі і прамарозіўся ў тундры Поўначы, не баяўся нічога. Ён быў заўсёды вясёлы, бадзёры, расказваў займальныя прыгоды са свайго вандроўнага жыцця, якія мы слухалі з захапленнем. Ён не баяўся нічога.

Раптам цішыню камеры парушыў лязгат жалезнага замка, што здымалі з дзвярэй, затым скрыгатаванне ўнутранага дзвярнага замка. Усе насцярожыліся і ўтаропіліся ў дзверы — новае папаўненне! Яно, як заўсёды, прыбывала ў гэты час. Людзей прывозілі з трыбунала. Новенькія, толькі што «спечаныя» «дальнябойшчыкі», яшчэ не апамятаўшыся ад кароткага, але важнага прысуду, уваходзілі ў камеру нясмела, не паспеўшы ўсвядоміць, што жыццё іх ужо змянілася — змянілася назаўсёды. Да трыбунала была нейкая, хоць маленькая надзея: суд разбярэцца. А пасля прысуду ўся надзея знікала. Быў чалавек, а стаў зэкам, і — назаўсёды. Зразумець гэта было цяжка. А для асэнсавання і наогул быў патрэбен час.

Спраўды, дзверы адчыніліся, і ў камеру ўвайшоў чалавек у

простай рабочай вопратцы. Ён у абдымку трымаў скручаныя худы турэмны матрац, коўдру, падшукі і ручнік. Зверху іх быў яшчэ і невялікі палатняны мяшчак са сваім скарбам.

«Не мясцовы», — адразу рашылі сукамернікі. Мясцовыя з'яўляліся ў камеры з вялікімі мяшчамі, дзе былі вопратка, і абутак, і прадукты — відаць было, што чалавека збіралі ў дарогу блізка.

Новенькі нават не прывітаўся. І ён быў падобны да дзіцяці. Усе, пэўна, бачылі плач асуджанага ў гэтай камеры ўпершыню. Калі б гэта была камера «смяротнікаў» — там іншая справа.

А тут ужо ніхто ніколі не плакаў. А навічок плакаў.

— Што ж вы стаіце? Праходзьце. Выбірайце любое незанятае месца, кладзіце пасцель, — сказаў стараста камеры.

Новенькі разгублена, скрозь слёзы стаў азірацца. Затым павольна, некач нясмела падышоў да першага ж пустага ложка і паклаў туды сваю пасцель.

— А цяпер падыходзьце да стала, сядайце і давайце знаёміцца, — зноў сказаў стараста.

Для знявольненых, замураваных у каменным мяшчу, кожны новы чалавек — падзея, глыток свежага паветра. Ён на пэўны час становіцца аб'ектам самай пільнай увагі, яго доўга распытваюць, выпытваюць, пакуль ён не вытрысе ўсе «навіны» гадовай даўніны з волі і ўсе навіны са свае папярэдняй камеры. А калі навічок яшчэ і добра адукаваны, то ён становіцца і героем дня на пэўны час.

Новенькі нясмела падышоў да стала і прысеў на крачак лаўкі.

— А цяпер раскажыце аб сабе: хто вы, адкуль, чаму вы плачаце? — прапанаваў стараста.

Хтосьці падаў яму алюмініевую турэмную конаўку з вадою.

Трымаючы яе дрыготкімі рукамі, ён стаў прагна, вялікімі глыткамі, піць ваду. Гэта яго крыху супакойла.

— Завуць мяне Сцяпанам, па прозвішчу Гаршкоў, — сказаў ён, выпіраючы і размазваючы па твары слёзы кулаком. — Ну за што яны мяне так? — уздрыгваючы, раптам звярнуўся да нас Гаршкоў. — А дзетачкі ж вы мае! А родненькія мае! А што ж з вамі будзе?.. — раптам па-бабскі загаласіў Гаршкоў.

Уся камера глядзела на яго, нічога не разумеючы.

Да яго падышоў прафесар Барыс Мікалаевіч Сперанскі. Сперанскіх у нас было двое, і абодва — прафесары. Ён паглядзіў, як дзіця, Гаршкова па галаве, і сказаў:

— Супакойцеся. Зрабіце некалькі глыбокіх удыхаў паветра — і стане лягчэй. Мы тут усе свае, і нам можна раскажаць усё. Можа, мы што і парадзім.

— Гэта ж мне у трыбунале казалі: дваццаць пяць гадоў ППЛ і пяць гадоў паражэння ў правах, — нарэшце вымавіў Гаршкоў.

Уся камера дружна зарагатала. — Дык чаго ж вы плачаце? Тут усе такія. Ва ўсіх дваццаць пяць. У трыбунале меней не даюць, — сказаў прафесар.

І спраўды, у той час у Бутырку вязняў з меншымі тэрмінамі амаль не было. Хіба толькі адзінкі, якіх трыбунал не браўся судзіць з-за адсутнасці віны, і ім ОСО давала без суда па дзесяць-пятнаццаць. Але гэта было выключэннем, бо і ОСО давала па дваццаць пяць.

— А за што гэта вам так адмералі? — спытаў геолог Грыгор'еў.

СТАГОДДЗЯ

— Ні за што...

— Тут усе — ні за што, — сказаў стараста. — Вы проста раскажыце, хто вы, адкуль, калі з волі, у чым вас абвінавачвалі, — захвочваў стараста.

— Родам я з Рязанскай вобласці, сяла Гарэлага, што недалёка ад станцыі Дзіванава.

— О, зямляк Ясеніна, — сказаў Грыгор'еў.

— А хто такі Ясенін? — здзіўлена спытаў Гаршкоў.

Тут мы ўсе атарapelі. У камеры прозвішча Ясеніна ведалі ўсе.

— Ясеніна не ведаеце? Гэта ж ваш вялікі зямляк, родам з Канстанцінаўкі, — сказаў Грыгор'еў.

Старэйшае пакаленне расіян і сапраўды добра ведала і любіла Ясеніна. А я пачуў аб ім ад нампаліта нашага эшалона. А пасля, падчас службы ў вучэбцы, быў і нават начаваў у той жа Канстанцінаўцы. Бачыў я і хату, дзе жыла сястра паэта Шура, у сяле Кузьмінскім. З таго часу я і палобіў Ясеніна. Пасля працываў нямаю я вершаў. Нямаю іх вывучыў на памяць. А Гаршкоў нават не чуў пра свайго знакамітага земляка!

— Канстанцінаўку я ведаю. Гэта за кіламетраў дзесяць ад нас. А я сам яго не ведаю, — сказаў Гаршкоў.

Пакрыху мы высветлілі, што Гаршкоў родам з глухога рязанскага сяла. Усё жыццё далей райцэнтра не выязджаў. У дзяцінстве зваліўся з дрэва і пашкодзіў грудную клетку. З-за гэтага не ўзялі ў армію. Усю вайну прабыў, як певень у куратніку, адзіным мужыком на ўсю вёску. Працаваў у калгасе затычкай ва ўсе дзіркі — дзе патрэбна была мужчынская рука, туды і пасылала яго старшыніха. І хамуты рамантаваць, і косы кляпаў, праўда, акрамя косаў, за вайну скляпаў і траіх дзяцей. Даваенных было двое.

Цяжка жылося ў вайну, не лягчай і пасля яе. Можа, нават цяжэй. Старэйшага сына, калі ён падрос, адправіў у Маскву, у ФЗУ. А сам стаў прасіцца ў «прадсядацельшчы» на заробкі. Адпусціла старшыня — з мужыкамі ў вёсцы стала лягчай: сёй-той вярнуўся з фронту.

У Маскве Гаршкоў уладкаваўся на будоўлю, зарабляў аж пяцьсот рублёў, што адпавядала пяцідзесяці паслярэфарменным рублям.

Дзвесце пяцьдзесят, а то і трыста адсылаў дамоў. Гэта для сям'і была вялікая падмога. Мы, праўда, не маглі зразумець, як можна было працыць на такія грошы, працуючы фізічна. Але Гаршкоў неяк жыў.

На Кастрычніцкія святы паехаў Гаршкоў наведаць свайго сына ў ФЗУ. Сябры сына раз'ехаліся па сваіх, і ён быў адзін у пакоі.

Збегаў сын у краму, прынёс бутэльку гарэлкі і бляшанак рыбных кансерваў. Сын не піў зусім. Ды і Гаршкоў выпіваў рэдка. Да вайны гарэлка была дарагой, у вайну яе не было зусім. А пасля вайны не было грошай. Хіба калі на вяселлі ці на хаўтурах чарка перападала.

Выпіў Гаршкоў шклянку і хутка сп'янеў. Прылёт на ложка. Паспаў, прагнуўшыся, дапіў

усё. Для нармальнага мужчыны — паўлітра — і не многа. Але Гаршкоў і на паўмужыка не цягнуў — малы, худы і непітунчы.

Пасядзелі яны да позняга вечара, пагутарылі. Пасля сын правёў яго на аўтобусны прыпынак, расказаў, дзе рабіць перасадку.

Перасадку Гаршкоў зрабіў, але сеў не ў «свой» аўтобус. Народу было няшмат. І ўсе святочна адзетыя, у вясельным настроі вярталіся з гасцей. А Гаршкоў — і зімой і летам — адным цветам, — у яго, акрамя рабочай вопраткі, не было нічога. Пасажыры весела размаўлялі аб сваіх справах, а Гаршкова разбірала злосць: раз'еліся, расфуфырыліся, веселяцца. А на яго паглядаюць з пагардай. Ён штосьці сказаў, і сам не памятае, што. А тут сядзела насупраць кабета:

— Сядзі, «дзяроўня», і маўчы.

Крыўдна стала Гаршкову. Захачелася яму выліць каму-небудзь сваю душу, пагаварыць шчыра — дзейнічала гарэлка. Побач з ім сядзеў маўклівы мужчына. Яму і выказаў Гаршкоў свае думкі: мы, дзярэўня, працуем, кормім іх, а самі галадаем. А гэтыя барыні яшчэ на нас і глядзяць коса.

У гэты час яны праязджалі акурат насупраць Крамля, які, расцвечаны каляровымі лямпачкамі, зіхацеў, як чароўны замак.

— Вось хто вінаваты ў гэтым нашым жыцці. Бачыш, балююць, веселяцца, як цары, у сваім Крамлі, а мы з голаду пухнем. Бомбу сюды б атамную, каб ведалі...

Мужчына слухаў моўчкі, а пасля спытаў, куды ён едзе. Гаршкоў назваў адрас.

— Дык вы ж не ў свой аўтобус селі. Вам трэба перасесці. Давайце, я вам пакажу. Выйдзем, і я дапамагу вам сесці, куды трэба, — прапанаваў ён.

Вось добры чалавек, — узрадаваўся Гаршкоў. Выйшлі. І павёў гэты «добры чалавек» Гаршкова па незнаёмай вуліцы. І апынуліся ў міліцыі. Там «добры чалавек» паказаў дзяжурнаму сваё пасвед-

А яшчэ праз месяц павезлі Гаршкова ў трыбунал. Старшыня трыбунала зноў спытаў Гаршкова пра атамную бомбу. Гаршкоў пацвердзіў: ляпнуў па п'янаму. Прасіў прабачыць, дараваць. Выйшлі трыбунальцы. А праз мінут пятнаццаць зайшлі і сказалі: дваццаць пяць і пяць.

Гаршкоў паказаў копію прысуду. Там было сказана, што Сцяпан Гаршкоў вёў у гарадскім аўтобусе ў Маскве антысавецкую агітацыю і выказаў тэрарыстычныя намеры ў адносінах кіраўнікоў партыі, ураду і асабіста таварыша Сталіна.

Улічваючы Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета ад 26 красавіка 1947 года аб адмене смяротнага пакарання, па артыкуле 58-8 Гаршкоў прыгаворваецца да дваццаці пяці гадоў ППЛ і пяці гадоў паражэння ў правах. І па артыкуле 58-10 — да дзесяці гадоў ППЛ і пяці гадоў паражэння ў правах.

Гаршкоў ніяк не мог зразумець, за што ж яго так сурова пакаралі.

— О, баценька, дык вы ў нас народнік, толькі дваццатага стагоддзя, — сказаў прафесар Сперанскі.

— А чаму народнік? — здзівіўся Гаршкоў.

— Сотню гадоў назад былі такія маладыя рэвалюцыянеры. Яны ішлі ў народ, у вёску і там агітавалі сялян, заклікалі іх да рэвалюцыі. Іх і называлі народнікамі. Але ў дзевятнаццатым стагоддзі моладзь ішла агітаваць за рэвалюцыю ў вёску, а вы, у дваццатым, прыехалі агітаваць у горад, — растлумачыў Гаршкоў прафесар Сперанскі.

Усе ўсміхнуліся. Але Гаршкоў такіх жартаў не разумеў. Ён усё ўспрымаў канкрэтна.

У канцы прысуду было сказана, што ён можа быць абскарджаны ў ваеннай калегіі Вярхоўнага Суда.

Скаргу сталі пісаць усёй ка-

Калі Гаршкову казалі, што прафесар Барыс Мікалаевіч Сперанскі яшчэ ад царскіх часоў сядзеў у гэтай жа Бутырскай турме, у Гаршкова аж рот адкрыўся ад здзіўлення. Праз некаторы час ён нясмела падшоў да прафесара і ціха спытаў, за што яго пасадзілі цяпер. Ён жа такі заслужаны чалавек — рэвалюцыя рабіў.

— Западрыў эканамічнай магутнасці краіны, — самым сур'ёзным тонам адказаў прафесар.

І Гаршкоў успрыняў гэта усур'ёз.

— Ну вы — то вы. А я за што? — І ў яго зноў з'явіліся слёзы.

Тады ішла знакамітая «Справа геологаў», па якой была асуджана добрая сотня геологаў розных рангаў — ад начальніка геолога-разведчай партыі да прафесара, загадчыка кафедры інстытута. Іх было так шмат, што ў Бутырцы не хапала камераў, каб рассадзіць іх па аднаму — па інструкцыі, якая забараняе садзіць «падзельнікаў» разам. І ў нашай камеры апынулася аж пяць геологаў.

Гаршкоў, падышоўшы да Грыгор'ева, спытаў:

— А вас за што?

— За скрышчце рэсурсаў золата, — адказаў той.

— Як гэта? — не зразумеў Гаршкоў.

— Ды вось знайшоў золата і скрыў яго ад улады.

— І шмат?

— Пару дзесяткаў тон.

— Золата?

— Золата.

Гаршкоў не паверыў. Ён зразумеў, што яго дураць...

Сярод нас быў камбрыг Гуськоў. Хадзіў ён у старым, даваеннага пашыву генеральскім шынялі, дыгганалевай гімнасцёрцы і такіх жа штанах. Камбрыгам ён зваўся таму, што не паспеў атрымаць генеральскага звання — яго арыштавалі ў сорак другім годзе. Дзевяць гадоў ён правёў «пад следствам». Следства, казаў, ніякага не было. Кожныя два месяцы яго выклікаў следчы, даваў пачытаць газету і падсоўваў на подпіс паперку аб прадаўжэнні следства яшчэ на два месяцы. Паўна, ніхто не ведаў, што з ім рабіць. Ён абвінавачваўся ў тым, што, будучы начальнікам абаронных збудаванняў Ленінграда, дрэнна арганізаваў абарону горада. Вайна даўно закончылася, а Гуськоў усё сядзеў. Нарэшце, у пачатку пяцідзесят першага года, яму па ОСО далі пятнаццаць гадоў і ўкінулі ў нашую камеру. Чакаць этапа.

Гуськоў быў суровым і маўклівым чалавекам. Паўна, такім яго зрабіла турма — такі тэрмін у адзіночцы, толькі з сукамернікам — не кожны вытрымае. Гуськоў мала з кім размаўляў. Ён ніколі не лаяўся, любіў згуляць у шахматы. У шахматы ён усіх нас абыгрываў. І мог гуляць нават «завочна», лежачы на ложку і дыктуючы хады. Гаршкоў да Гуськова не падыходзіў. Гэта для яго была вельмі высокая фігура. Але, даведаўшыся ад іншых, што Гуськова пасадзілі за дрэнную абарону Ленінграда, Гаршкоў толькі пакрыўдзіў галавою.

— Гэта ж шкодніцтва. У трыццаць сёмым за гэта расстрэльвалі, — пракаментываў ён.

— А цябе за што, сыноч? — спытаў ён у Вальніца — маладога заходне-ўкраінскага паэта.

— За непавагу да бацькоў, — адказаў ён.

— Гэта дрэнна. Бацькоў трэба паважаць. Але ж за гэта не

судзяць. У нас за гэта лейцамі б'юць, — не паверыў ён.

— Справа ў тым, што трэба было боты лізаць, а я аблаяў. Ды не каго-небудзь, а бацьку Сталіна.

— Гэта дрэнна. Таварыша Сталіна трэба паважаць. Ён вайну выйграў, а вы аблаялі...

— Але ж і вы хацелі атамную бомбу скінуць на таварыша Сталіна, — сказаў Вальніца.

— Дык я толькі сказаў — і то сп'яну.

— І я толькі сказаў, але цвярозы, — сказаў Вальніца.

Даведаўшыся, што Саша Шляпнікаў — сын вядомага «ворага народа», Гаршкоў паглядаў на яго насцярожана. Аб ворагах народа ён шмат чуў яшчэ да вайны. Але жывых іх не бачыў. Нават іх дзяцей.

Неяк, слухаючы размову прафесараў, ён пачуў, што прафесар Бараннікаў атрымліваў у месяц дзесяць тысяч рублёў. Гаршкоў не паверыў яму.

— Гэта ж цэлы мех грошай. У нас на ўвесь калгас столькі не атрымліваюць. Куды ж вы іх дзівяеце? — здзіўлена спытаў Гаршкоў.

— Разыходзяцца, іншы раз і не хапае.

— Не хапае на месяц? — не паверыў Гаршкоў. — Мне б на дзесяць гадоў хапіла.

— Які прыход, такі і расход, — сказаў прафесар.

— Во жылі людзі! І чаго ім не хапала?...

Праз тры месяцы Гаршкова выклікалі да «кармушкі». Наглядчык сказаў, што прыйшоў адказ на яго скаргу ў Ваенную калегію Вярхоўнага Суда. Там было сказана: Ваенная калегія Вярхоўнага Суда ўнесла змяненні ў прысуд Ваеннага трыбунала: пазбавіла права касацыі па артыкуле 58-10. Прысуд пакінула ў сіле. Гаршкоў нічога не зразумеў. Ён моўчкі распісаўся.

Толькі пасля знаўцы кодэкса растлумачылі яму, што прысуд па артыкуле 58-8 — заўсёды з'яўляецца канчатковым і абскарджанню не падлягае. Можна абскарджаць толькі артыкул 58-10 — контррэвалюцыйная агітацыя і прапаганда. А Гаршкова пазбавіла Ваенная калегія і гэтага права. У Законе такога права няма. Але Ваенная калегія Вярхоўнага Суда — прыдумала.

Прысуд уступаў у законную сілу. Цяпер нам Гаршкова суцяшаць не было чым. Заставалася яму, як і ўсім нам, адна надзея на смерць Вусатага. Пасля яго павінны ж наступіць нейкія змены.

Праз пару тыдняў раніцай адкрылася «кармушка», і наглядчык сказаў: «На Гы». У нашай камеры «на Гы» быў тады толькі адзін Гаршкоў. Наглядчык, пачуўшы яго прозвішча, сказаў: «З вясчамі». Гэта азначала — на этап.

І наш народнік дваццатага стагоддзя пайшоў. Пайшоў блукаць па этапах, перасылках вялікай імперыі з кароткай назвай ГУЛАГ.

Этапы ён, пэўна, перанясе. А ў лагеры, з яго здароў'ем і псіхалогіяй, ён хутка трапіць у дахадзягі і скончыць свой жыццёвы шлях, як і сотні тысяч чаў такіх жа «ворагаў народа», ад імя якога самая народная ўлада пры дапамозе самых чэсных і пільных чэкістаў і самага справядлівага ў свеце суда пахавае ў безыменнай магіле аднаго з тысяч чаў магілінікаў, раскіданых па ўсёй прасторы самай шчаслівай у свеце краіны...

ТЭСТАМЕНТ

20 (12)

▶ ПАМЯЦЬ

НАМОЎЛЕНАЕ
АБРЫСЫ НЯСПРАЎДЖАНЫХ ВЕРШАЎ

Уладзімір МАРУК

Сілом сустрэчны вецер абхапіў у час, калі тлом яшчэ не стала ўсё былое. Не ўсё яшчэ жывое, што ажывіў. І часта пытаешся сам у сябе: «Дзе мы аджываем, а дзе будзем жыць заўжды? Ці ў словах паважнага знаўцы, ці ў цьмяных вачах ізгоя?..». А вецер, нястомны вецер... І лепшае слова — не браня ад яго. І ўсё шукаеш там, дзе нельга — анідня, ні сціплай хвіліны, хоць і перабудзе каля душы ледзь не паўсвету. Сляпы напой — настой на каранях, хоць і не абудзіць мроі, але абмые лёс... І толькі калі сціхне самазабойна вецер, — спаткаеш права сваё думачы сярод разнатраў, а потым — пасля атавы, услед за якой далагляд спаткае твой бруд і пот... Нібыта ажыў і з тла прытупаў жывы, але дазвання здзіўлены, што не хапае хіба што вятрыска нястомнага ў грудзі.

Нібы паразумнеае чало, блішчыць ставок. Прытулілася да лодкі вясло. І ўжо нічога не можа спыніць пачуццяў ранней паводкі. Каля пахілай і задаўнелай русалчынай вярбы шукаюць цвярозай рызыккі верныя рабы пачуццяў — шалюначы і сталы розум. Яны, здзіўнога, сарвалі з арбітаў воблак і п'юцца, нібыта любовы напой. Ды вада — ну суцэльны маналіт! — расколе іх вярбовы пагляд. Патрывожанае гняўлівае дно перакуліць, бы лодку, чало. Таму, здзіўленья, як на замежнае кіно — збегуцца з блізкіх вуліцаў лодзі. Ды зрокам прымучаных стомай вачэй не зглядзяць ранней паводкі, і толькі позірк іх апячэ лодкі забытай сухое дно.

Вецер парвецца, як смых, і зробіцца запомнаю цішынёю, і проста будзе ў свеце — як за глухой браней. Праз лес і праз лёс імчаць прыкыты да руху вагоны. Ад ляскату колаў у вуху расце пярар, як сын Гаргоны — камень. А ў небе Дзень Чацвёрты прадбачыць свой доўгі век і абвесціць час сабачы — як для жывых, так і для мёртвых. І камусьці ў гэтыя хвілі здаецца, што вызнаны ўсе драбніцы, кроплі, кропкі, а застаецца ўсяго толькі — свой век кароткі спазнаць.

Як не сатлець, бо гэтак боязна прызнацца, што здавен прывучаны блазнаваць на аплеваным плячы перад людзьмі, адначас і сярод праоцтваў, што сталі высновай закону, які касавурыць вока на веру і помсліва сіпіць на праўду... Ды гнеў мой яшчэ глыбока ў недрах слоў кіпіць на шырасці немаўлячай. І так пякельна, нібы на душы ў асілка, які дазнаўся, дзе Цмок лютуе, бо жыццё — пакуль што адзіная памылка, што падалася куточкам, абстаўленым крышталёвым злом.

Крык у горле, пагасні, атухні, бо гляджу я на прысак, аціхлы

пад ранак. Нечаканая кропля дажджу вугалькі ператлелыя ясніць. А над прыскам чутны перазовы святла, ацалелага ў цемры. Ля тла пазбягаліся грэцца непрытульныя дзікія словы. І не знаю, чаму так пякельна: ці кроў гарачая кратае скронь, ці спакойная мудрасць зямная мудрай за агонь сагравае.

Калі я мяняю час на попел трывалай сівізны, дык на мне відны, як у раскопе, пласты гадоў. І як бы ні стараўся, але сляды былой адвагі — жар напластаванняў — не вымеце і казённы камінар развагі. Таго камінара, як заўсёды, я праганю і сёння. Няхай перагарае мой лёс у шчэлепах агню. І пакуль гарыць агонь, я не змагу заплосчыць вачэй, гледзячы на невідучы попел, што ўпадзе і на маю скронь.

Здагадка. Яна пакуль што адзінокая. Пры яе нетрывальым святле я паспрабую па кроплі спазнаць, дзе няшчырасць, дзе цёмныя звадкі, ці папраўдзе — і словы баяльч. Хоць не казалі нічога істотнага, яны і не кажуць, не будуць, сябе спавядаць ані не дазваляць... Але ж даравалі нястомнаму Юду?! Ды ці можна сабе дараваць?.. Але ж толькі і ёсць — што слова апошняе, на яго злыдух благавіў, на яго пазлацаных аковах і маёй крыві не стае.

Я нават разгубіўся, бо прысуха ноч была чарнейшая за самае чорнае, а ля ног валторнай асіплай сапла рака. Чараты сіпелі наўсцяж баскакамі навяглымі, і сонна плакалі хвалі, штурхаючы ў цемру-далеч плыты. А недарэка плыт, як заўсёды, і не пытаўся метрыкі ў лёгкае хвалі. Тым часам таямнічая плынь задумна чытала санскрыт ракі. А намоклыя ад нястомных дажджоў берагі распыталі ў аеру, якія гэта я молды згадваў з забытых вераў. І што за крэскі пакінуў я на пяску, стоячы ў одуме і пытаючыся невядома ў каго: «А сёння чыё жыццё біблейскае вісіць на валаску?..».

У садзе на сухое лісце, не крапучае расою, прысядзе нехта стомлены, абяздолены штодзённай

красою, проста і непрытульнай, як падгрэбенае лісце. Прысядзе разам са сваёю пагбанаю помстай за ўсё, што чакае яго і шукае выйсця ў свеце. Помстай, што здаецца карнаю, ды няздатная на пагрозлівы крок, неаплачна — белым светам і свету — непадатліваю. З помстай, чуйнаю да прынку, што падаравала жыццё: на мукі выпраўляючы, жыць — як помсціць — выпраўляла за сваю скупую веру, за крылы свае невялічкія... Нехта прысядзе, а сякеру кіне, бы ў магілу, у лісце.

Дзеці прагі, дзеці страсты, неўтаймоўныя пачуцці паляцелі з нашых крылаў, з жылаў цёмных павымаўшы карані шалёных нашых намераў. Яны самазванцы, самагубцы; як без'языкія прамоўцы, абсвістаныя; непрытульныя, як познія танцы на прыцёмнай пляцоўцы. Яны — важакі зграі слухмянай і ваўкалакі выгнанна; дзеці раю і пекла — горкія прысмакі часу. Снамі нашымі анішчымленыя, не мінулі яны жорсткай кары — быць заўсёды побач з намі ад узлёту і да сканання.

Я самы віноўны за тое, што маю. Падасца, што пракаветны, а прыгледзішыся — цютны; і прыгонны, і белая косць; на пагляд — караністы, а ўсё ж — пералётны. Хоць гаспадарыў, а чуўся, як госяць; умошчываў за краты, а сам — закаваны... За тое, што ёсць — вінаваты. Гэтаксама за тое, што быў.

З Венерынай рукі ляціць пчала спакусы. Над галавою промні жнуць крукі. А за бліскучай шыбай хтось варожыць за праснакі з мукі свянцонай — усяго за два — і слоў не кажа, як рыба перад рыбай. І не зважае, што зумчыць пчала, а промні малаціць усеўся крук, а ў спраты праснакі аднёс пацук... Ды чым яшчэ за праўду заплаціць, каб толькі ўчуць, што ў нечым вінаваты.

Апануся дыхтоўна, нібыта на баль, і свой плеш у парык агарну. Выйду ў свет — зіхаткую катойню, паўз якую прайсці не мінеш. Там у дзверы, аплява-

ныя золатам, свой гонар нясуць кавалеры годных ордэнаў, выспелых дам, што ў прэстыжныя строі прыбраліся. Там штодня фантазёры зыкуюць — сляпні, пазбіраныя разам. Старыя, як шні, падбіраюць пагубляныя ноты з мажору. Там падзелены ролькі і ролі — і на смак, і пад вызнаны густ... Пачакайце, і я разам з вамі, засталася адно зашпіліць свой карослівы фрак.

Зноў пые гусляр майго сіроцтва — змагар аднае мелодыі. Не маўчыць спаміж скнараў, хабарнікаў ды блатнякаў. І — сярод чужых праоцтваў. Зацкаваны енкам, свістам, басам, умерзлы ў лёд, затапаны ў грязь, ён раздае разбэшчаным паненкам свой пот паганскі і плебейскі. Хрышчаны — днём, кляты — начою, да апошніх нот абабраны, ён сілком аблытаны ў піраты, каб забыўся на паганскі свой род. Вось і раздае здабычу пірацкую, голас родны, памяць — на званы... Але як зайздроснікі яго ні клічуць, ні просяць, — маны ад яго не пачуюць. Як яго ні катуюць, ні бэсцяць, зрэшты — не даюць пайці на смерць, — не пачуюць пра сябе ані гуку, так і не здолеўшы зразумець.

Помню — сярод дня свяціў неабачлівы месяц, нясмела пазіраючы долу. А ў развіхуранай конскай грыве ляцела пералётная птушка. На памежку прыгнёту і волі, на мяжы небыцця, зусім яшчэ крохкай, сляпое дзіця назбірала пазбіваных красак юдолі. Праз даўніны пасівелай голас прабіваўся да амярцвення скупыя гукі — гэта дзіцячыя сны спавівала шматпакутная Дзева Марыя.

Кроў, я да амарокі баюся за цябе, бо ты наклічаш незлічоныя прыгоды, — цяжка ўмасціць іх на крыжы долі. Жаданняў падводны не зрушаць іх, бо парвуцца гужы і лопнуць пастронкі. Кроў, ты неаднойчы нагадаеш пра час пнём — пад нагамі, а ўваччу — дымком... Я, як калючы ядлоўчык, хачу да цябе прыхінуцца прыскам душы, каб слухаць, як па мне твае токі блудзяць, нібы ў трысці русалчыны дзеці, і да апошняй расстанай валокі разам несці нялёгкаю ношу.

Уяўляеце, я — тыран. Мой гнеў, што занадта класічны, даўно ўжо апеты. І самыя трыумфальныя паэты выціраюць мне ногі. А я ж не выстар, ахвота і мне пешчы піць кожнае ночы. І мёд да рота падносяць мне безліч гоўных маладзічак. Я не падслепы і зусім не брыдкі, ні на волас не сівы. Сам, калі захачу выпіць свежае крыві, кожны дзень спускаюся ў склепы. Чым яшчэ свой гнеў улагодзіць, засведчыць — хоць малым, хоць нязначным, — мне ж не запярэчыць ніхто, значыць, я ўсім патрэбны. І, як арэх, лускаць славу не можа ніхто, бы я... Я ж — тыран... І можа, гэта мой адзіны крэўны грэх.

Хаваючыся ад скразняку, заходжу ў высозны сланечнік. Я думаў, што ён гаманкі-шапаткі і будзе гавэндзіць са мною на мове сваёй жоўта-чорнай. Ды ён зацята маўчыць. Можа, таму, што я згадваў Ван Гога, таго, што

з адрэзаным вухам?.. Прайшоў праз бяскрыўны сланечнік, які пакланіўся мне ўслед, па жоўтым, калючым іржышчы брыду, бо бачу ў прыжоўкай смуге абрысы вабных стагоў і чалавечую постаць... А каплялош саламяны лятае, лятае, лятае... над ім, як нязбыўнае, што засталася ў душы... Ван Гог?.. Няўжо гэта ён — які не ўмее страляць?..

Бог не стварыў мяне падслепым, а ні брыдотай, ні паганцам. Я ўзяў ды паламаў ягоны капыл і ўсё прыдбаў уласным потам. І вужаваў я, і віжаваў, абы сваёю ратай валодаць, ды выжываў я штотарз і там, дзе іншы быў распяты на глум. Смактаў і я, дзе ўсе смакталі, пакуль не выпаў апошні зуб... Вось тады нехта болесна зарагатаў і след мой засыпаў попелам.

Каліна глядзіць на вогнішча праз шклянку цёмнага віна. Каханьня нашага даўнасьць каўтнута, як сліна сухая. Але праз тлум хвілін чуваць ува мне водгалас каханьня, нібыта начная прыпавесць. Няўжо андрагін забыты мяне распачынае наноў? Віно налівае ў сухія жылы, каб кроў зацелілася ў іх... А я ж усё роўна даўнейшы — такі, як стварыла ты.

Карчомку — нечаканую прыдарожную, напаткалі мы за стомленым лесам. Ты — забыўшыся на жонку, а я — на тых, што ўсё жыццё цкавалі. Не пазіраючы на бакі, мы ўселіся на пашчэрбленныя лавы і з патаемнай ухмылкай глядзелі, як пурчыць гаркавы напой. Ты ціха мовіў: «За цябе...». «За цябе...» — гэтак жа ціха сказаў і я. А тым часам за нашымі спінамі нехта кроў на кавалкі нашае ліха. І мы пашкадавалі яго, хоць і без таго хапала свайго жалю, як і шкадабы ў нас хапала. Задрьжалі нашыя кубкі, і слязіна ўпала ў напой. Тады мы паволі паўставалі з лаваў. — «Годзе!» — казалі за спіну. Вось так і ходзім, як хадзілі, са сваёю ліхою славай.

Дзе прыпыняюся — гэта яшчэ не супынак. Крывёю апошніх хвілін шалахціць незваротнае лісце. Ці ў такі час здагадаецца хтосьці, што свабода — не вырак, што дазваляе сябе хрысціць на няволю. Смешкі ў вачах... Ды яны ж — крымінальная радасць, якую пазнаць і караць не здолее нат сэрцаскоп... Дзе прызвычаюся — адпураецца падаць і леташні ліст, быццам каштоўнасць на безліч няваротных карат.

Палымныя прамоўцы прамінулае хвіліны, вешчунны — да сіпаты, гарлапаны — на імгненне, слодыч горкай арабіны не ўсмакталі вы крывёю, ды раты перапоўнілі спакуслівай славай. Вы малітоўныя — да часу, а без часу — як без Бога, нагуляныя спатоляй спавядаць і панаваць. Вашай славы абярога — ваша лёгкае нястомнасць, за якой неабудным не відно пустое сэрца. Палымныя забойцы — знаўцы падкаваных словаў, творцы голасу стальнаго і пагляду, бы страля, вы апынуліся на ранах, калі залезлі на трыбуну-моўніцу, ды высокая трыбуна ўсё ж не здолела ўзняць вас пад неба.

▶ НАВЭЛЫ

Алесь ГІЗУН

Алесь Гізун нарадзіўся ў 1983 годзе ў Баранавічах. Скончыў беларускае аддзяленне філфаку БДУ.

Творы друкаваліся ў факультэцкім альманаху «Скрыпторый» і часопісе «Дзеяслоў». Жыве ў Баранавічах. Працуе ў рэдакцыі газеты «Іntex-press».

Гадзіннікі

I
Знаёмцы і калегі па працы стала абураліся на маю чарговую выдумку. Маўляў, гэта непамыснасьць, ды і сам я — ледзь не суцэльная для іх непамыснасьць. Як далей — дык горай.

Рэч у тым, што знядаўняга часу я пачаў насіць зарозом два гадзіннікі — па адным на кожнай руцэ. Гэткі просты, як дым, адказ на бясконцыя закіды ў маёй маруднасці ды непаспяванні ўсяго і ўсюды. Адзлі ж... Дырктарка, як пабачыла тое, адразу й безпаваротна вырашыла паставіць крыж на маім вынаходніцтве: гэта відочны мавэтон.

Напачатку я спрабаваў патлумачыць, што здумка мая аб'явілася перадусім нават не дзеля мяне самога, а дзеля нашае агульнае справы, зладжанасці й паспяховасці. Даводзіў, што вось — гадзіннікі пайшлі як мае быць, стрэлкі ўпэўнена паймкнулі наперад, усе механізмы працуюць спраўна... І хто цяпер здалеў бы адрозніць іх рытм ад рытмаў гэтага жыцця? Вось як цяпер...

II
Шчасце: я дабег. Ён глядзіць на гадзіннік, вітаецца, замаўляе каву. Гэтым разам, кажа мой сябар, я выглядаю ладне лепш, чымся тады, улетку, калі мы бачыліся апошні раз. Святло ягонага твара бруціцца няспынна, я ўсміхаюся, і наша гутарка завязваецца ў незвычайнай утульнай атмасферы. Распавядаю: учора апоўначы, не ў стане заснуць, я колькі разоў перачытваў Караткевічавага «Зайца...»*. Невялічка анталогічная сцэнка наконнадні зімы пад акампанемент Marche Funebre Шапэна, у пустой кватэры без даху ці ў памежных абсадах, наранкі ці проці ночы, з змяняемым напоём і прыўкрасным настроём — неістотна. Што яны тамака спаваюць, гэтыя трыгубыя, касавокія істоты? Вы чуеце? Га?! Ці чуеце?! Распавядзіце ж, ліха на вас!!

Сябар адводзіць позірк да вакна на праспект, і ягоныя вочы глядзяць на мяне ўжо адтуль. Я заўважаю, што гэты халодны горад робіцца ўсё больш чужым мне.

III
Заўтра будзе халодны дзень. Я пазнаю гэта па тым, як аблокі спешна збіраюцца ў вырай. Сіноптыкі (у іх — свае разлікі) запэўніваюць, што халады не надоўга.

На прыпынку некалькі мажных кабетаў з пакункамі кідаюцца ад лаваў да аўтобуса. Яны думаюць, што паспеюць.

У неастылыя яшчэ каляіны аўтобуса ў такт секундавым

гадзіннікавым стрэлкам набягае лядовая вада: не-змя-ня-е-цца-ні-чо-га... Ад майго першага гадзінніка ў памяці засталіся адны рванья кругі на бузаватай вадзе затопленай каляіны.

IV
Да К. я спазніўся: аўтобус доўга кружляў кепскапазнавальнымі рэчаіснасцямі...

Сяджу на кухні, каля вакна: ступак на ступаку — грэецца. У кватэры халодна. За вакном яшчэ адзін дзень намагаецца апраўдаць сваё існаванне. Адно б не давлялося выбудоўваць пакутлівых дыялогаў — як-небудзь перажывем.

Нутро тузае, і холад страшэнны. К. мітусіцца каля пліты й распавядае, як правільна пячэцца Мікольскае пірэзіва. Я ўсёй даланёй спіскаю гарачы кубак з гарбатай. Пячэ — няўсцерп. Маўклівы такі боль. Рука пячэ пекатам, скура, здаецца, пакідае пальцы, з вачэй зараз пырсуць слёзы.

— Але ж і смешны ў цябе твар. Чаго ты гэтак скрываўся? — К. на імгненне кінула на мяне позірк, здымаючы печыва з бляхі.

Дасканалыя, нерухомыя формы печыва на плеценым лазовым сподзе пачалі нагадваць мне надмагільныя пліты з піктаграмамі і надпісамі на няўціямнай мове. Мы пілі гарбату, зрэдчас пераадольваючы маўчанне. Кожны пячэнік К. спачатку ламала ў руках напалову, пасля кожную — яшчэ напалову, і пасля клала ў рот.

За вакном ніяк не мог захлынуцца ўсё той жа дзень. Надпісы на плітах пачалі шчытнець і ўжо амаль страцілі прабелы.

Які ўжо раз К. прапанавала мне частавацца. Не забіраючы позірку ад вакна, я неяк апынуўся ў вітальні і хутка вылузаўся на вуліцу. Таго моманту я няздольны быў прыгадаць ані слова надзеі ці развітання. Ані слова, ані сябе. К. пакрыўдзілася.

V
Апошні гадзіннік паляціць у акно праз ноч, толькі яна адгэтуль вырашае пытанні часу, усталёўвае межы і нарматывы жыццёвых кругабегаў. І па-за тым гэты снежаньскі морак краане маю цішыню, гэты ведер выкручвае згалелым дрэвам рукі і раскідае іх на маёй вогкай сцяжыне, дзе змагаюцца міжсобку святлацені месяца і ліхтароў.

Гэтая халодная вада точыць бераг, з якога я пазіраю ў яе слягую плынь. Меланхалічны плёскаць хвалю пераўтварае думкі і сны ў маўклівых белых рыбінаў, што палеглі на дне пракаветнага возера і чакаюць свайго канца, каб урэшце бясконца нараджацца без мэты наноў.

Тады кругавід чарговым наваратам акрэсліць межы змроку й святла, і, пракінуўшыся, я ўбачу сябе басаножакаля вакна з разгорнутымі нататнікамі запаленых вачэй.

* Размова — пра верш Уладзіміра Караткевіча «Заяц варыць піва».

Напаўголасу

Я пайшоў ад іх, калі пачуў у хмызах на іншым беразе гучны крык невядомае птушкі. Пасунуў-

ся ажно да мастка — невялічкай кладкі за мілю адгэтуль. Там, у засені, дайманы жамярой, стаяў чужы конь. Сціжма дробных крывасмокаў найболей абсядала вочы, грудзіну й пахвінне. Яны не пакідалі вачэй нават тады, калі я паволі абіраў іх жменьмі, расціраючы проста між пальцаў. Магутны крамяны звер у крывава-акулярах нерухомы стаяў, выказваючы адно пакару й скрайні спакой, уласцівыя хіба нейкай камернай, непрамоўленай напоўны голас любові, любові цянеўтаў — тае, што кагадзе пакінула мае рукі спрэс у коанскай крыві.

Рака ў гэтым лясным зацішкі — глыбкае, сцодзёнае рукаво. Плынь з геніяльнай зацягасцю зацягвае жвір глеевым смеццем і зноў расхінае ягонае жоўта-халоднае бяздонне — цыклічны нонканфармізм маладога, неўтаймоўнае вадзі.

Я назіраю: кроў лёгка змываецца з рук. І нястомнаму ў вечнасці сонцу застаецца адно іх зыркае бель. Плынь нясе кроў далей, да вусця. Там — рыбабы. Сёння яны пагналі мяне, зляяўшы, маўляў, я — недарэка і зусім не ўмею лавіць рыбы. Позірк аднаго з іх выказваў злую пагарду да мяне.

Так, я спраўды не ўмею лавіць рыбы. Ці варта тое аспрэчваць! Я толькі моўчкі пакінуў рыбабоў, абуджаны тым сцішным крыкам птаха.

Каб не гэтая заміна з канём, я б даўно шмаргануў праз масток.

Адзлі цяпер я заўважаю: лес на тым беразе неяк адступіў, воку нават не спаткаць хмызоў; сціх і птушыны крык. Адно дзікая, маркотная далячынь нападзюгаласу шпэчка пра тое новае, народжанае кагадзе ў гэтай нерушы, тое, што мелася спазнацца ані на крок далей ад гэтага месца.

Я паварочваю назад.

Боўць, альбо Трэцяя рука мастака Руневіча

Ёсць рэчы, пра якія мастак Руневіч доўгі час нікому не распавядаў. Але ўсё памянялася пасля смерці ягонае бабкі. Нейк наранкі яна выбегла на ганак свае хаты і стала, заглядзеўшыся на птушыны сляды на адлежным снезе. Дзед так і заспеў яе там. Пасля ён казаў, што дужа жажнуўся таго разу бабчыных вачэй на раскіданым твары. Дзед завёў яе з вуліцы ў хату й паклаў у неастылыя яшчэ з ночы ложка, да якога бабка кльпала, як дзіця. Праз тры дні, нараніцу, хворая вымавіла першае ад таго дзіўнага выпадку й апошнія ў сваім жыцці слова:

— Боўць, — і таксама першая за гэты час бабчына ўсмешка вечным сполахам застыгла на ейным раптам памаладзлым твары.

Пра тую аказію ведала хіба вузкае кола сваякоў Руневіча. Тэма вар'яцтва наагул уважалася за заганныю ў іхным асяродку, яе не прынята было абмяркоўваць. Таму бабчына «спакойная смерць» заняла месца ціхуткай ле-

генды ў цёмным кутку сямейнага радаводу. Тэма-табу. Тэма-боўць.

I-такі акурат гэтая аказія развязала Руневічу рот. Ён пачаў распавядаць. Усім і ўсё, што іх цікавіла. І нават болей.

— Скажыце, як у Вас атрымліваецца паспяваць столькі рабчых у немаладым ужо веку? — найлепшы журналіст цэнтральнай газеты краіны, на інтэрв'ю з якім упершыню пагадзіўся Руневіч, нават не здагадаўся, наколькі гэтае банальнае пытанне наблізіла яго да сапраўднае сенсацыі.

— Насамрэч, сакрэт — у маёй невялічкай заганае. Гэта вырождства ад самага нараджэння — мая трэцяя рука, — Руневіч вырашыў адказаць наўпрост, без красамоўных прэлюдыяў, і ўжо наважыўся быць задраць кашулю, але падумаў, што гэта будзе залішне. Мастак быў пэўны: нават такая дзёрзкая дэманстрацыя не пахісне маладога й порсткага тытана айчыннай журналістыкі, які ўжо загадзя ведаў адказы на ўсе пытанні.

Пасля Руневічу даволі было прачытаць адно заглавак: «Майстар пэндзлю й метафары нарэшце адкрыўся». Мастак усміхнуўся і назаўжды адклаў газету ўбок. Ён не памыліўся. Цудоўная нагода адзначыць гэта кубачкам астыглай кавы.

«Яныжжаруць усё, нават «боўць». Уласнай таямніцай урэшце будзеш душыцца ты адзін», — запіша ён пазней у дзённіку сваёй кволай і неразвітай трэцяй рукою.

▶ ЗГАДКІ

СЛУЭТЫ

Ніл ГІЛЕВІЧ

вязковае. Нядаўна паэт апублікаваў выдатны верш «Словы»:

*У нас сваіх хапае слоў —
Крамяных, росных, васільковах.
Ад мурагоў і ад лясоў,
Ад светлых высяў жаўруковых...*

Сын партизанской Бягомльшчыны

Так, ён сын партизанскай Бягомльшчыны, паэт Юрась Свірка. Сын партизанкі Беларусі.

*Зямля была асколкамі наколата.
Вайна мне часта бачыцца і ў сне:
І тыфам, і блакадаю, і голадам
Яна страляла пяць гадоў на мне.*

Нехта скажа: «Чаму пяць? Вайна цягнулася чатыры». З пажарамі, з крывавымі расправамі і штодзённым страхам смерці — чатыры. А колькі яна працягвалася голадам і смерцямі ад голаду?

Я добра помню прыход пакалення дзяцей вайны ў паэзію — той кагорты маладых, да якой належыць Юрась Свірка. Гэта была сярэдзіна 1950-х. Адразу — дружна, гуртом — прыходзяць, адзін за адным, Свірка, Зуёнак, Барадулін, Блатун, Бураўкін, Сіпакоў... Да таго фігуравалі імёны трохі старэйшых — тых, хто пачалі друкавацца ў канцы 1940-х: С. Гаўрусёў, П. Макаль, Ул. Нядзведскі, Е. Лось, М. Ароцка, Г. Кляўко, А. Ставер, У. Ляпешкін і іншыя.

З таго часу прайшло ўжо трыццаць гадоў. Паэты і адной і другой кагорты — ужо даўно сталыя творцы, ужо адсвяткавалі ці збіраюцца святкаваць першы паважны юбілей.

Чым жыў і чым жыве сёння паэт Юрась Свірка? Што баліць яму — калі баліць? Чым заклапочаны-занепакоены?

*Падрэзана штосьці жывое.
Заглыблена дзесьці не так.*

Гэта ўжо сур'ёзна, гэта не павярхоўнае слізганне.

Ідучы гады, і позірк не прытупляецца, а наадварот, — вастрэе, і думка ўсё часцей пранікае да самага істотнага сёння:

*Жывём пад атамным прыцэлам,
На грані выбуху жывём.*

Сёння паэт мае права сказаць пра сябе:

*Не тузаў я рыфмаю жылы,
Высвечваў душы глыбіню.*

Ён гаворыць пра сёння — і глядзіць у будучыню.

*Хачу прагнуцца праз сотні год:
Хачу я толькі на адно імгненне
Паслухаць, як жывеш ты,
мой народ.*

Паэту так доўга ўнушалі: ты малады яшчэ, ты малады! Што ён амаль і змірыўся з гэтым. І аднак жа — сталасць ёсць сталасць. І вось — красамоўнае прызнанне:

*Прышла пара, калі не хочацца
Усё, што бачыш, рыфмаваць.*

Гэта не значыцца, што раней паэт рыфмаваў усё, што бачыў. Але рыфмавалася часам і неаб-

Юрасю Свірку хапае і слоў, і пачуццяў, і думак, хапае таленту, каб гаварыць з людзьмі на поўны голас, важка, шчыра.

1983

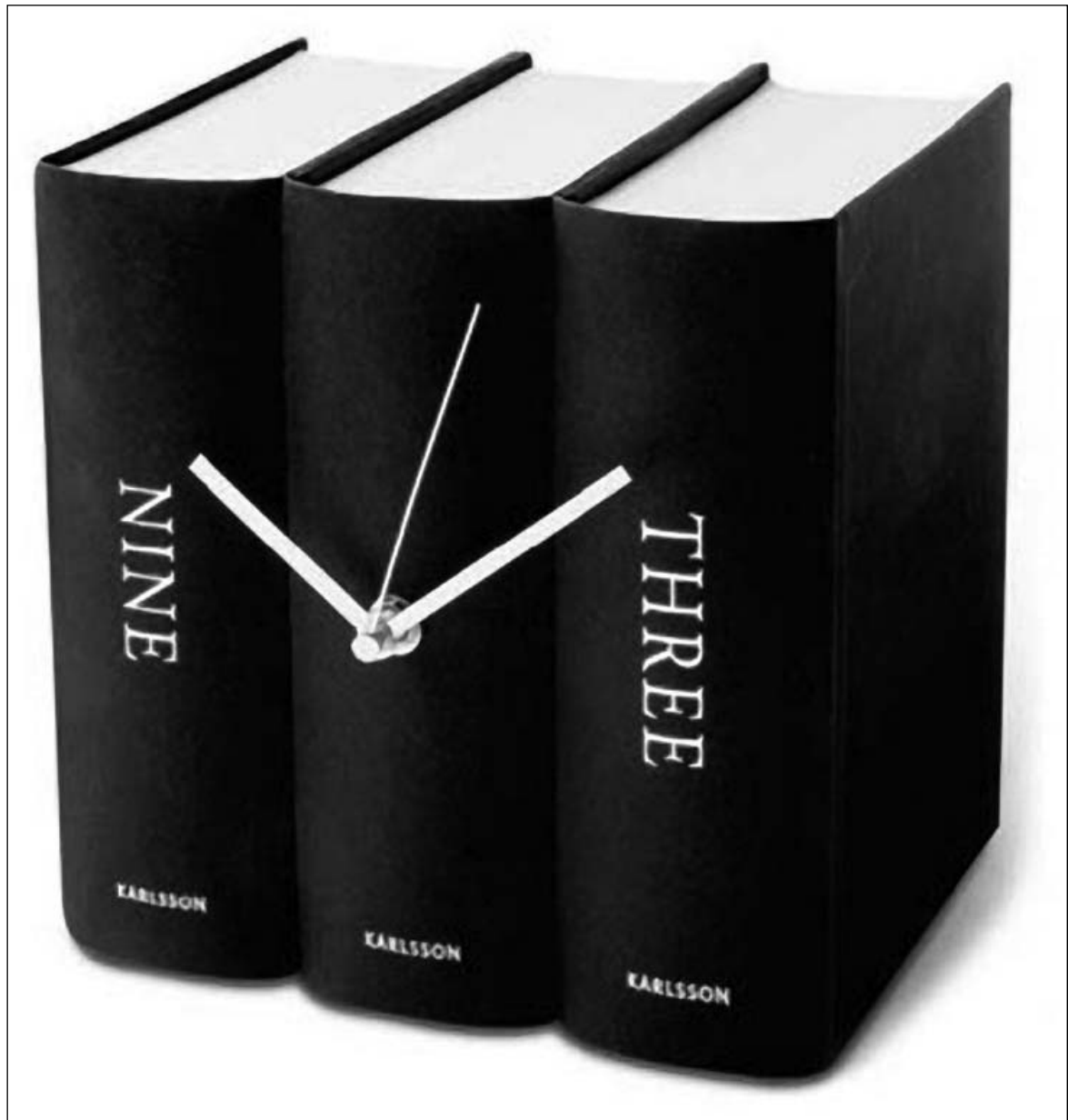
Пра Янку Сіпакова ў самым агульным плане

Янка Сіпакоў пачынаў як паэт і сцвердзіў сябе ў літаратуры перш за ўсё як паэт. І Дзяржаўную прэмію Беларусі 20 гадоў назад атрымаў за паэзію (кніга «Веча славянскіх балад»). Аднак жа сёння з няменшым правам, чым пра Сіпакова-паэта, мы можам гаварыць і пра Сіпакова-празаіка. Думаю, што яго талент у мастацкай прозе (кнігі «Крыло цішыні», «Усе мы з хат», «Пяць струн» і інш.) роўнавалікі і раўназначны таленту ў паэзіі. А гэта выпадак досыць рэдкі: звычайна ці адно ці другое — ці проза, ці паэзія — відавочна пераважае. Не хацеў бы бянтэжыць далікатную душу Івана Данілавіча, але асабліваць моманту дазваляе мне зрабіць экскурс у айчынную і сусветную класіку і прыгадаць імёны вялікіх. Проза Аляксандра Пушкіна роўнагняльна ягонага паэзіі. Гэта ж самае можна сказаць пра паэзію і прозу Міхаіла Лермантава, Івана Буніна, Якуба Коласа, Івана Франка, Віктара Гюго, Івана Вазова. Увогуле, калі мець на ўвазе менавіта вялікіх, то іх у цэлым свеце не так і многа. Таленавітая проза Сіпакова не адмяніла і не замяніла яго паэзію, яна годна і ўпэўнена прайшла з паэзіяй поруч. Хоць, можа, у апошнія гады яго вершы мы чытаем радзей, чым апавяданні і эсы.

Чым прываблівае, чым моцная і паэзія і проза Янкі Сіпакова? Што ў яго творчасці і ў яго мастакоўскім характары асабліва заслугоўвае на чытацкую ўвагу? Па-першае, яго давер і павага да жыцця. Адкуль гэта? Ну гэта ўжо, відаць, ад Бога, ад бацькоў. Жыццё ён паважае і любіць. І распараджаецца ім як пісьменнік вельмі сур'ёзна. Па-другое, давер і павага да самога сябе. Да свайго таленту і густу. А гэта само не прыходзіць. Гэта здабыта вялікім жыццёвым і творчым вопытам. Па-трэцяе, любоў да чалавека, да людзей, дабрыня.

Стрыжнем-апірышчам яго духоўнага свету з'яўляецца мараль працоўнага народа. Сіпакоў не абыходзіць у сваёй творчасці зла і не баіцца паказаць яго, але па-над ім абавязкова ўзвышаецца дабрыня і людская, чалавечнасць. Вера ў чалавека.

Здзіўляе працавітасць Янкі Сіпакова, яго клопат пра ўласнае майстэрства, яго нецярпімасць да неахайнасці ў абыходжанні са словамі, а гэта — найпершая адзнака майстра. Увогуле яго стаўленне да літаратуры не про-

ста высакароднае, а я сказаў бы — рыцарскае. «Гэта ж паэзія! Гэта ж мастацтва! Тут абы-як нямажна! Толькі старанна, шчыра і з вялікай адказнасцю!».

Паэт і празаік з вялікай чуйнасцю да сучаснасці, да клопатаў і праблемаў сённяшняга дня, Янка Сіпакоў вызначаецца і такой жа чуйнасцю да подыху часоў далёкіх, незвычайнай інтэлектуальнай цягаві і падзей, сюжэтаў і асобаў гістарычных. Таму ў паэзіі ён — і лірык, і эпik. Яго гістарычныя балады — адметная з'ява ў сучаснай беларускай літаратуры, годны працяг таго, што зрабіў непараўнаны ў гэтым жанры Уладзімір Караткевіч.

А яшчэ адна творчая іпастась паэта Сіпакова — яго перастварэнні ў беларускай мове многіх вершаў і пазэм як з класічнай, так і з сучаснай замежнай паэзіі (Ф. Прэшэры, У. Уйтман, Хо Шы Мін і інш.). І тут — той жа высокі прафесіяналізм, тое ж майстэрства, што і ў яго арыгінальнай творчасці...

1996

Міхась Савіцкі

...У асобе Міхася Савіцкага мы бачым гранічную паяднанасць лёсу мастака і лёсу народа, бацькаўшчыны. Усё, што выпала на долю народа — ён спазнаў самай поўнай мерай; і яго пакуты, і яго цяргенне, і яго бяду-гора, але ж гэтаксама — і яго веліч, і яго гонар, і яго славу! Героі карцін Савіцкага — гэта сам народ, людзі з народа, прыгожыя, чыстыя, высакародныя людзі, у іх вобразах — нязломная вера мастака ў Чалавека. Мы ведаем, праз якія жахі, якія здзекі і прыніжэнні прайшоў аўтар гэтых карцін, і сёння мы бачым: чым страшнейшым было зверства нелюдзяў — тым мацней і вышэй была вера мастака ў Чалавека!

Значэнне і роля мастака ў грамадстве вызначаецца па тым, у якой меры сучаснікі адчуваюць яго прысутнасць у сваім духоўным жыцці і наколькі шырокае кола тых, на каго яго творчасць, яго жыццё, яго асоба ўплываюць і ўздзейнічаюць. Плён творчай працы Міхася Савіцкага даўно ўжо выйшаў сваім гучаннем за межы краіны. Савіцкі належыць да ліку тых, хто выводзіць імя народа і свайго краю ў вялікі свет, па кім нас пазнаюць, прымаюць і вітаюць усюды. Тут хацелася б падкрэсліць, што прысутнасць Міхася Савіцкага ў нашым мастацтве, яго творчы набытак, яго постаць, яго слова на палатне і слова вуснае — асабліва адчуваецца і ўспрымаецца дзеячамі літаратуры і мастацтва — успрымаецца як высокі прыклад служэння народу, як узор каласальнай, незвычайнай працавітасці і працаздольнасці, апантанасці ў творчасці, грамадзянскай мужнасці, непахіснасці ў перакананнях і прынцыпах як узор процістаяння дробнай і нікчэмнай мітусні, пагоні за выгадамі ды іншай мішурою.

Міхась Савіцкі — адно з самых яркіх і прыгожых увасабленняў таленавітасці беларускага народа, шчодрасці зямлі, на якой ён нарадзіўся. У такога народа як наш — народа такога лёсу, такой гісторыі, такога таленту — павінны быць выдатныя і вялікія мастакі, дзеячы культуры. І яны ёсць. Іх не можа не быць...

1982

Слоўца пра Лучанка

Мы пачулі некалькі песень Ігара Лучанка. Усяго некалькі. А ўсіх іх у мастраў колькі? Не ведаю. Тых, што я люблю — дзясцікі. Ужо можна гаварыць пра эпоху Лучанка ў гісторыі песеннай культуры Беларусі. Наша

сучаснае жыццё нельга ўявіць без яго песень. Можна гаварыць з пачуццём удзячнасці лёсу: калі нашу песню, а значыць нас, нашу зямлю ведаюць далёка ў свеце, то вельмі вялікая тут заслуга Ігара Лучанка. Вядома, узнік ён нам на радасць не на голым месцы. Яго настаўнікі: Нестар Сакалоўскі і Рыгор Пукст, Анатоль Багатыроў і Уладзімір Алоўнікаў. На карысць быў яму і вопыт старэйшых таварышаў, такіх, як Юрый Семянкіа і Яўген Глебаў.

А найпершы настаўнік Ігара Міхайлавіча — беларуская народная песня, беларускі нацыянальны мелас. Была скрыпка бацькі Міхася Лукіча Лучанка — артыста знакамітага тэатра Галубка; так што — нічога выпадковага!

Як сапраўдны буйны талент Ігар Лучанок не мог не зразумець: толькі творчае далучэнне да вялікай паэзіі сваёй зямлі, да класікі найперш — забяспечыць яму жыватворную моц у працы.

Што тады несла яму не проста славу, а любоў народа?.. Што адкрыла ў ім як у творцы глыбіню?.. Што дапамагло яму сцвердзіць сябе як выдатнага беларускага кампазітара?.. Усведамленне, што па-за нацыянальным мастацтва няма і ні ў чым так, як у музыцы, нацыянальны дух не выяўляецца. Гэтым — вялікі нарвежац Грыг, і гэтым — вялікія Чайкоўскі, Глінка, Даргамыжскі, Барадзін і іншыя геніі Расіі.

Мілья вобразы роднага краю! Лёс зямлі і народа.

Злітнасць, знітанасць з духоўнай спадчынай свайго народа, а праз гэта — і з самім лёсам народа.

Ці трэба дадаваць да сказанага, што Лучанок — палымяны інтэрнацыяналіст, узор сяброўства і творчага супрацоўніцтва з паэтамі братніх народаў, асабліва — з расійскімі? Гэта таксама даўно заўважана і ацэнена.

23 (15)

ЗАПІСЫ

Гэтак жа, як і нястомная грамадская чыннасць кампазітара, у прыватнасці — яго незлічоныя сустрэчы з тымі, хто любіць песню. І яго даўня і верная дружба з моладдзю.

Радасна бачыць, што ўслед за Лучанком ідзе слаўная кагорта кампазітараў: Эдуард Ханок, Леанід Захлеўны, Уладзімір Буднік, Эдуард Зарыцкі, і яшчэ, і яшчэ, і яшчэ, а далей — і зусім маладыя...

Упэўнены, што яго досвед, яго творчы плён дапамогуць маладым акрыліцца і сказаць сваё слова, прабачце — прапець сваю песню... Гожа і годна.

1988

Светлай, паэтычнай душы беларус

Згадка пра Міколу
ПАШКЕВІЧА

Помню Міколу Пашкевіча яшчэ з яго ўніверсітэцкіх гадоў, хоць маім студэнтам, у дакладным значэнні слова, ён не быў: калі ён і падступіў на філфак БДУ (1958), я яшчэ займаўся ў аспірантуры і лекцыі на беларускім аддзяленні не чытаў. Але гэтага вельмі сімпатычнага і вельмі ж беларускага па абліччы хлопца запрымцеў сярод студэнтаў. Ды ён і падкрэслена ветліва даваў мне заўсёды «Дзень добры!». А яшчэ я часта сустракаў яго ў кнігарнях Мінска — у кампаніі сяброў-аднакурснікаў В. Рагойшы і Л. Акаловіча. Яны былі як неразлучныя, і калі я заўважыў у кнігарні аднаго — ведаў, што дзесь тут і другі і трэці. Апантаных кнігалюбы, яны дапамагалі арганізаваным чынам прапагандаваць беларускую літаратуру.

І Быкаў сказаў: «Ну, Мікола, такой любові да беларускай літаратуры я яшчэ не бачыў. Але ад міліцыі — калі затрымае — будзеш адкарасквацца сам»

Пасля ўніверсітэта Пашкевіч паехаў у родныя Сваткі працаваць настаўнікам. Адночы ён запрасіў на сустрэчу ў школу названых ужо сваіх сяброў, а таксама Івана Навуменку і мяне. Сустрэча была добра ім падрыхтавана (уклаў душу!) і прайшла вельмі хораша, цёпла, на патрыятычным уздыме — так што і вучні і настаўнікі, ну і госці, засталіся задаволенымі.

Апрача ўсяго, гэтая паездка ў Сваткі запомнілася мне двума эпізодамі. Першае: убачыўшы, як я зацікаўлена разглядаю яго новую кніжную пакупку — зборнічак лірыкі расійскага паэта В. Фёдарова, Пашкевіч зразумеў, што ў мяне гэтай кніжыцы няма, і тут жа прапанаваў мне ўзяць яе на ўспамін аб сустрэчы. Няёмка было яго, вялікага аматара паэзіі, пазбаўляць такой уласнасці, і я стаў адмаўляцца, але бачу, што калі не вазьму — ён пакрыўдзіцца: так захацелася яму зрабіць мне гэты паэтычны падарунак.

Другое, чым запомнілася мне тая паездка ў Сваткі — страшная прастуда, якую я адчуў назаўтра ж і якая не адпускала мяне амаль месяц. Была тады якраз пара майскіх «чаромхавых халадоў», і я не ўспяўся. Доўга пасля жартаваў: ну будо гэты Сваткі помніць!

Яшчэ адна незабыўная сустрэча з Міколам Пашкевічам адбылася ў Мядзеле, якая пра-

доўжылася ў Міхася Лынькова на Нарачы. У Мядзел, у школу, нас — Васіля Быкава, Міколу Аўрамчыка і мяне — запрасіў мой былы аднакурснік па БДУ Кастусь Каратай. Упусціць такую магчымасць — паслухаць пісьменнікаў — Мікола Пашкевіч не мог, і прыязджаў са Сватак у Мядзел, і ў час сустрэчы ўсё запісваў і запісваў нешта ў свой нататнік. Даведаўшыся, што мы з Мядзела паедзем правядаць Міхася Лынькова на ягоным лецішчы на беразе Нарачы, Мікола страшэнна расхваляваўся: як бы гэта каб і яму апынуцца там, на сустрэчы з Лыньковым? Пачалі садзіцца ў машыну, а яна маленькая, чатырох на заднім сядзенні ніяк не памесцяцца, бо і траім цеснавата. Выгляд у Міколы быў проста няшчасны — так засмуціўся, што яму месца няма, у Лынькова разам з намі пабыць не зможа. І раптам усклікнуў: «Дазвольце, я тут прымашчуся, у вас са спінамі! Я скручуся і ўлягуся! Дазвольце! Вельмі прашу вас!». Падумалі — жартуе? Не! Глядзіць такімі жаласнымі вачыма, што на жарт зусім не падобна. І Быкаў сказаў: «Ну, Мікола, такой любові да беларускай літаратуры я яшчэ не бачыў. Але ад міліцыі — калі затрымае — будзеш адкарасквацца сам. Мы скажам, што не бачылі, калі ты сюды забраўся». На шчасце, у нашай «калясцы» месца «за спінамі» было трохі больш прасторнае, чым звычайна ў легкавых аўто. Ну і міліцыя, дзякаваць Богу, не затрымала.

Так і даехалі да Міхася Лынькова, і добрую гадзіну са старым нарачанцам прагутарылі. Шчаслівейшым за ўсіх нас чуўся, канешне ж, Мікола. І, як і ў Мяд-

распазнаў я ў асобе Генадзя Антонавіча Равінскага.

Помню нашу досыць працяглую размову ў Саюзе пісьменнікаў, дзе я тады працаваў першым сакратаром Праўлення. Было гэта, калі не памыляюся, на пачатку 1984-га, у юбілейны год В. Дуніна-Марцінкевіча, а можа, і раней, але гаварылі мы менавіта пра ўшанаванне памяці першага прафесійнага беларускага драматурга, «бачыкі беларускага тэатра», пра адносіны ўладаў і грамадства да яго творчай спадчыны, пра захаванне ацалелых знакаў-слядоў яго жыцця, яго патрыятычных клопатаў аб Беларусі і беларускім народзе. Я слухаў расповеды госця, углядаўся ў мяккія, добрыя рысы яго аблічча, бачыў непрытворную далікатнасць яго манеры гаварыць і ўвогуле трымацца — адзнакі шляхетнага выхавання, прыроднай інтэлігентнасці, не паказной культуры. А яшчэ бачыў яго грунтоўную дасведчанасць у пытаннях краязнаўства і гісторыі Валожышчынны, і ва ўсім тым, што звязана з Люцінкай В. Дуніна-Марцінкевіча. А яшчэ — за далікатнасцю і мяккасцю манераў я адчуў з яго расповедаў характар зусім не хілы, не слабасільны. У тым, што датычыла прынцыповых праблемаў школьнай адукацыі, выхавання і, вядома ж, абароны гістарычна-культурнай спадчыны Беларусі, ён ого як мог пастаяць за праўду і пазмагацца з бюракратызмам чыноўнікаў.

У другі раз мы паспелі трохі пагутарыць на котлішчы выдатнага драматурга ў Люцінцы, дзе Генадзь Антонавіч быў гаспадаром сітуацыі, ласкава расказваў і паказваў, дзе што на сцябе і ў наваколлі было, выяўляючы пры гэтым дасканалое веданне рэалій і такое захапленне, такую любоў да святога куточка беларускай зямлі, што менавіта ён і забяспечыў у той дзень маёй душы свята. Хоць ізноў жа, хачу падкрэсліць, нават у той атмасферы юбілейнай прыўнёсласці ён не таіў ні болю, ні горычы, ні абурэння, калі пералічваў страты, якія несла культура ад неразумнай, неабачлівай гаспадарчай дзейнасці мясцовых улад. Вяртаўся я з той святочнай гасціны ў Люцінцы і сам сабе думаў: калі б ды ў кожным раёне Беларусі было хоць некалькі вась такіх апантаных энтузіястаў краязнаўства, такіх палымных абаронцаў помнікаў і іншых каштоўнасцяў нацыянальнай гісторыі — наколькі б больш упэўнена і аптымістычна мы, беларусы, пачуваліся, наколькі б смялей заходзілі мы ў велічны храм культуры свету, і наколькі б урэшце лягчэй нам стала дыхаць!

Тым больш горка было аднойчы пачуць, што Генадзя Антонавіча не стала.

Колькі ён не паспеў зрабіць — з таго, чым жыў, пра што марыў і клапаціўся! Але ж і колькі ён зрабіў, здзейсніў, напрацаваў! Вось і яскравае сведчанне — падрыхтаваная сябрамі яго кніга. Значыць, плён яго самахварнай і таленавітай працы будзе і надалей служыць Бацькаўшчыне. І будзе высокім прыкладам для іншых, перш за ўсё — для моладзі, у думках і клопатах пра якую ён прайшоў свой нялёгка жыццёвы шлях.

2004

▶ ІНТЭРВ'Ю

Дзмітры Плакс: «РЫТМ — АСНОВА СВЕТУ І ЛІТАРАТУРЫ»

◀ Працяг.
Пачатак на стар. 10 (2).

Акрамя гэтага, я адчуваю нейкую, пафасна кажучы, салідарнасць з калегамі, якія жывуць у нашым горшых умовах, чым я, таму я спрабую нешта рабіць, напрыклад, у межах цолавых арганізацый, такіх як ПЭН-клуб і Саюз пісьменнікаў.

Гэта патрабуе даволі шмат часу, які я, безумоўна, з большым задавальненнем патраціў бы на іншае, але мне шмат дапамагалі ў жыцці, таму, у сваю чаргу, я спрабую дапамагаць, калі магу. Не ведаю, ці гэта ў мяне атрымліваецца і ці патрэбная ўвогуле тая дапамога, але вось...

Нагодаў для вяртання я не шукаю, бо вяртацца мне, па вялікім рахунку, няма куды — тая краіна і тое грамадства, што я пакінуў амаль 15 гадоў таму, больш не існуюць. А самае галоўнае — няма адчування дому, якое было калісь, то бок той асновы, якая не патрабуе доказу, удакладнення, калі на пытанне: «Ты дзе?» адказваеш само сабою зразумелым: «Дом». Цяпер мне патрэбны ўдакладненні, і гэта тое, што выгнанне зрабіла менавіта са мною — адняла пачуццё дому.

— Ты мастак у шырокім сэнсе слова: пішаш, малюеш, фатаграфуеш, здымаеш фільмы, працуеш на радыё... Але што з гэтага перадусім для цябе?

— Я, напэўна, нарадзіўся з нейкім агульным недаверам да ўсяго навакольнага. У мяне ёсць моцная патрэба высвятляць для сябе розныя, здавалася б, відавочныя і агульнапрынятыя рэчы. Гэта цэнтральны мой занятак, а ўжо пасярэдніцтвам чаго я шукаю адказы на свае пытанні, не мае для мяне вырашальнага значэння і залежыць ад саміх гэтых пытанняў. Скажам, праблема сувязі прасторы і часу прывяла мяне ў свой час у тэатр. Узаемадзеянне вярбальнага з візуальным патрабуе як заняткаў словам, так і працы з выявамі. Кіно дазваляе даследаваць апасродкаваную перцепцыю. Ну і гэтак далей.

Што ж да журналістыкі, то тут патрэба нешта высвятляць, цікаўнасць — аснова працы. Хаця журналістыку я, канечне, разглядаю ў асноўным як «службу», значыць, тое, што я мушу з розных прычынаў рабіць. Мастацтва ж — занятак не абавязковы, забава, зольшага...

— Аснова тваіх тэкстаў — рытм. Аснова рытму — прырода. Рытм ёсць першааснова?

— Безумоўна. Рытм ёсць асновай свету і літаратуры. Цыклічнасць жыцця павінна адлюстроўвацца — і адлюстроўваецца — у творчасці чалавека. Тут галоўнае, каб цыклічнасць не перайшла ў зацыкленасць...

— Дні шведскай і беларускай культуры, што ўжо

сталі традыцыйнымі і штогадовымі... Як з'явілася ідэя іх правядзення?

— Афіцыйна гэта мерапрыемства называецца «Дні культуры Швецыі ў Беларусі». Як з'явілася ідэя, я ўжо не памятаю, мабыць, тагачасны дыпламатычны прадстаўнік Швецыі ў Беларусі Ян Шадэк выступіў ініцыятарам, а можа, Ганаровы консул Ларс Карман ці Алена Касько, якая ўжо шмат гадоў адказвае ў прадстаўніцтве Швецыі за культурныя пытанні — цяпер у гэта цяжка паверыць, але культурныя кантакты паміж Швецыяй і Беларуссю існавалі і да таго, як у Беларусь трапіў Стэфан Эрыксан! У любым выпадку, мне пашчасціла ўдзельнічаць у падрыхтоўцы і правядзенні самых першых Дзён культуры, і з таго моманту я звычайна нейкім чынам біру ў іх удзел. Тут трэба адзначыць, што асобнай і важнай часткай Дзён культуры ёсць літаратурныя чытанні — ініцыятыва шведскай журналісткі і фатографа Марыі Сёдэрберг, чалавека, які робіць для шведска-беларускіх дачынненняў вельмі шмат.

— Менавіта дзякуючы табе «Піпі Доўгаяпанчоха» загучала і для беларускамоўных дзетак. Ці плануеш яшчэ нейкія праекты для дзяцей?

— Я не стаўлюся да перакладчыцкай працы як да асноўнага занятку, ініцыятаркай перакладу «Піпі» была Аляксандра Макавік, якая звярнулася да мяне з прапановаю перакласці кніжку, сабрала ўсю каманду вакол гэтага праекта і праз усе перашкоды давяла яго да завяршэння. Калі будуць яшчэ прапановы, я буду іх разглядаць, але цяпер у Беларусі з'явілася цолая плеяда перакладчыкаў са шведскай мовы, толькі ў самы апошні час выйшлі з друку кніжкі «Папулярная музыка з Вітулы» Мікаэля Ніемі і «Маленькія тролі і вялікая паводка» Тувэ Янсан у перакладах Волгі Цвіркі і Насты Лабады адпаведна, дык я думаю, больш лагічна было б ужо звяртацца па пераклады да перакладчыкаў, якія жывуць у Беларусі.

— Натхняе менавіта сын? Ці чытаеш яму свае творы? Ці толькі «Піпі»?

— Так, у часе працы над перакладам я чытаў яму «Піпі», асабліва тыя месцы, дзе не быў упэўнены ў дзіцячым успрыманні. Вядома, дзіця дапамагае жыць, а значыць, і працаваць. Для дзяцей я пакуль што нічога не пісаў, але жаданне такое ёсць, мо з цягам часу...

— На якой мове яго выхоўваеш?

— На трох: шведскай, рускай і беларускай.

— Калі чакаць наступнага здзіву?

— Навошта ж чакаць? Здзіўляйся!

Менск-Стакгольм-Берлін-Нью-Ёрк

ВАНДРОЎКА

24 (16)

ЭСЭ

Ц***А

Алесь СКРЫДЛЕЎСКИ

...Мова заўсёды ўсё расстаўляе на свае месцы. Праўда, часу на тое ды і чалавечых лёсаў не шкадуе. Але што ёй, мове, з таго, калі яна была, ёсць і будзе?.. Тым больш — у такім краі, як гэты.

Мне пры сустрэчы з ім нават сваю адняло — і амаль паўгода словамі апісаць яго не мог. Ды і цяпер не ўпоўнены, што атрымаецца... І ў каго, падкажыце, тое атрымалася: апісаць месца, якое б магло быць раем Адаму і Еве? Якое нават найсучасны фотаздымач скапіяваць не можа. Якое нават мастакі перамаляваць не здолелі. А тут — словамі...

Дык у каго ж тое атрымалася? Хіба што часткова ў мясцовых паэтаў? Але й ім — не ў крыўду — напэўна, дых і мову займала перад тым прыгоствам: на тэрыторыі з беларускаю вобласцю столькі ўсяго сабрана-надорана — на зямлі, у небе і вадзе, ушчырк і па вертыкалі.

А ў каго з нетутэйшых?.. Паэт Джордж Гардон Байран канстатаваў уражанне прозай: «У момант нараджэння нашай планеты самая прыгожая з сустрэчаў зямлі і мора адбылася ў ***[падаецца назва краіны]. Калі сеяліся жамчужыны прыроды, на гэтую зямлю выпала цэлая прыгаршня». Бернард Шоу шчыра пісаў адсюль жонцы: «Вітаю цябе з найпрыгажэйшага кутка свету». А ў «гарыстага» Уладзіміра Высоцкага вырвалася прызнанне-шкадаванне:

*Мне одного рождения мало,
Расты бы мне из двух корней...
Жаль, *** [падаецца назва краіны] не стала
Второю родиной моей.*

Дык — у каго ж?..

Не нарадзілася яшчэ на зямлі чалавека, які б мог умоваць-паўтарыць гэты выдатны тэкст Стваральніка.

Условіць і ўславіць Чарнагорыю-Montenegro.

Фота аўтара

Хоць, зрэшты, чаму Чарнагорыю, калі мова заўсёды ўсё расстаўляе на свае месцы? Чаму ўслед за збіральна-недахопным расійскім **и-я (...Германия, Турция...) паўтараецца Чарнагорыя, калі ёй удосталь і не амножанага свайго: Црна Гора, Чорная Гара?

Ёй то дастаткова і не амножанага, але ж колькі там гор! І якіх! І мая «бязгорная» мова хоча перадаць сваю захопленасць у адпаведнай назве: ЧАРНАГОРШЧЫНА. (...Нямеччына, Турэччына...)

Хоцацца верыць, што беларуская мова паспрыяла незалежнасці Чарнагоршчыны, прынамсі — яе абезкамунізванню. Бо як упісаць у беларускі слоўнік колішняю Югаславію, калі мова заўсёды ўсё расстаўляе на свае месцы і калі юг ёсць толькі поўднем? І рассыпалася тое слова, як і Сацыялістычная Федэратыўная Рэспубліка Югаславія...

Упершыню не паверылася там, што краявід краіны ўплывае на характар насельнікаў. Маўляў, горцы — ваяўнічы, наравісты, каменны народ. Чарнагорцы — ці не самыя мірныя, сяброўскія, лагодныя людзі. Краявід адлюстравіўся ў іхнім моватворстве. Краявід вады і гор. Для нас, лесавікоў, палешукоў, тое дзіўнавата: так не заўважаць (і не паважаць) у мове дрэвы! Ды якія дрэвы: лаўры, алівы, пальмы, магноліі, мімозы, эўкаліпты, алеандры, бамбук, гранаты, бугенвіліі, інжыр (яго завуць смоквай), нават ківі! Тут — недалёка ад Старога Бару — у аліўкавым гаі расце самае старое дрэва Еўропы, якому больш за дзве тысячы гадоў! Тым не менш, усё хваёвае, напрыклад, завецца

па-чарнагорску црногорица — як далёпак да каменных хмарачосаў. А дубок у іх азначае... глыбокі (глыбіня, адпаведна — дубіна). Як марская ілюстрацыя...

Краявід не толькі адлюстравіўся ў чарнагорскім моватворстве, але і пісаў яго гукавыя нормы ды арфаэпічныя правілы. Краявід спіснуў раскоцістае чор-на-я у спрасаванае црна (дзяр-жа-ву ў државу і пад.). Так, гарысты чарнагорскі (сербскі, харвацкі, балгарскі) краявід выціснуў са славянскіх слоў галосныя гукі — як сок з вінаграду. І блукаючы па тутэйшых гарах — баішся, каб яны — як каменныя жорны ягаду алівы — не выціснулі і з цябе жыццёвы сок галоснасці.

Зрэшты, Чарнагоршчына-Montenegro не заўсёды так называлася. Дваццаць чатыры стагоддзі назад — гэта рымская правінцыя Далмацыя. Пятнаццаць стагоддзяў таму — славянская дзяржава Дукля. У 1042 годзе пад Барам дуклінскі князь Ваіслаў разбіў візантыйскае войска — і Княства Дукля першым з балканскіх земляў стала незалежным ад Візантыі. І займела новую назву — Зета. Ад назвы прытоку сваёй асноўнай рачной арторыі Морача. І толькі ў сярэдзіне пятнацатага стагоддзя назва Чорная Гара выцяснуе Зету. У той жа час тут утвараецца і свая аўтакефальная праваслаўная царква. І тады ж прыкладна (1493 год) на тэрыторыі Чарнагоршчыны засноўваецца першы друкарскі дом — першы на Балканах, — дзе выдаваліся царкоўныя кнігі на кірыліцы.

Цяпер жа яна — кірыліца — раствараецца ў агульнай ла-

ціне. Чаго не скажаш пра чарнагорскую мову, якую — выбачаюся — напачатку паўсюдна прымаў за сербскую. Раней як афіцыйная мова краіны быў прыняты іекаўскі дыялект сербскай. У 1863 годзе чарнагорская была «ўніфікаваная» ў адзіны сербска-харвацкі алфавіт, а са стратай самастойнасці Чарнагоршчыны ў 1918 годзе — забароненая на дзяржаўным узроўні. Аднак чарнагорцы збераглі родную мову — сцвярджаючы, што яна больш паэтычная і выяўленчая, чым афіцыйная сербская. І ў Канстытуцыі незалежнай Чарнагоршчыны 2007 года яна атрымала дзяржаўны статус.

Не ў канстытуцыйнай жа дзяржаўнай адзнакай краіны — але прапісанай на ўсіх яе сцягах і дарогах, на вадзе і горах, на будынках і тварах жыхароў — несумнеўна з'яўляецца спакой. Спакой у яго ўсемагчымых варыянтах-адлюстраваннях: адпачынак, ціша, лянога, лайдацтва.

Чарнагоршчына — зямны антонім працы. Яна задуманая і народжаная як край адпачынку. І не толькі геаграфічна, але і ў народным фальклоры, чарнагорскіх прымаўках-запаветах: «Ад адпачынку яшчэ ніхто не паміраў», «Калі ўбачыш, што нехта адпачывае, — дапамажы яму», «Чалавек нараджаецца стомленым і жыве, каб адпачываць». Ці нават такое: «Не працуй — праца забівае». І ў яе салодка-сонечных абдоймах усе спачываюць у паэтычнай лялотнасці і тутэйшых распранутыя модніцы, і лагодныя рыбакі, і рахманныя турысты, і расійскія пенсіянеры — бацькі нябедных дзяцей, і нават засмяглыя цыгане

— гультайца нават папрасіць міластыні: сядзяць у дрымоце з працягнутай рукою...

Чарнагоршчына падобная да добрага сэрца — сэрца старадаўніх Балканаў. Так выглядаюць ейныя мапы, на якіх краіна — рыхтык паменшаная ў дзесяткі разоў Індыя. І такая ж загадкавая, і легендарная.

Яна сама па сабе выява паззіі: з салёным сонцам, аксамітным ветрам, дыбатымі гарамі, плацэнтнымі пляжамі, астравамі-гарамамі-казкамі, бірузовай лостэркавацю азёраў, нерэйднымі ўсмешкамі курортніц, аліўкавым шэптам цыкадаў, незашлакаванымі артэрыямі рэк, шунтамі тунэляў, радзімкамі храмаў, пергаментамі тысячагадовых гарадоў-замкаў, ахрыплым голасам гісторыі...

А яшчэ — з роднымі славянскаму вуху гарамамі й мястэчкамі — як назвамі частак яе даўняга летапісу: Падгорыца, Загора, Дабрата, Дуб, Граб, Бело поле, Пятровічы, Радзевічы...

Словам, мова заўсёды ўсё расстаўляе на свае месцы.

Як карабле назавецца — так і пашыве.

Так і з краінай, калі яна, натуральна, мае сваю мову.

І цяпер з чарнагорскага горада Бар (таго, дзе некалі князь Ваіслаў разбіў візантыйскае войска) штодня плавае ў італьянскі Бары (па-суседству — на другі бераг Адрыятыкі) мірная аграмадзіна «Montenegrolein».

І ўсё становіцца на кругі свае: Чарнагоршчына — колішняя Рымская Імперыя, Венецыянская...

А цяпер — Еўрапейская.

▶ КОНКУРСЫ

ПАВАЖАНЫЯ СЯБРЫ!

ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» праводзіць новы конкурс на лепшы літаратурны твор, у якім асвятляецца вобраз жанчыны ў сучасным грамадстве і асэнсоўваюцца актуальныя гендэрныя праблемы.

На конкурсе прымаюцца тэксты ўсемагчымых жанраў: паэзія, проза, драматургія, крытыка.

Аўтарамі конкурсных твораў могуць быць і мужчыны, і жанчыны, і пачаткоўцы, і прафесіяналы.

Лаўрэатаў літаратурнага конкурса «Жанчына ў сучасным грамадстве», які будзе доўжыцца да 1 кастрычніка 2010 года, чакаюць прэміі, прызы і падарункі, а пераможца атрымае магчымасць выдаць свой тэкст асобнай кнігай!

Калі ласка, дасылайце свае творы на адрасы: паштовы

— 220012, Мінск, вул. Кузьмы Чорнага, 31, пакой 906; электронны — sbp@tut.by.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў

Віцебскае абласное аддзяленне ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» праводзіць літаратурны конкурс для моладзі (узрост да 35 гадоў), прысвечаны 80-годдзю з дня народзінаў Уладзіміра Караткевіча.

Творы (апаবাদанні, эсэ, вершы) можна падаваць на электронны адрас nashkonkurs2010@gmail.com да 1 лістапада 2010 года. Пераможцаў чакаюць прызы і аўтобусная вандроўка на радзіму пісьменніка.

3 ВЕРАСНЯ, ПЯТНІЦА

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.55

Навіны.

06.05 Дзень спорту.

06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».

07.05, 08.10 Зона Х.

07.30, 11.55 Дзелавое жыццё.

08.35 Сфера інтэрасу.

09.05 Меладраматычны серыял «Сямейны дом» (Расія).

10.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).

11.00 Меладраматычны серыял «Заўсёды кажы «заўсёды»-5» (Расія). 10-я серыя, заключная.

12.15 Меладрама «Крэўная сувязь» (Расія). 2-я серыя, заключная.

14.05 Альманах вандраванняў.

14.30 Відэафільм АТН «Вольга Кабякова» цыклу «Лёгка сказаць».

15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.

15.25 Відэафільм АТН «Беларускі fashion. Галерэя Kauffhof».

15.55 Прэм'ера. Дакументальны фільм «Мой родны кут...» («Белвідэацэнтр»).

16.10 Камедыіны серыял «Ажніцэ Казанову» (Расія).

17.00 Жаночае ток-шоў «Жыццё як жыццё».

18.00 Хранікальна-дакументальны цыкл «У пошуках ісціны» (Украіна).

19.25 «КЕНО».

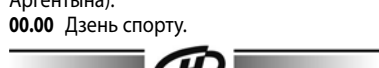
19.30 «Зона Х». Вынікі тыдня.

19.55 Прэм'ера. Дакументальны фільм «Жорсткі раманс Лідзіі Русланавай» (Расія).

21.00 Панарама.

21.55 Драма «Раўніна, што палае» (ЗША-Аргентына).

00.00 Дзень спорту.

06.00, 09.00 Нашы навіны.

06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».

09.05 «Слова жанчыне». Шматсерыйны фільм.

10.00 «Кантрольны закуп».

10.30 «Мая жонка мяне прычаравала». Шматсерыйны фільм.

11.00 Нашы навіны.

11.05 Навіны спорту.

11.10 «Жыць здорава!».

12.15 АНТ прадстаўляе: «Чакай мяне». Беларусь.

13.00 Нашы навіны.

13.05 Навіны спорту.

13.10 «Малахаў +».

14.10 «Модны прысуд».

15.30 «Хачу ведаць».

16.00 Нашы навіны.

16.10 Навіны спорту.

16.15 «Заручальны пярэсцянак». Шматсерыйны фільм.

17.05 «Хай кажучь».

18.00 Нашы навіны.

18.15 Навіны спорту.

18.20 «Шчаслівыя разам». Камедыіны серыял.

19.00 «Поле цудаў».

20.00 Час.

20.30 Нашы навіны.

21.00 Навіны спорту.

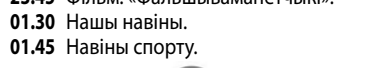
21.05 «Дэтэктар хлусні».

21.50 Футбол. Адборачны матч чэмпіянату Еўропы. Францыя-Беларусь.

23.45 Фільм. «Фальшываманетчыкі».

01.30 Нашы навіны.

01.45 Навіны спорту.

06.00 «24 гадзіны».

06.10 «Міншчына».

06.20 «Раніца. Студыя добрага настрою».

07.30 «24 гадзіны».

07.40 «СТБ-спорт».

07.45 «Раніца. Студыя добрага настрою».

08.30 «Салдаты. Дзембель непазбежны!». Серыял.

09.30 «Аўтапанарама».

10.00 «Пяць гісторыяў».

10.30 «24 гадзіны».

10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла.

11.30 «Далёкія сваякі».

11.40 «Званая вячэра».

12.35 «Мачаха». Серыял.

13.30 «24 гадзіны».

13.50 «Сакрэтыны гісторыі».

14.40 «Next 3». Серыял.

15.35 «Чаркізона. Аднаразовыя людзі». Серыял.

16.30 «24 гадзіны».

16.50 СТБ прадстаўляе: «3 чаго пачынаецца Радзіма».

17.20 «Міншчына».

17.30 «Званая вячэра».

18.30 «Мачаха». Серыял.

19.30 «24 гадзіны».

20.00 «Сталічныя падрабязнасці».

20.10 «СТБ-спорт».

20.20 «Добры вечар, маляня».

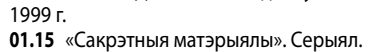
20.40 Фільм «Знаёмцеся: Дэйв». ЗША, 2008 г.

22.30 «24 гадзіны».

22.55 «Відзьмо-невідзьмо». Агляд міжнароднага шоу-бізнэсу.

23.40 Фільм «Дом начных зданяў». ЗША, 1999 г.

01.15 «Сакрэтыны матэрыялы». Серыял.

06.35 Жаночая ліга.

07.00 ЛАДная раніца.

08.00 Тэлебарометр.

08.05 Час футбалу.

08.30 Гадзіна суду. Справы сямейныя.

09.35 Жансавет.

10.05 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).

11.10 Вострасюжэты дэтэктыў «Права на памілаванне» (Расія - Украіна). 4-я серыя, заключная.

12.05 Гаспадар.

12.35 Меладраматычны серыял «Пакахай мяне зноў» (Мексіка).

13.35 Мультисерыял «Доктар Дог» (Францыя).

13.50 Пазакласная гадзіна.

14.00 Усё аб бяспецы.

14.30 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі» (Аўстралія).

15.20 Гадзіна суду. Справы сямейныя.

16.25 Жаночая ліга.

16.55 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).

17.55 Футбол. Адборачны матч чэмпіянату Еўропы U21. Беларусь-Шатландыя. Прамая трансляцыя.

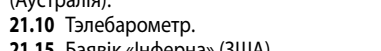
20.00 Калыханка.

20.15 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі» (Аўстралія).

21.10 Тэлебарометр.

21.15 Баявік «Інферна» (ЗША).

22.55 Камедыя нораваў «Фердынанд і Караліна» (Італія-Францыя).

07.00 «Раніца Расіі».

09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыял. Расія, 2010 г.

10.10 «Цяжка быць Германам». Дакументальны фільм.

11.00 Весткі.

11.25 «Кулагін і партнёры».

11.55 Тэлесерыял «Дзясючкі». Расія, 2010 г.

13.50 Навіны - Беларусь.

14.00 Весткі.

14.25 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.

16.00 Прэм'ера. «Сапраўднае жыццё».

16.50 Навіны - Беларусь.

17.00 Весткі.

17.15 «Кулагін і партнёры».

17.50 Прэм'ера. «Кармеліта. Цыганскі запал». Тэлесерыял. Расія, 2009 г.

18.50 Навіны - Беларусь.

19.00 Весткі.

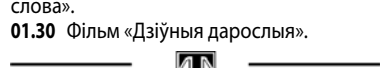
19.25 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыял. Расія, 2010 г.

20.30 Фільм «Чырвоны лотас». 2009 г.

22.20 Навіны - Беларусь.

22.30 Фільм «Аб бедным гусары замоўце слова».

01.30 Фільм «Дзіўныя дарослыя».

05.55 Інфармацыйны канал «НТБ раніцай».

08.40 Крымінальная меладрама «Шлюбны кантракт».

09.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».

10.00 Сёння.

10.20 «І зноў добры дзень».

11.15 «Лепшы горад Зямлі».

12.05 Дэтэктыўны серыял «Угро».

13.00 Сёння.

13.30 Серыял «Закон і парадак».

15.10 «Надзвычайнае здарэнне. Расследаванне».

15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».

16.00 Сёння.

16.30 Серыял «Вяртанне Мухтара».

18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».

19.00 Сёння.

19.35 «Следства вялі...».

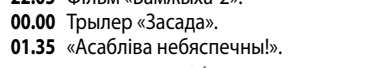
20.35 «Надзвычайнае здарэнне».

21.00 «Нтвшнікі».

22.05 Фільм «Бамжыха-2».

00.00 Трылер «Засада».

01.35 «Асабліва небяспечны!».

04.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

06.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

08.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

09.30 Тэніс. Гейм, сэт і матс. Часопіс.

10.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 4.

15.30 Тэніс. Гейм, сэт і матс. Часопіс.

16.00 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 6.

17.00 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 7.

18.45 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 5.

20.00 Футбол. Еўрагалы. Навіны.

20.10 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 5.

02.00 Тэніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіянат ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 5.

07.00 Аб'ектыў.

07.20 Праект «Будучыня».

0

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

5 ВЕРАСНЯ, НАДЗЕЛЯ

08.10 Мультфільмы.
09.00, 12.00, 15.00, 19.00 Навіны.
09.05 «Арсенал».
09.35 «Зброя». Цыкл дакументальных фільмаў (Беларусь).
09.50 Альманах вандраванняў.
10.15 Кулінарнае шоу «Кухар дома» (ЗША).
10.50 «OFF STAGE LIFE».
11.05 «Славянскі базар». Абрамае.
12.10 Камедыя «Дыямантавая рука» (СССР).
13.55 Дакументальны цыкл «Невядомая версія. Дыямантавая рука» (Украіна).
14.30 Хранікальна-дакументальны цыкл «Гарачыя кропкі» (Беларусь).
15.10 Навіны рэгіёна.
15.30 Відэафільм АТН «Планета гольфу: ААЭ».
15.55 Меладрама «Варанька» (Расія).
17.30 Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Відэачасопіс.
18.05 Суперлато.
19.15 Дакументальна-біяграфічны цыкл «Мая праўда» (Украіна).
20.15 «Off stage life».
20.30 «Спортлато 5 з 36». Забаўляльнае шоу.
20.50 «КЕНО».
21.00 «У цэнтры ўвагі».
22.05 Вострасюжэты дэтэктыўны серыял «Ліквідацыя» (Расія).

16.15 Навіны спорту.
16.20 Фільм «Джэнтльмены ўдачы».
18.00 Прэм'ера. «Шлюбныя гульні».
19.00 Прэм'ера. Уся праўда аб ежы. «Сусветная гісторыя солі».
20.00 Контурсы.
21.05 Прэм'ера. Фільм «Прыцягненне».
22.50 «Вялікая розніца».
23.50 «Паўднёвая Бутава».
00.45 АНТ прадстаўляе: Валебол. Юніёрскі чэмпіят Еўропы. Фінал.

07.05 «Вовачка - 2». Камедыйны серыял.
08.00 Фільм «Знаёмцеся: Дэйв». ЗША, 2008 г.
09.30 «Аўтапанарама».
10.00 «Відавочнік прадстаўляе: самае смешнае».
10.50 «Вялікі сняданак».
11.30 «Салдаты. Залатыя серыі».
13.15 «Добры дзень, доктар!».
13.50 «Ваенная таямніца».
14.40 Фільм «Гіпералоід інжынера Гарына». СССР, 1965 г.
16.30 «24 гадзіны».
16.50 «Асабісты інтэрас».
17.20 Канцэрт М.Задорнава.
19.00 «Аўтапанарама».
19.30 «Тыдзень». Інфармацыйна-аналітычная праграма.
20.40 Фільм «Бронекамізэлька». Германія - ЗША - Вялікабрытанія - Іспанія - Аўстралія, 2007 г.
22.25 «Прафесійны бокс».
23.25 Фільм «Эйфарыя». Расія, 2006г.
00.40 «Сакрэтныя матэрыялы». Серыял.

07.15 Дабравест.
07.45 Мір вашай хаце.
07.55 Кулінарная праграма «Смачна з Барысам Бурдой».
08.15 Нашы тэсты.
09.25 Жаночая ліга.
10.00 Школа рамонту.
11.05 Медычныя таямніцы.
11.45 Тэлебарометр.

11.50 «Ты - тое, што ты яси». Аздараўленчая праграма (Расія).
12.30 «Правы чалавека».
12.45 Дакументальны фільм «Кандрат Крапіва» («Белвідэацэнтр»)
13.10 Крымінальная меладрама «Надзея як сведчанне жыцця» (Украіна). 1- 4-я заключная, серыі.
16.25 Камедыйны серыял «Дурнушка Бэці-2» (ЗША).
17.20 Дакументальны цыкл «Неверагодныя гісторыі каханьня» (Украіна).
18.25 Камедыйная меладрама «Вялікая змена» (СССР). 3-я і 4-я, закл., серыі.
20.50 Тэлебарометр.
21.10 Смешная касіна.
21.45 Трагікамедыя «Несумленая канкурэнцыя» (Італія-Францыя).
23.45 Культасвет.
00.15 Валебол. Чэмпіят Еўропы. Юніёры. Матч за 3-е месца.

07.00 «Звычайны канцэрт з Эдуардам Эфіравым».
07.30 Фільм «Кактус і Алена».
09.15 Фільм «Свая чужая сястра».
11.00 Весткі.
11.10 «Сам сабе рэжысёр».
12.05 Фільм «Гран-па».
14.00 Весткі.
14.15 «Смехапанарама Яўгенія Петрасяна».
14.45 Фільм «Кропля святла». 2009 г.
17.50 Прэм'ера. «Аншлаг і Кампанія».
19.00 Весткі тыдня.
20.00 Дакументальны фільм.
20.55 Прэм'ера. Фільм «Пачуй маё сэрца». 2010 г.
22.45 Фільм «Карусель».
00.10 Фільм «Яна вас кахае?».

07.35 Мультфільм.
08.00 Сёння.
08.20 «Дзікі свет».
08.45 «Іх норавы».
09.20 «Ямо дома!».

10.00 Сёння.
10.20 «Першая перадача». Аўтамабільная праграма.
10.55 «Крамлёўскія жонкі».
11.55 «Дачны адказ».
13.00 Сёння.
13.20 «Лепшы горад Зямлі».
14.25 «Суд прысяжных: Галоўная справа».
16.00 Сёння.
16.25 Прэм'ера. Дэтэктыўны серыял «Злачынства будзе раскрыта».
17.20 «І зноў добры дзень».
18.25 «Надзвычайнае здарэнне. Агляд за тыдзень».
19.00 Сёння. Выніковая праграма.
20.00 «Чыстасардэчнае прызнанне».
20.50 «Цэнтральнае тэлебачанне».
22.05 Прэм'ера. Дэтэктыўны серыял «Дарожны патруль».
00.00 «Асабліва небяспечны!».

04.00 Тэнніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіят ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 6.
06.00 Тэнніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіят ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 6.
08.00 Тэнніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіят ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 6.
09.30 Тэнніс. Гейм, сэт і Матс. Часопіс.
10.00 Аўтаспорт. Чэмпіят свету ў класе Турынг. Warm-Up. Ошэрслебен (Германія).
10.30 Тэнніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіят ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 6.
12.15 Тэнніс. Гейм, сэт і Матс. Часопіс.
12.45 Супербайк. Чэмпіят свету. Навіны.
13.00 Супербайк. Чэмпіят свету (траса/Германія). Заезд 1.
13.45 Аўтаспорт. Чэмпіят свету ў класе Турынг. Ошэрслебен (Германія).
14.45 Аўтаспорт. Формула-2. Ошэрслебен (Германія). Гонка 2.
15.45 Аўтаспорт. Чэмпіят свету ў класе Турынг. Ошэрслебен (Германія).
16.45 Супербайк. Чэмпіят свету (траса/Германія). Заезд 2.

17.30 Веласпорт. Нацыянальны тур Іспанія. Іспанія. Этап 9.
18.45 Мотаспартыўны часопіс.
19.00 Тэнніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіят ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 7.
20.00 Футбол. Еўрагалы. Навіны.
20.10 Тэнніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіят ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 7.
02.00 Тэнніс. Турнір Вялікага шалома. Адкрыты чэмпіят ЗША. Нью-Йорк (ЗША). Дзень 7.

07.00 Аб'ектыў.
07.10 Еўропа сёння.
07.40 Прэс-экспрэс (агляд медыяў).
07.55 Кулінарныя падарожжы Робэрта Макловіча: «Смак летніх успамінаў».
08.20 «Ваўчыная маці», дак. фільм, 2007 г., Польшча.
08.50 Гісторыя пад знакам Пагоні: «Клім Смалаяціч і Аўрам Смаленскі».
09.00 Чалавек і вайна: «Яны хацелі забіць Гітлера», дак. фільм, 2004 г., Германія. 2 серыя: «Змарнаваныя шанцы».
09.45 Моўнік (лінгвістычная праграма).
09.55 «Маўрыцы і Гаўранэк», мультсерыял.
10.25 МакраФон: канцэрт гурта «N.R.M.»: ч. 2.
11.25 «Каханне ды іншыя напасці», маст. фільм, 2006 г., Францыя-Вялікабрытанія.
17.00 Кулінарныя падарожжы Робэрта Макловіча: «Пірацкі смак».
17.30 «Таямніца крэпасці шыфраў», тэле-серыял: 10 серыя.
18.20 Дакументальная гадзіна: «Бронзавы жаўнер Алёша», дак. фільм, Эстонія.
19.30 «Маўрыцы і Гаўранэк», мультсерыял.
19.40 «Загадкі Мэрдака», дэтэктыўны серыял: ч. 2, 9 серыя.
20.25 Вагон.
20.30 Басаноў па свеце: «Бушмены».
21.00 Тыдзень у «Аб'ектыве».
21.30 Побач з намі.
21.45 Фільматэка майстроў: «Пасля канца свету», маст. фільм, 1998 г., Балгарыя.
23.30 Тыдзень у «Аб'ектыве».

Шаноўныя чытачы!

Будзьце ўважлівымі: змяніліся нашы рэквізіты ў банку і адрас рэдакцыі. Рахунак: 3012741108019 у аддзяленні №539 ОАО «Белінвестбанк», код банка 153100739. Адрас банка: 220004, Мінск, вул. Калектарная, 11. Адрас рэдакцыі: 220113, Мінск, вул. Мележа, 1, офіс 1234. Падпісца можна на перыяд ад 1 месяца да 1 года праз пошту або праз банк.

Падпіска на «Новы час» праз пошту

- Ідзем на бліжэйшае паштовае аддзяленне.
- На ПАШТОВЫМ ПЕРАВОДЗЕ пішам суму грашовага пераводу ў лічбах і пропісам.
- У графе «Ад каго» пішам прозвішча, імя, імя па бацьку.
- Ніжэй указваем адрас.
- Ксеракопію плацёжнага дакумента, атрыманага вамі, з указаннем тэрміну падпіскі і адрасам дастаўкі накіроўваем у рэдакцыю.
- Кошт падпіскі за адзін нумар — 500 рублёў (на адзін месяц — 2000 рублёў).

Падпіска на «Новы час» праз банк

- Ідзем у аддзяленне банка і на адмысловым бланку пішам прозвішча, імя, імя па бацьку і адрас.
- Указваем суму аплаты і здзяйсняем пералік грошай.
- Ксеракопію плацёжнага дакумента, атрыманага вамі, з указаннем тэрміну падпіскі і адрасам дастаўкі накіроўваем у рэдакцыю.
- Кошт падпіскі за адзін нумар — 500 рублёў (на адзін месяц — 2000 рублёў).

 БЕЛПОЧТА		ф. ПС 112
ЭЛЕКТРОННЫЙ ДЕНЕЖНЫЙ ПЕРЕВОД		
ВЫРУЧКА ☐ НАЛОЖЕННЫЙ ПЛАТЕЖ ☐	№ _____ (вход, по карте отправки)	
<input type="text"/> <small>(сумма цифрами)</small>	<input type="text"/> <small>(сумма прописью)</small>	
ПОЛУЧАТЕЛЬ _____ Г-та «Новы час», р/с 3012741108019 отд. №539 ОАО «Белінвестбанк», код 153100739, УНН 190790926		
КУДА _____ 220004, г. Мінск, ул. Коллекторная, 11 <small>почтовый код, адрес получателя, телефон)</small>		
ОТПРАВИТЕЛЬ _____ <small>почтовый код, адрес отправителя, телефон)</small>		
АДРЕС _____		
Доставка ☐	уведомление ☐	☐ простое ☐ заказное ☐ электронное
<small>(назначение платежа)</small>		
<small>(письменное сообщение)</small>		

Отметки отделения почтовой связи места приема:
 (почтовый код, оттиск контрольно-переводной печати, кол. шт.)
 № перевода по ф. 5 _____
 Время приема _____ ч. _____ мин.
 Подпись _____

Для тех, хто прымае рашэнні!

НОВЫ ЧАС

www.novychas.org

КВИТАНЦИЯ	ЧИУП «Час навінаў» <small>(получатель платежа)</small>			
	отд. №539 ОАО «Белінвестбанк» <small>(наименование банка)</small>			
	Счет получателя	3012741108019	Лицевой счет	Код 739
	УНП*	190790926		
	_____ <small>(фамилия, имя, отчество, адрес)</small>			
	Вид платежа		Дата	Сумма
	Период подписки указывает абонент			
	Плательщик			
				Пеня
				Всего

Кассир _____

▶ КІНО

ВЯРТАННЕ Ў ТРАНСІЛЬВАНІЮ

Іван Біч

Сага «Змярканне» выклікала сярод тынэйджэраў шалёную моду на вампірскаю тэму. Якія наступствы можа мець «вампіраманія»?

Каб зразумець, якая істэрыя адбываецца вакол тэмы вампіраў, дастаткова паглядзець вынікі апошняга апытання MTV. Падлеткі абіралі таго, каго лічаць самым прывабным. У першай пяцёрцы — чатыры акцёры, якія зрабілі сябе імёны ў фільмах пра вампіраў.

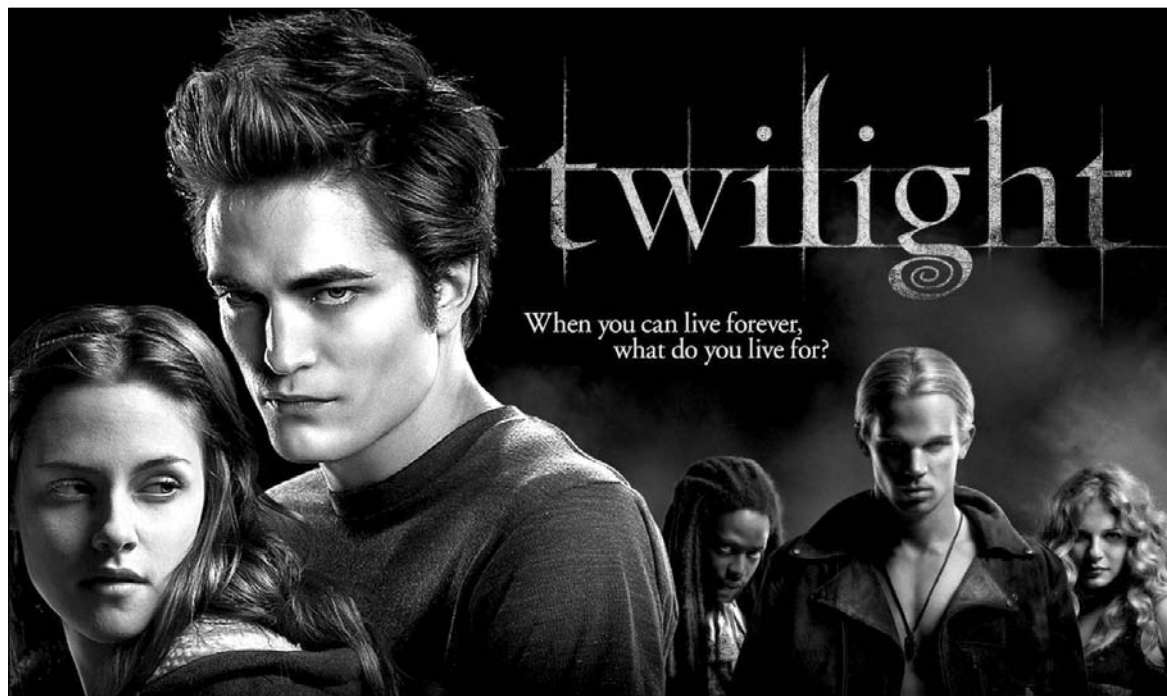
Таксама рэкамендуем наведаць інтэрнэт-форумы. Тут разгарнулася сапраўдная вайна паміж прыхільнікамі вампірскай тэматыкі. Яны падзяліліся на аматараў Эдварда Калена (фільм «Змярканне») і Дэймана Сальваторэ (серыял «Дэўнік вампіра»). Адзін сайт нават арганізаваў бітву паміж фанаткамі, спрабуючы высветліць, хто пераможа.

Ажыятаж вакол нашчадкаў Дракулы ўзнік галоўным чынам дзякуючы поспеху «Змяркання».

«Змярканне» (англ. «Twilight») — серыя раманаў амерыканскай пісьменніцы Стэфані Маер. Усё 4 часткі сталі бестселерамі і перакладзены на 37 моваў свету, Агульны тыраж «змрочнай серыі» на сённяшні дзень складае больш за 40 мільянаў асобнікаў. Пачынаючы з 2008 года серыя экранізуецца. На цяперашні дзень выйшла тры часткі.

Кожная з кніг апісвае падзеі, што адбываюцца з галоўнай гераіняй — Бэлай Свон, якая закахалася ў вампіра Эдварда. Той, у сваю чаргу, вельмі хоча яе крыві і цела, аднак упарта стрымлівае свае памкненні. Героям даводзіцца шмат чаго перажыць перад тым, як яны заключыць шлюб. Напрыканцы Бела ўдаецца нараджае вампіра і сама робіцца аматаркай пасматкаць кроў.

Пра мастацкі ўзровень стужак кажуць рэцэнзіі. Напэўна, самая папулярная з рускамоўных кінааглядальнікаў Лідзія Маслава наступным чынам апісвае свае ўражанні ад адной з серыі «Змя-

ркання»: «Калі ў выпадку з іншай культавай дзіцячай пісьменніцай — Джоан Роўлінг і яе Гары Потэрам кінематографісты не шкадавалі сіл і сродкаў, каб усё выглядала хораша, багата і чароўна, то з вампірамі Маер яны хутчэй імкнуцца да цыннічнага прыцыпу «чым горш, тым лепш», разумеючы, што папулярнасць кніжак у дзяўчынак-падлеткаў забяспечыць добрыя зборы пры любой якасці фільмаў. Тое, што адбываецца на экране, выглядае хутчэй як здзек з няпростых перажыванняў пары, якая то па адных, то па іншых прычынах ніяк не можа канчаткова зліцца ў вечным экстазе».

Аднак да той рэцэнзіі маладым людзям, здаецца, няма справы. У чым загадка феномену, і як можа карціна паўплываць на каштоўнасці новага пакалення?

Каб адказаць на гэты пытанне, патрэбна згадаць, адкуль з'явіліся ў масавай культуры вампіры і прасачыць эвалюцыю іх вобразу.

Вампіры — прадукт фантазіі балканскіх народаў. У іх казках яны выглядаюць вельмі непрывабнымі. Пісаць пра вампіраў літаратараў падштурхнула крымінальнае даследаванне эксгумаваных падазраваных у вампірыз-

ме Пегара Благоевіча і Арнольда Паола ў Сербіі ў часы панавання манархіі Габсбургаў.

Адным з першых мастацкіх твораў на гэту тэму быў кароткі верш нямецкага паэта Генрыха Аўгуста Асенфельдэра «Вампір» (1748). Верш меў выразны эратычны падтэкст: мужчына, чыё каханне набожная дзяўчына адмаўляе, пагражаў наведзець яе сярод ночы і выпіць яе кроў. Такім чынам ён хацеў давесці, што яго ўрок лепш, чым хрысціянства яе маці.

Пасля былі іншыя творы. Пераваротам у жанры стаў твор «Вампір» (1819), які напісаў сябра лорда Байрана Джон Полідары. Вобраз вампіра лорда Рутвена быў змалюваны з Байрана. З тых часоў усе вампіры сталі, як правіла, рамантычнымі сексуальнымі арыстакратамі.

Пэўным рысай вампірскай літаратуры XIX стагоддзя з'яўляецца «Вампір Варні» (1847). У гэтай гісторыі мы маем першы прыклад стандартнага сюжэту, калі вампір залазіць праз акно да дзяўчыны, якая спіць. Гэты сюжэт набыў такую папулярнасць, што дзяўчаты спецыяльна адчынялі вокны, каб вампір падараваў ім пацалунак і забраў з сабой з бацькаўскага дому.

Цэльную фігуру вампіра стварыў Брэм Стокер ў рамане «Дракула». Ён дадаў да вобразу вампіра і яго свету вельмі важныя кампаненты — гатычную эстэтыку, вялікую фізічную моц і містыцызм. Таксама вампірызм у Стокера становіцца сродкам пратэсту супраць мадэрнізму, пэўнай элітарнай формай захавання інтымнасці.

У 1980-я гады ў вампірскай літаратуры з'явілася версія пра тое, што сваімі здольнасцямі вампіры абавязаны асаблівасцям сваёй крыві. Вампіры пачынаюць разглядацца не як нябожчыкі, а як асобы від жывых істот, якія жывуць побач з людзьмі.

Стэфані Маер зрабіла новы ход. Вампіры ў творах серыі «Змярканне» адрозніваюцца ад стандартных уяўленняў: ім не прыносяць шкоды ні часнок, ні святая вада. Сонечнае святло толькі прымушае іх скуру свяціцца. Акрамя таго, ёсць вампіры звычайныя і тыя, якія смочуць кроў жывёлаў.

Праўда, гэта яшчэ далёка не фінал. Тэма вампіраў інтэнсіўна развіваецца. Так, у кнізе «Empire V» Пялёвіна вампір прадстаўлены сінтэзам чалавечага цела і крыві, здольнай пазнаваць думкі і перадаваць іх гаспадару.

Вяртаючыся да «Змяркання», большасць культуролагаў лічаць, што сакрэт папулярнасці кнігі і яе экранізацыі закладзены ў формуле сексуальных адносін герояў. Маладым людзям, асабліва дзяўчатам, падабаецца, што вампір Эдвард кантралюе свае эмоцыі, стрымлівае інстынкты. Гэта стварае атмасферу вечнага «чакання». У сваю чаргу Бела ўпарта ідзе да свайго адзінага каханага, нягледзячы на ўсе перашкоды.

Вялікую ролю адыгрывае стыль Маер з бясконцымі апісаннямі «скуры, падобнай да алебастру» і «целаў як статуі прыгажуню-мужчын». Душная педантычная эротыка пасля 1700 старонак так і застаецца без развязкі. Усё заканчваецца шлюбам галоўных персанажаў і нараджэннем у Бэлы дзіцяці. Аднак інтымных сценаў у кнізе няма. Ёсць толькі рамантыка і каханне, якое, як высвятляецца, можа заставацца бесцелым, нават без патрэбы ў нейкім фізічным акце.

Менавіта такая сексуальная амаль віктарыянская мараль на фоне падзення нораваў — следства доступу да інтэрнэту — зрабіла фільм культавым. На думку даследчыкаў, галоўная ўстаноўка фільму — эратычная памяркоўнасць і своеасаблівая ідэя выбару аднаго партнёра на ўсё жыццё.

Вампіры сталі ахоўнікамі падлеткавай маралі? Не факт. Ёсць думка, што поспех серыялу забяспечылі занадта нерэалістычныя адносіны Бэлы і Эдварда, якія выклікаюць папросту смех. Вось што піша тая ж Маслава: «Насуперак уяўленням, што асноўную частку шматмільяннага войска прыхільніц Стэфані Маер складаюць плаксівыя дзяўчаты, на першым расійскім сеансе «Змяркання» стаяў жыццядасны смех, які пераходзіў у асабліва гамерычны рогат на самых рамантычных момантах «кіданяў» галоўнай гераіні. Усё традыцыйна абмежавалася спробай расшыліць хоць пару гузікаў на беламармуровых грудзях каханага, які выяўляў чуды маральнай устойлівасці».

▶ ЯНЫ ПРА НАС: ЗАМЕЖНАЯ ПРЭСА ПРА БЕЛАРУСЬ

Канфлікт з Расіяй можа ўнесці карэктывы нават у паводзіны падстаўнога кандыдата. Гайдукевіч ужо пачаў крытыкаваць дзеянні Лукашэнкі з адкрыта прарасійскіх пазіцый і заяўляе, што ў цяперашнім канфлікце вінаваты Мінск. Зрэшты, факт, што з такога кшталту заявы выступае адкрыта маргінальны палітык, павінен, па меркаванні ўладаў, яшчэ раз пераканаць выбаршчыкаў у вечнай мудрасці Аляксандра Рыгоравіча і адначасова пазбавіць магчымасці праводзіць курс на салідарнасць з Расіяй іншых кандыдатаў.

«Политком.ру» (Расія)

Беларуская незалежная прэса прыкладна год з таго часу, як пачаўся дыялог Беларусі з Еўрасаюзам, адчувала кароткую перадышку. Перадышка адзначалася нават не пазітыўнымі крокамі, а адсутнасцю відавочных рэпрэсій. Але як толькі на гарызонце замаячыла прэзідэнцкая выбарчая кампанія, уся так званая «лібералізацыя» адразу ж спынілася. Эксперты адзначаюць,

што такая актывізацыя цензуры не ў апошнюю чаргу звязана з пагаршэннем адносін паміж Масквой і Мінскам. Крэмль увесь час крытыкуе беларускага лідэра, а заходнія сродкі масавай інфармацыі прагназуюць для Аляксандра Лукашэнкі проигрыш у гэтай перадвыбарнай кампаніі.

«Дзеркало тижня» (Украіна)

Пакуль Аляксандр Лукашэнка сышоў у ценз ён не каментуе адносіны ні з Расіяй, ні з ЕС, ні факты выхаду на экраны краіны-суседкі фільмаў, якія яго кампраметуюць. Аднак час прыняцця рашэнняў няўхільна набліжаецца. Для далейшага ўтрымання пазіцыі незалежнай і ганарлівай дзяржавы, якая неахвотна прыслухоўваецца да парадаў суседзяў, няма эканамічных умоў. Надзеі на падтрымку Расіі растуць з кожнай гадзінай, Еўропа таксама не спяшаецца матэрыяльна падтрымаць Лукашэнку, патрабуючы дэмакратычных крокаў. Дарэчы, прыезд Хурскайнен быў ініцыяваны

беларускімі парламентарыямі. Нельга выключыць, што прайграўшы на ўсходнім кірунку, Мінск паспрабуе адыграцца на заходнім.

«Независмая газета» (Расія)

Падаюцца дарэзнымі любыя надзеі на «перафарматаванне» ў інтарэсах Масквы беларускага ўладнага поля. Бо ўся беларуская апазіцыя прыныцкова супраць Расіі і за цеснае збліжэнне з Захадам. Тая ж «The Guardian» не без падставы цытуе словы брытанскага палітолага Аркадыя Мошэса: «Лукашэнка ўсведамляе, што значная частка насельніцтва і бізнес-эліты яго краіны бачыць сваю будучыню ў Еўропе, а Расію лічыць савецкім мінулым. І ён хоча адразаваць на гэтыя настроі, каб захаваць уладу». У такой сітуацыі дэманстрацыя нейкіх дзіцячых крыўдаў, вышукванне, што хтосьці калісьці дзесьці абяцаў штосьці зрабіць, а потым не выканаў, выглядае сур'ёзна, а наступствы могуць мець самыя сур'ёзныя. Беларусь у сілу геаграфічнага становішча мае ўсе аб'ектыўныя магчымасці рэзка

перанакіраваць вектар сваіх інтарэсаў з Усходу на Запад. Уступленне Беларусі ў ЕС выглядае значна менш неверагодным, чым уваходжанне туды Украіны (тым больш, што насельніцтва ў Беларусі амаль у пяць разоў менш).

«Полит.ру» (Расія)

Упершыню за ўвесь час прэзідэнцтва Аляксандра Лукашэнкі Расія і еўрапейскія інстытуты гатовыя аб'яднацца ў барацьбе з ім. У апошнія гады Расія нязменна крытыкавала працу Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека АБСЕ — органа, які займаецца маніторынгам выбараў ва Усходняй Еўропе, — адмаўляючы яго прадстаўнікам у праве назіраць за расійскімі выбарамі. Цяпер Крэмль упершыню гатовы да супрацоўніцтва з даўнім супернікам. Паводле інфармацыі з адміністрацыі прэзідэнта Расіі, Сяргей Прыходзька ўжо даў распараджэнне пачаць перамовы з БДІПЧ аб сумесным маніторынгу прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі.

«Русский Newsweek» (Расія)

МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

ІНДАНЕЗІЯ. ПАПУАСЫ ПАТРАБУЮЦЬ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

4–5 жніўня на востраве Вануату адбыўся Форум астравоў Ціхага акіяна (PIF) — рэгіянальнай міжрадавай арганізацыі.

Гэту падзею вельмі чакалі папуаскія нацыяналісты, якія змагаюцца за дзяржаўную незалежнасць заходняй часткі востраву Новая Гвінея, што з 1960-х гадоў належыць Інданезіі. Апошнім часам папуасы актывізаваліся. У сталіцы правінцыі прайшло некалькі маніфестацый, удзельнікі якіх дамагаліся правядзення рэферэндуму за незалежнасць. У кампаніі важнае (а магчыма, і галоўнае месца) адводзілася згаданаму Форуму астравоў Ціхага акіяна. Па планах Нацыянальнай канвенцыі за Вызваленне (арганізатар акцыі), удзельнікі PIF павінны былі прыняць рэзалюцыю ў падтрымку незалежнасці Заходняй Папуа, што, у сваю чаргу, прымусіла б Джакарту пайсці на саступкі папуаскай апазіцыі. Аднак PIF патрабаванні Канвенцыі праігнараваў. Улады Вануату (арганізатар форуму) заявілі, што папуаскае пытанне павінна быць больш дакладна вывучана перад тым, як уключаць яго ў праграму мерапрыемстваў такога ўзроўню. Абураныя здрадай папуасы ў адказ абвясцілі адміністрацыю Інданезіі «татальную інтыфадую». Што гэта значыць, мала хто пакуль разумее. У любым выпадку, папуаскае пытанне застаецца і далей галаўным болям для Джакарты. У пачатку жніўня 50 сяброў кангрэсу ЗША перадалі Баракі Абама ліст з патрабаваннем уззяць пад асабісты кантроль сітуацыю з правамі чалавека ў Гвінеі.

Па матэрыялах «Green Left Review» (Аўстралія)

УКРАЇНА. ФІЛЬМЫ ПА-РУСКУ НЕ ПАТРЭБНЫЯ

Українская прэса канстатуе дзіўную рэч. Прайшоў месяц пасля таго, як Кабмін дазволіў дубляваць замежныя фільмы на рускую мову, аднак ніводны (!) фільм з рускім перакладам не выйшаў у пракат. Як і раней, мясцовыя студыі перакладаюць замежныя фільмы на украінскую мову. Гэта пры тым, што патрабаванне рускага дубляжу, які ў свой час забаранілі «аранжавыя», было адным з выбарчых канькоў Партыі рэгіёнаў. На думку аматараў рускага перакладу, усё ўпіраецца ў пункт новага заканадаўства, які патрабуе, каб дубляж быў зроблены толькі ва Украіне. Вялікім кампаніям быццам няма сэнсу рабіць два пераклады на рускую мову — адзін для Расіі, а другі — для Украіны. Прыхільнікі украінскага дубляжу наадварот лічаць, што адсутнасць рускага перакладу на рынку ёсць паказчык таго, што ён не патрэбны. На іх думку, за пару гадоў існавання закона аб абавязковым дубляжы фільмаў на украінскую мову мясцовы дубляж змог стаць на ногі. Магчыма і трэцяя версія — кампраміс. Публіка сапраўды больш не цураецца ўкраінскіх назваў карцін у кінатэатрах, аднак калі меркаваць па шапіках гандляроў відэапрадукцыяй, дыскі аматары набываюць выключна на рускай мове. У любым выпадку, запланаваны на восень новы закон аб мовах шмат што зменіць у цяперашняй сітуацыі.

Па матэрыялах украінскай прэсы

УЗБЕКІСТАН. У РАДЫКАЛЬНАЙ АПАЗІЦЫІ НОВЫ ЛІДЭР

Новым лідэрам ісламскай радыкальнай апазіцыі стаў Усман Дзіл. Ён узначаліў Ісламскі рух Узбекістана, папярэдняга лідэра якога Тахіра Юлдашава год таму забілі ў Афганістане амерыканцы (сябры руху дапамагалі сваім саюзнікам-талібам). Амаль год рух адмаўляўся прызнаць факт смерці свайго правадыра. Гэта тлумачыць сітуацыяй, якая склалася на той час у раёне баеў з амерыканцамі. Так ці інакш, з абраннем новага лідэра ў гісторыі Ісламскага руху пачынаецца новы этап. Рух — самая вялікая арганізаваная пагроза для рэжыму Карымава. Групоўка ўзнікла ў 2005 годзе на базе шэрагу забароненых партый. Акрамя таго, Ісламскі рух мае сталыя базы ў Афганістане і Пакістане і, адпаведна, — грошы. Пакуль, праўда, не зразумела: застаецца галоўным прыярытэтам для Ісламскага руху афганскі фронт, ці асноўная дзейнасць будзе зараз бліжэй да радзімы? У любым выпадку, у сваім першым пасланні новы галоўны тэрарыст Узбекістана шмат месца прысвяціў нядаўнім падзеям у Ошы. Па яго словах, там мела месца трагедыя, якую «арганізавалі ўрад няверных».

Па матэрыялах узбекскай прэсы

ГЕАПАЛІТЫКА

«ХРОСНЫ БАЦЬКА» КРОЧЫЦЬ ПА СІД

Алег НОВІКАЎ

Прапагандысцкая кампанія Крамля супраць Мінску стала тэмай унутранай палітыкі не толькі ў сінявокай, аднак таксама ў іншых дзяржавах СІД.

Расія. Падарунак для апазіцыі

Як не дзіўна, але медыя-атаку на афіцыйны Мінск спрабуе актыўна выкарыстаць у сваіх мэтах расійская апазіцыя. Прычым як левая, так і правая.

З'яўленне на экраны трох запар серый «Хроснага бацькі» і рост цікавасці да Беларусі падштурхнулі камуністаў Зюганова рэкламаваць беларускі рэжым як прыклад ідэальнага грамадскага ладу. Пры гэтым абавязкова згадваецца той факт, што беларускія пажарныя прыйшлі на дапамогу расійскім калегам, а не наадварот.

Спрабуюць стрыгчы купоны на «Хросным бацьку» і лібералы. Стужка стала для іх доказам прадажнасці сучасных расійскіх СМІ. «Фільм, які «выкрывае» рэжым Лукашэнкі, варта паставіць у адзін шэраг з такімі опусамі крамлёўскай прапаганды, як фальшыўкі пра «шпіёнскі камень» ці прымітыўныя даносы на апазіцыянераў, што быццам абліваюць сябе кетчупам, а пасля кідаюцца пад колы міліцэйскіх браневікоў. Аднолькава брудна і гідка. Той факт, што спадар Лукашэнка ў пэўнай ступені «заслужыў» падобны фільм, а апазіцыянеры і праваабаронцы — не, не мае ў дадзеным выпадку ніякага значэння», — сцвярджае сайт «Каспараў.ру».

Яшчэ адзін выпад супраць Крамля звязаны з тым, што Лукашэнка, якога малююць у фільме самымі чорнымі фарбамі, доўгі час быў саюзнікам Масквы. Хіба гэта не відавочная праява палітычнай блізарукасці з боку саміх гаспадароў Крамля?

«Русский журнал» адзначае: «Адно застаецца загадкай. А з кім, уласна кажучы, расійскія палітыкі збіраліся ствараць адзіную дзяржаву? Чый рэжым штогод субсідзіравалі, выкідваючы дзесяткі мільярдаў долараў? Вось з гэтым пытаннем, гатовым прадаць у любы момант? Усе гэтыя гіганцкія грошы марнаваліся на падтрыманне ілюзіі, што ў Расіі ёсць якія-нікія, а ўсё ж саюзнікі. Гэта значыць, мы кармілі яго не таму, што ён робіць (ці абяцае зрабіць) штосьці для нас важнае. Яго кармілі, каб ён папросту быў».

Той жа «Русский журнал» убацьку ў беларускіх рэаліях дакладную копію расійскіх: «Канал НТВ паказаў выкрывальны фільм пра нацыянальнага лідэра і яго сваякоў. Аказалася, што яго набліжаныя кантралююць вялікую частку эканомікі краіны. А тым,

хто не згодны з гэтай карупцыйнай сістэмай, пагражае турма. Ты не паверыш! Аказваецца, праваахоўныя органы могуць пасадзіць любога прадпрымальніка, чый бізнес ім спадабаўся. Ты не паверыш! У нацыянальнага лідэра з галавой не ўсё ладна! Пасля гэтага сеансу нябачанай адвагі Генпракуратура не пачала правараць кіраўніцтва НТВ на прадмет крадзяжу радыёхвалі, і спадар Кулісцікаў (гендырэктар каналу) не адправіўся ў Лефортова без гальштукі і шнуркоў. Як вы разумееце, сюжэт быў прысвечаны не нашаму, а беларускаму хроснаму бацьку — Аляксандру Рыгоравічу Лукашэнку».

Україна. Чорная метка Януковічу

Першай рэакцыяй на навіны пра медыя-ваіну славянскіх братоў стала пашырэнне думкі пра тое, што з Расіяй сябраваць нельга. Адзін з каментатараў на сайце «Українская правда» эмацыйна піша: «Ну як, зразумелі, што значыць сяброўства па-руску? Раскралі рускія Беларусь. Скралі ўсё, што ім было патрэбна, а зараз брудам паліваюць».

Больш сур'ёзныя СМІ лічаць, што крамлёўская інфармацыйная вайна супраць прэзідэнта Беларусі Аляксандра Лукашэнкі — гэта паказальная расправа, адрасаваная тым, хто можа асмеліцца ўстаць на шляху бізнес-інтарэсаў расійскіх алігархаў.

«Калі будзе трэба, пра ўкраінскага лідэра Віктара Януковіча таксама здымуць кіно, і яно атрымаецца яшчэ больш займальным — так бы мовіць, «клубніка з перцам». У Беларусі пры Лукашэнку знік тэлеаператар, а пры Януковічу — рэдактар газеты (гаворка ідзе пра знікненне 11 жніўня галоўнага рэдактара харкаўскай газеты «Новы стыль» Васіля Кліменцьева)», — супастаўляе аўтар артыкула, апублікаванага ў блізкай да Блоку Юліі Цімашэнка газеце «Вечерние вести».

Казахстан. Запад ёсць Запад, Усход ёсць Усход

Незадаволены Назарбаевым атрымалі падставу, каб абвінаваціць прэзідэнта ў ляльнасці да Масквы. На фоне бурнага канфлікту Мінску і Масквы афіцыйная Астана паводзіць сябе вельмі сціпла. Гэта, на думку

шмат каго, сведчыць пра прамаскоўскую прыроду назарбаеўскай адміністрацыі.

На інтэрнэт-форуме казахскай службы «Радыё Свабода» можна прачытаць такія перлы: «Малайчына, Бацька! Так трымаць, хопіць скакаць пад маскоўскую дудку! Беларускі народ не дасць зняць свайго лідэра».

Арганізаваная казахская апазіцыя, між тым, у шоку. У іх вялікая рэўнасць да беларускіх калегаў. Адно з вядучых казахскіх выданняў «Рэспубліка» канстатуе: «У той час, як Бацька Лукашэнка літаральна «плавае» ў струменях выкрыццяў расійскага тэлебачання, іншыя прэзідэнты «братэрскіх дзяржаў», напрыклад, казахстанскі «лідэр нацыі», атрымліваюць зусім іншыя ацэнкі ў выглядзе юбілейных дакументальных фільмаў пра іхнія вялікія заслугі. Узнікае пытанне: а якая розніца? Па сутнасці рэжымы ў Казахстане і Беларусі мала чым адрозніваюцца адзін ад аднаго. Дарэчы, незалежнасць Абхазіі і Паўднёвай Асеці не прызнаў не толькі Лукашэнка (з чым і звязваюць чарговае абвастранне адносін паміж Масквой і Мінскам), але і казахскі лідэр. І яшчэ шмат хто. Але чаму пакуль Бацьку «мочаць», Назарбаеву спяваюць дыфірамбы ў дакументальных фільмах?»

У пошуках адказу на гэта пытанне казахскія дэмакраты прызнаюць, што, па-першае, «Казахстан успрымаецца ў якасці краіны, якая абсалютна блізкая да Крамля». Па-другое, у адрозненні ад Лукашэнкі, Назарбаев, на думку аналітыкаў, даў згоду пайсці на пенсію пасля заканчэння гэтай кадэнцыі. Нарэшце, крытыка Назарбаева з пазіцыі таго, што ён не паслядоўны дэмакрат, у Казахстане не спрацуе».

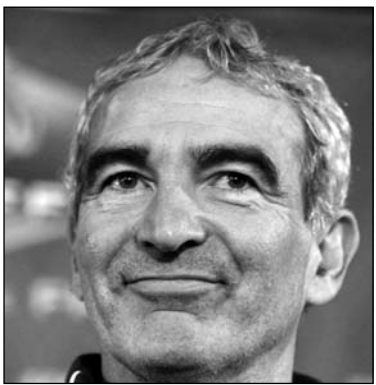
«Казахстан — не Беларусь, якая знаходзіцца на мяжы цалкам дэмакратычных Польшчы і Чэхіі і на палову дэмакратычных Расіі і Украіны. І таму ніхто не чакае ад Казахстана нейкіх адмысловых цудаў дэмакратыі. Усё разумеюць: было б добра, калі б быў перагледжаны закон пра партыі, пра СМІ, але ніхто ў гэта, па вялікім рахунку, не верыць. А таму нічога і не чакае. Калі з асобнымі людзьмі не могуць вырашыць пытанні — пра глабальныя агульнарэспубліканскія пытанні ніхто і не заікаецца», — піша «Рэспубліка».

▶ ДЭБАТЫ

ЭМІГРАНТАМ НЕЛЬГА
ГУЛЯЦЬ У ФУТБОЛ

Алег НОВІКАЎ

У Францыі працягваюцца дэбаты наконт прычынаў правалу футбольнай зборнай краіны на чэмпіянаце свету ў Паўднёва-Афрыканскай Рэспубліцы (ПАР). На думку некаторых аналітыкаў, ва ўсім вінаватая цяперашняя мадэль дзяржаўнага ладу.

Главный тренер сборной Франции Раймон Доменек

Такога спартыўная Францыя яшчэ не бачыла. На гульні Францыі І ПАР (гэта быў апошні матч групавога турніру) французскія балельшчыкі маршыравалі з сімваламі «Bafanas» (мянушка каманды ПАР). У французскім сектары стадыёну можна было пабачыць ірландскія трыкалары (Францыя трапіла ў фінал Кубка свету дзякуючы голу, які французскі спартсмен забіў у вароты кельтаў, прычым рукой). Такой была рэакцыя фанатаў Францыі на выступ былых улюбёнцаў.

Нагадаем, што ў Паўднёвай Афрыцы віцэ-чэмпіёны свету не здолелі не толькі выйсці ў наступны раунд, але і забіць хаця б адзін гол. Яны сталі агульным аб'ектам для кпінаў дзякуючы ўнутраным скандалам. Усё пачалося з таго, што форвард Нікаля Анэлька паслаў трэнера ў вядомае месца. Кіраўнік жа зборнай загадаў яму пакаваць чамаданы і пакінуць зборную. Аднак падавіць бунт не ўдалося. Напярэдадні выраснальнага матчу з ПАР у знак салідарнасці з Анэлька палова каманды байкатавала трэнеру. Навіны з лагера французцаў выклікалі здэклівыя каментары міжнароднай прэсы. Падчас чэмпіянату нават узнік тэрмін «французская ганьба».

Наступствы правалу не абмежаваліся апісанымі вышэй пратэстамі і дэмаршамі прадстаўнікоў лагера балельшчыкаў. Справу ўзяў пад асабісты кантроль прэзідэнт Нікаля Сарказі. Гарант патрабаваў ад спартыўных чыноўнікаў, каб «восень 2010 года стала часам аднаўлення французскага футболу».

Адначасова Разелін Башэло, міністр аховы здароўя і спорту, пачала змаганне за адстаўку прэзідэнта французскай футбольнай федэрацыі. Міжнародная федэрацыя футболу (FIFA) была вымушана прасіць міністра

не парушаць аўтаномію сваёй французскай секцыі. З'явіліся нават спекуляцыі наконт таго, што Францыя пойдзе шляхам Нігеры, дзе рэакцыяй уладаў на паразу зборнай у ПАР стала ідэя роспуску нацыянальнай федэрацыі (у апошні момант, праўда, ад яе адмовіліся з-за ціску той жа FIFA).

Тым часам тэма футболу прыйшла ў вялікую палітыку. Усе вядучыя палітычныя і інтэлектуальныя сілы краіны аказаліся ўцягнутыя ў палеміку наконт прычыны скандальнага канфузу ў Афрыцы. Дэбаты справававаў прапанаваны правымі інтэлектуаламі тэзіс пра тое, што сапраўднай падставай правалу «bleurs» (папулярная ў народзе назва французскай зборнай) стаў дэкаданс французскай нацыі, а тое, у сваю чаргу, — следства крызісу мадэлі мультыкультурнай рэспублікі.

Прыхільнікі такой канцэпцыі звяртаюць увагу, што большасць футбалістаў зборнай (13 з 23) не з'яўляюцца этнічнымі французамі. Яны — нашчадкі эмігрантаў з былых калоній Францыі (Карыбы, Афрыка, Магрыб). Напэўна, іх у камандзе было б яшчэ больш, калі б FIFA не дазволіла французскім футбалістам алжырскага і мараканскага паходжання гуляць за зборныя краіны сваіх бацькоў.

Акрамя колеры скуры большасць французскіх футбалістаў яднае аднолькавая формула інтэграцыі ў сацыум. Усе 13 спартсменаў выраслі ў бедных прыгарадах буйных гарадоў, дзе пануе агрэсіўная крымінальная субкультура з прысмакам ісламу.

Адпаведна, на думку правых інтэлектуалаў, большасць са спартоўцаў не мае ідэнтыфікацыі з Францыяй. Галоўны інтэлектуал лагера правых філосаф Ален Фінкелькраўт піша пра тое, што нацыянальная зборная ператва-

нага Фронту бачаць тут праяву крызісу мадэлі мультыкультурнай рэспублікі, патрабуючы уніфікацыі культурных практык (у тым ліку рэлігійных) на аснове французскай нацыянальнай традыцыі.

Ёсць шмат не згодных з такой пазіцыяй. Апаненты Фінкелькраўта і Ле Пэн перш за ўсё звяртаюць увагу на кан'юнктурны характар заяў правых. Звычайна ніякай цікавасці да футболу і да сітуацыі ў зборнай яны не праяўлялі. Больш таго, той жа Нацыянальны фронт перыядычна заклікаў падтрымліваць зборныя іншых краін, напрыклад, Германію або Італію, у складзе якіх няма або амаль няма «каляровых» футбалістаў. А Марына Ле Пэн напярэдадні турніру ў ПАР нават прызналася, што не разумее правіл гульні ў футбол.

Звяртаюць увагу на тое, што вульгарная культура і лексіка спартсменаў блізкая і першым асобам дзяржавы. Сам Сарказі ў дэбатах з апанентамі лобіць ужываць выраз: «Маўчы, ідыёт!»

Аднак галоўным аргументам праціўнікаў тэзісу пра крызіс футболу як складовую частку дэкадансу нацыі з'яўляецца экскурс у нядаўнюю гісторыю. У 1998 годзе, калі Зідан і яго каманда выхадцаў з прыгарадаў узялі Кубак свету, уся Францыя толькі і казала пра феномен дзяцей эмігрантаў. Сам Зідан стаў кумірам французцаў.

Магчыма, вастрыня палемікі вакол футболу неяк звязаная з грамадскай атмасферай. Пачынаючы з 2008 года эканоміка краіны знаходзіцца ў крызісе. З-за серыі карупцыйных скандалаў пайшоў на дно і рэйтынг ураду Сарказі. Спорт у такой сітуацыі з'яўляецца сродкам пераклочэння ўвагі ад штодзённых праблемаў. Таму катастрофа «bleurs» у ПАР была ўспрынята гэтак эмацыянальна

Справу ўзяў пад асабісты кантроль прэзідэнт Нікаля Сарказі.

Гарант патрабаваў ад спартыўных чыноўнікаў, каб «восень 2010 года стала часам аднаўлення французскага футболу»

рылася ў гербарый «крымінальных элементаў», якія «жывуць па маральных законах мафіі». «Гэта зборная не прадстаўляе Францыі, а з'яўляецца лостэркам кланавасці, этнічнага расколу, класовай нянавісці», — адзначае філосаф.

У якасці прыкладу ахвотна ўзгадваюць прыгоды футбаліста зборнай Франка Рыберы. Увесну ён быў арыштаваны паліцыяй за сексуальныя кантакты з непаўнагадовай прастытуткай.

Вялікі рэзананс таксама набылі сведчанні былога гульца зборнай Яна Гаркуфа, які, дарэчы, паходзіць з сям'і брэтонскіх пісьменнікаў. Ён кажа пра тое, што зборная расколатая на фракцыю «мафіёзі з прыгарадаў» і іншых. Прычым першыя ўвесь час не даюць другім праходзіць.

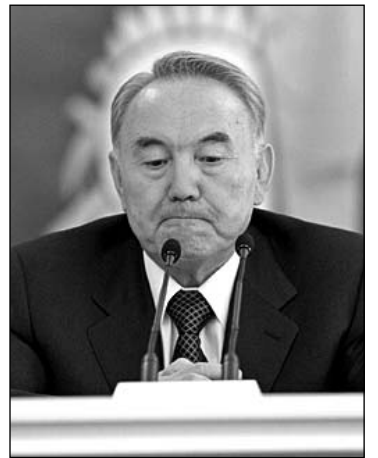
Лідэры правых партый кшталту Марына Ле Пэн з Нацыяналь-

і выклікала столькі агрэсіі на адрас футбалістаў.

Так ці інакш, нават крытыкі правых канцэпцый прызнаюць, што ніякай зборнай Францыі няма. Ёсць кола прафесіяналаў, якімі рушыць хучэй спартыўная злосць, вялікія грошы і асабістыя комплексы.

Праблема правых у тым, што ніякай канструктыўнай альтэрнатывы «камандзе мафіёзі з прыгарадаў» няма. Атрымліваецца, што трэба забараніць дзеям эмігрантаў гуляць у футбол? А можа, вярта ўвесці этнічныя квоты ў зборнай? Праўда, на старонках правай прэсы з'явілася канцэпцыя «зборнай джэнтльменаў», якая выглядае, аднак, утопіяй. Прапануецца набіраць у зборную выключна белых юнакоў з вышэйшай адукацыяй і з моцнымі патрыятычнымі перакананнямі.

▶ ПАЛІТЫКІ ТЫДНЯ

НУРСУЛТАН
НАЗАРБАЕЎ

Прэзідэнт Казахстана нечакана для ўсіх праявіў сябе як ксенафоб, асудзіўшы аралманаў. Аралманы — гэта казахі замежжа, галоўным чынам Кітаю і Манголіі. У пачатку 1990-х гадоў пачалася іх рэпатрыяцыя ў рамках праграмы «казахізацыі». Той факт, што палова жыхароў былой Казахскай ССР не належала да казахскага этнасу, ствараў, на думку ўладаў, глебу для сепаратызму. Так ці інакш, за часы незалежнасці ў Казахстан пераехала 700 тысяч аралманаў. Як перасяленцы яны мелі шмат ільготаў, што выклікала да іх латэнтную варажасць. Аралманам часам цяжка ўладкавацца на працу. Яны кепска валодаюць рускай мовай, што не дае ім шансу ўвайсці ў эліту, якая дасюль галоўным чынам размаўляе на мове Пушкіна. Цяпер нечакана да бытавых ксенафобаў далучыўся сам ініцыятар вяртання аралманаў на гістарычную радзіму. Назарбаеў заявіў, што «аралманы яшчэ недастаткова папрацавалі і не зрабілі ніякага ўкладу ў развіццё эканомікі». Прычына падобнай заявы пакуль не зразумелая. Некаторыя кажуць, што сентэнцыя наконт аралманаў папросту выпадкова вырвалася з вуснаў Назарбаева. З іншага боку, аралманаў вельмі не любяць на рускамоўнай поўначы, дзе ім аддаюць кватэры тых, хто з'ехаў у Расію. Атака на аралманаў, калі меркаваць па інтэрнэт-форумах, сапраўды спадабалася шмат каму з рускамоўных.

ВІКТАР ЮШЧАНКА

Да спісу правалаў, віну за якія быццам нясе экс-прэзідэнт Украіны, дадаўся яшчэ адзін экзатычны пункт. Юшчанку абвінавачалі ў развале пчалярства ва Украіне. Зроблена гэта было на афіцыйных святкаваннях Дня пчаляра. Адзін з яго арганізатараў жытомірскі губернатар Аляксей Рыжук заявіў, што Віктар Андрэевіч разваліў адзінства шэрагаў пчаляроў. Па яго словах, цяпер у гэтым асяроддзі пануе поўны хаос і анархія. Ён таксама сказаў, што Юшчанка дыскрэдытаваў пчаляроў. «Дзякуючы Юшчанку ў краіне склалася сітуацыя, калі пры слове «пчала» ў некаторых палітыкаў на твары з'яўляецца іранічны ўсмішка», — дадаў губернатар. Калі наконт першага пункта абвінавачання можна паспрачацца, то наконт другога Рыжук мае рацыю. Экс-прэзідэнт Украіны сапраўды захапляецца пчалярствам. Ён ніколі не хаваў гэтага свайго захаплення, таму нярэдка становіўся аб'ектам жартаў (часам даволі злых) з боку палітычных апанентаў. Так, напрыклад, былы міністр унутраных спраў Юры Луцэнка падчас адной палітычнай дыскусіі ў 2009 годзе назваў прэзідэнта «сонным пчалярэм, у якога ўсе пчолы здохлі». У 2008 годзе самае папулярнае пытанне, якое задалі карыстальнікі інтэрнэту прэзідэнту падчас адной онлайн-канферэнцыі, гучала так: «Калі нарэшце гіганцкія браніраваныя пчолы пачнуць несці вахту на ўкраінска-расійскай мяжы?»

ФІДЭЛЬ КАСТРА

На радзіме Фідэля называюць Maximo Lider (ісп.: вялікі лідэр). Апошнім часам лідэр, праўда, не кіруе рэвалюцыйным працэсам, а прыкаваны да ложка, займаецца журналістыкай. Нечакана для ўсіх на мінулым тыдні камуніст Кастра пачаў актыўна несці ў масы тэорыю змовы. У прыватнасці, ён лічыць, што існуе глабальная змова супраць моладзі. Змоўнікі — невялікая кола алігархаў, якія ў 1954 годзе падчас канферэнцыі ў горадзе Більдэрберг (Нідэрланды) стварылі так званы Більдэрбергскі клуб, куды дапускаюць выключна эліту. Быццам вынікам таго мерапрыемства была ідэя кантраляваць «фізічную і ментальную моц моладзі» і ў першую чаргу амерыканскай. Да прадуктаў дзейнасці гэтага клубу Кастра адносіць стварэнне групы «The Beatles» і музычнага каналу MTV, якія па загаду змоўнікаў павінны сеяць ідэі геданізму сярод юнакоў і дзяўчат, адцягваючы іх ад ідэй рэвалюцыі. Цяпер сябры клубу, калі верыць Фідэлю, плануць атамную вайну. Праўда, не ўсё так кепска. Аўтар даследавання сцвярджае, што Барак Абама намагаецца сарваць планы змоўнікаў.

▶ ВАКАЦЫІ

РЫМСКАЯ ВАНДРОЎКА

Аляксей ХАДЫКА

Рым — вечны горад на сямі пагорках, сталіца старажытнай імперыі і сучаснай Італіі, з Ватыканам, рэзідэнцыяй Папаў, зямных намеснікаў і кіраўнікоў буйнейшай хрысціянскай царквы, — вабіць безліч турыстаў і не меншую колькасць паломнікаў.

Заснаваны ў 753 годзе да нараджэння Хрыстова, Рым не проста перапоўнены помнікамі культуры амаль трох тысячагоддзяў, ён — сапраўдны горад-музей. Пабачыць антычныя трыумфальныя аркі і калоны, найвялікшы амфітэатр старажытнасці Калізей, гарадскія форумы і Капітолій, сабор св. Пятра з велічнай каландай Берніні і Ватыканскія музеі — мара кожнага, каго вабіць вецер вандраванняў. Блукаючы па звыклых маршрутах, ці можа наш суайчыннік вылучыць у Рыме мясціны, якія звязваюць Вечны горад з яго далёкай радзімай? Можна: такіх кропак нямала.

Пад купалам вечнасці

Багата хто з наведвальнікаў Рыма пачынае сваё знаёмства з горадам з візіту да сабора св. Пятра. Манументальны храм паўстаў непадалёк ад месца, дзе пры Нероне быў распнуты на крыжы сам апостал, і замяніў прыгожую царкву, пабудаваную яшчэ імператарам-хрысціянінам Канстанцінам. Ён — вынік працы некалькіх пакаленняў архітэктараў, якая пачалася пры папе Юлію II у першае дзесяцігоддзе XVI стагоддзя па праекце Брамантэ: для будынка быў абраны план грэцкага крыжа, увенчанага купалам.

Будаўніцтва доўжылася 176 гадоў, да яго далучаліся Рафаэль і Сангала; Мікеланджэла распрацаваў велічны, як само неба, купал. Нарэшце, Ларэнца Берніні ў сярэдзіне XVII стагоддзя завяршыў ансамбль, дадаўшы калананду, якая быццам бы двума рукамі

Палац Радзівілаў

абдымае плошчу перад фасадам храма, прыцягваючы да брамы веры шырокі свет людзей.

Мала хто ў Беларусі ведае, што распрацаваны Брамантэ і Мікеланджэла план святыні, дзе падкупальны квадрат з чатырох бакоў абкружалі роўныя па даўжыні прасторы, быў выкарыстаны ў Полацку. Яго ўзялі за ўзор пры аднаўленні ў 1610-я гады зруйнаванай Іванам Жахлівым полацкай св. Сафіі, каб падкрэсліць яе першынства і веліч у беларускай царкве, роўную велічы сабора Пятра.

План даставілі з Рыму агенты Ясафата Кунцэвіча, полацкага уніяцкага архібіскупа, і таму дагэтуль, нягледзячы на пазнейшыя кардынальныя перабудовы, у храме Сафіі з трох бакоў можна назіраць аднолькавыя паўкруглыя завяршэнні бакавых і алтар-

най частак. Як у саборы Пятра. Напэўна, невыпадкова і мошчы св. Ясафата знайшлі апошні спачын тут, у Рыме, у гэтым самым саборы.

Саркафаг Кунцэвіча, які ў 1863 годзе зрабіўся святым апекуном нацыянальна-вызваленчага паўстання, ужо з пачатку XVIII стагоддзя вандраваў з Полацку падалей ад расійскіх, а потым савецкіх рук. Спачатку — у Белую на Падляшшы, потым — у Вену. А ў 1949 годзе, хаваючыся ад камуністычнай экспансіі ў Еўропе, — у сабор св. Пятра ў Рыме, да алтара св. Васіля Вялікага пры паўночна-ўсходнім слупе храма. Тут зараз і ўбачыць беларускі вандроўнік мошчы святога.

Але ў велічным, як сусвет, саборы св. Пятра беларусу варта спыніцца яшчэ перад адным помнікам. Выдатнае надмагілле, скончанае італьянскім скульптарам Пьедра Брачча ў 1745 годзе, ці не самая прыгожая ў інтэр'еры храма скульптурная група пасля «Гетэ» Мікеланджэла, таксама нагадае наведніку пра былую Рэч Паспалітую. Гэта помнік Марыі Клемянціны Сабескай (1701–1735), унучкі караля Яна III, жонкі прэтэндэнта на англійскі трон Якуба Стюарта. Ён месціцца ў левым бакавым нефе паміж першай і другой капліцамі над дзвярыма, што вядуць да сходаў на дах сабора.

Ля вытокаў барока

Пакінуўшы Ватыкан і перайшоўшы Тыбр, у цэнтральнай частцы горада непадалёк ад форуму вандроўнік знойдзе яшчэ некалькі памятных беларускіх мясцін, звязаных з помнікамі мастацтва сусветнага класу. З вечным горадам нашых продкаў

злучала захапленне яго культурай і мастацтвам, хрысціянская вера і — смерць. Часам усе фактары злучаліся разам. Аточаны некалькімі стагоддзямі таму шматлікімі балотамі, Рым цягнуў ад эпідэміі малярыі, сапраўднай пошасці горада. Навучаючыся ў Італіі, ад яе памёр св. Станіслаў Костка.

Не перажыў моцнай эпідэміі, якая шалела ў Рыме ў юбілейным 1600 годзе, і першы выхадзец з ВКЛ на пасадзе кракаўскага біскупа Юры Радзівіл. Шыкоўны партрэт гэтага магната, брата Мікалая Хрыстафора Радзівіла «Сіроткі», знаходзіцца ў Мастацкім музеі ў Мінску. Сам жа кардынал спачыў у горадзе, дзе ў юнацтве вывучаў філасофію і тэалогію, а апошні прытулак знайшоў у храме, які лічыцца першым узорным архітэктурным помнікам барока — Іль Джэзу на рагу виа дэль Плебісцыта (сярэдзіна шляху ад Пантэона да Капітолія).

Наўрад ці дапытлівы турыст, як і сур'ёзны паломнік, праміне гэты велічны храм, першую рымскую святыню езуітаў, — і дзеля яе выдатнага аблічча, і дзеля імёнаў майстроў, што яе стваралі. Першапачатковыя накіды праекта карэктаваў Мікеланджэла, але пачатак будовы паклаў архітэктар кардынала Алесандра Фарнэзе — Якопа Віньёла. А знакаміты фасад, які архітэктары стылю барока пачалі трактаваць як прыгожую дэкарацыю перад храмам, пачаў узводзіць у 1571 годзе праслаўлены Джакама дэла Порта.

З нясвіжскімі Радзівіламі будынак лучыць і тое, што сярод яго архітэктараў значыўся Ян Марыя Бернардоні, запрошаны затым Радзівілам «Сіроткам» пры падтрымцы езуітаў для будовы новай раскошнай катэдры ў Нясвіжы і новага мураванага замку. Пліту кардынала Юрыя Радзівіла, упрыгожаную фамільнымі гербамі наведвальнік Іль Джэзу — храма сэрца Ісуса, знойдзе ў правым трансэпце непадалёк ад уваходу ў аднайменную капліцу.

Свято Жыровіч у Рыме

Беларуская прысутнасць у Рыме на пляца Мадона дэі Монці 3 (piazza Madonna dei Monti, ідучы ад Іль Джэзу паўз рымскія форумы да метро Savour, да якога вядзе via Leonina) пачынаецца пазней — у 1641 годзе. Тады размешчаная па гэтым адрасе царква святых Сергія і Вакха, збудаваная яшчэ ў IX стагоддзі, была перададзена папам Урбанам VIII аймам грэка-каталікам, базыльянам літоўскай правінцыі. Пры царкве паўстаў манастыр і калегіум.

З прычыны катастрофы беларускай уніяцкай царквы пад расійскай акупацыяй у XIX стагоддзі, а таксама большай актыўнасці вернікаў-украінцаў у XX стагоддзі, з 1969 года храм перайшоў украінскім грэка-каталікам. Праславіў царкву чудатворны абраз шанаванай ва ўсіх хрысціянскіх канфесіях Беларусі Божай Маці Жыровіцкай, выява якога загадкавым чынам з'явілася з-пад тынкоўкі ў калідоры кляштару ў 1718 годзе.

Рэктар манастыра Ігнаці Кульчынскі ў выдадзенай ім у 1732

годзе ў Рыме кнізе «Il diaspro prodigioso di tre colori...» даў апісанне цудоўнай гісторыі абраза, выказаўшы меркаванне, што яго на сцяне намалюваў яшчэ ў XVII стагоддзі нехта з манахаў з ВКЛ, хто жадаў прадставіць Рыму гонар Жыровіцкага кляштара ў жывапіснай рэпліцы. Кульчынскі падрабязна паведаміў пра цуды шанаванай іконы і яе копіі, што была часова затынкаваная, а потым раскрылася, пра рэстаўрацыю і зняцце выявы са сцяны ў 1730 годзе, калі яна была перанесена ў галоўны алтар храма Сергія і Вакха, дзе яна і зараз сустракае паломнікаў і турыстаў.

Рэстаўраваў твор італьянскі мастак Ларэнца Граміча дэ Кава, вучань больш вядомага майстра Вентуры Ламберці. Аднаўленчыя працы падштурнула ўрачыстая каранацыя з блашавання Папы Бенедыкта XIII 19 кастрычніка 1730 года арыгінальнага абраза Божай Маці ў Жыровічах — іконкі-рэльефа, камеі з яшмавага каменю, правобразу рымскага жывапіснага паўтору. Дарэчы, жыровіцкі рэльеф быў каранаваны першым сярод усіх уніяцкіх святыняў ВКЛ і Украіны: так сучаснікі адзначылі яго найвялікшую славу.

Даследчык гісторыі абраза Юры Піскун дапускае, што ў 1730 годзе ў Рыме Ларэнца Граміча дэ Кава не толькі аднавіў рэпліку на тынку, якая засталася ў вечным горадзе, але і выканаў дзве копіі на палатне. Пра стварэнне копіі піша Кульчынскі, адна з іх у тым жа годзе да ўрачыстасцяў каранацыі была даслана ў Жыровічы, звязаныя апостальскаю сталіцу і Беларусь падвойнай сувяззю. Верагодней за ўсё, гэта рымскае копія Граміча дэ Кавы з твору ў царкве Сергія і Вакха знаходзіцца зараз у акружэнні шматлікіх вотаў у галоўным алтары касцёла св. Андрэя ў Слоніме ў 10 кіламетрах ад Жыровічаў. Яе вярнулі туды прыхаджане пасля нядаўняй рэстаўрацыі храма, напалову зруйнаванага ў савецкія часы.

Мастацтва звязала Рым і Беларусь падвойным колам, і айчыны вернік не пачуецца ў цэнтры Рыма сёння самотным. У той жа царкве Сергія і Вакха варта спыніцца ля надмагільнай пліты яшчэ аднаго славянскага беларуса, кіеўскага біскупа (у 1637–1640 гадах) Рафала (у свецкім нараджэнні Мікалая) Корска, сына полацкага харунжага Шымана. Менавіта ягонымі намаганнямі па даручэнні і пры падтрымцы Жыгімонта III у сярэдзіне 1620-х і пачатку 1630-х гадоў вырашалася пытанне перадачы кляштара і царквы нашым суайчыннікам-базыльянам.

Нацыянальны мемарыял

Каб наведаць касцёл св. Станіслава на виа дэльле Боттэге Аскурэ (Via delle Botteghe Oscure), трэба амаль вярнуцца ад папярэдняй кропкі маршрута, да Іль Джэзу, па вуліцы, якая наўпрост кіруе ад piazza Venezia. Храм лічыцца збольшага польскім нацыянальным мемарыялам у Вечным горадзе

Царква Іль Джэзу ў Рыме

зе, пра што сведчыць прымацаваная на фасадзе сучасная таблічка з выявай польскага герба.

Перабудова старога храма Збавіцеля XII стагоддзя пад новы касцёл св. Станіслава і польскі пастырскі цэнтр пачалася па просьбе кардынала Станіслава Хозія, а завяршылася асвячэннем храма 13 кастрычніка 1591 года беларускім (у сучасным сэнсе слова) кардыналам Юрыем Радзівілам. У 1774–1777 гадах храм рэстаўраваўся ахвяраваннямі нашага апошняга вялікага князя Станіслава Аўгуста; пасля паўстання 1830–1831 гадоў кіраванне цэнтрам удалося перахапіць Расіі, але юрыдычны нон-сенса быў спынены ў 1929 годзе.

Паломнік, які між іншым можа папытацца ў цэнтры пра начлег, убачыць у касцёле багата памятак, звязаных з беларускай гісторыяй. Сярод іх — усталяваная ў 1648 годзе пліта перадатнай спадчынніцы Жыгімонта Старога і Боны, Ганны Ягелонкі (1523–1596), жонкі Стэфана Бато-

рага, якая двойчы ахвяравала на касцёл значныя фундушы, змешчаная на левай сцяне прэсбітэрыя. Злева ад увахода ў падлозе месціцца пліта памерлага ў 18 гадоў Пятра Нарбута (1633), «літуануса», які, падобна шматлікім беларускім магнаткім дзецям, атрымліваў у Рыме адукацыю. Па левым баку ад увахода пад музычнымі хорамі — эпітафія з пагрудным бюстам Еўстахія Адама Слушкі (1615–1639), мінскага кашталіяна і ваяводы, рэчыцкага, лоеўскага, мазырскага і гомельскага старасты, маршалка літоўскага трыбунала.

Слушка вельмі маладым атрымаў месца прыдворнага Уладзіслава IV, а сярод хрысціянскіх учынкаў вызначыўся фундацыямі касцёла ў Волчыне, дамініканскіх храмаў у Стоўпцах і Рэчыцы. У час побыту ў Рыме быў свецкім правізарам касцёла св. Станіслава. Тут жа ў падлозе — яго надмагільная пліта. Помнік у стылі рэпрэзентатыўнага спелага барока, які належыць да

найлепшых скульптурных манументаў, звязаных з беларусамі ў Рыме, выкананы, відаць, мясцовым скульптарам, імя якога пакуль не вядома.

Касцёл св. Станіслава ўвогуле перапоўнены мемарыяльнай беларусістыкай. Тут знаходзіцца пліта Казіміра Самуэля Гладавіцкага (1629–1697) з Гародні, каноніка віленскай капітулы і каралеўскага сакратара, эпітафія з рэльефам Казіміра Скірмунта (1861–1931), каноніка віленскай капітулы, які працаваў кананічным радцам амбасады Польшчы ў Рыме, эпітафія Адама Стэфана Сапегі (1867–1951), кракаўскага біскупа і кардынала.

Апроч беларускіх — багата польскіх і ўкраінскіх прозвішчаў, табліца ў памяць забітых у СССР афіцэраў міжваеннага Войска польскага, ахвяр Катыні і памятная пліта генерала Уладзіслава Андэрсана, кіраўніка II корпусу Польскай арміі на Захадзе падчас другой сусветнай вайны. Расчытваючы старыя надпісы, беларускі вандруўнік, неаб'якава да мінуўшчыны слаўнай Рэчы Паспалітай, лёгка правядзе ў храме доўгія гадзіны, хаваючыся ў прыцемках ад спякотнага паўднёвага сонца.

Па свецкіх адрасах

Чытач, магчыма, запытаецца, а дзе магчыма ўбачыць у Рыме нецаркоўную беларускую памятку. Тады варта накіравацца на пляца дэ Спанья — плошчу Іспаніі, у ваколіцах якой любілі адпачываць у кавярнях і ставіць свае мальберты дзеля вулічных замалёвак усе мастакі, што ехалі ў XVIII–XX стагоддзях удасканалваць сваё майстэрства ў вечны горад. У тым ліку і беларусы — Януарый Сухадольскі, Юльян Карчэўскі,

Пьедра Брачча. Помнік Марыі Клеменціны Сабескай

Кануцій Русецкі, Тадэвуш Гарэцкі, Міхал Андрыёлі і іншыя.

А ў мінулым годзе ў прэсе ўсплыла інфармацыя пра былы палац Радзівілаў на в'іа Банкампані, 22 (via Boncompagni), размешчаны ў 10 хвілінах ходу ад пляца Рэспубліка і чыгуначнай станцыі Рома Тэрміні. Чатырохпавярковы, даволі сціплы ў архітэктурным дэкоры будынак, у якім зараз месціцца ліцэй, вытрыманы ў строгіх формах неакласічнага стылю сярэдзіны XIX стагоддзя.

Радзівілы мусілі прадаць палац у 1930-х гадах з-за вялікіх коштаў утрымання. Але, па ўспамінах старэйшай спадчынніцы роду княгіні Эльжбеты, будынак

адыграў у гісторыі фаміліі важную ролю. Бо менавіта ў Рыме яе бабка, Марыя Ружа з Браніцкіх, пазнаёмілася з італьянскай каралевай і прымала ў палацы манаршую асобу. І калі пасля верасня 1939 года нясвіжскіх Радзівілаў у СССР кінулі ў канцлагер пад Масквой, заступніцтва каралевы выратавала сям'ю.

Вандруючы па Рыме і захапляючыся яго прыгажосцямі, беларусы могуць накрэсліць на яго старажытных вуліцах свае маршруты. Вечны горад варты такога кшталту спецыяльнага даведніка: тады класіка яго шэдэўраў зробіцца нашым суайчыннікам больш роднай і блізкай.

Саркафаг св. Язафата Кунцэвіча

АНОНС

ЧАС ЧЫТАЦЬ ПА-ЎКРАЇНСКУ

15–19 верасня ў Львове пад заўсёдным дэвізам «Час чытаць!» пройдзе 17-ы Форум выдаўцоў — найбуйнейшыя кніжны кірмаш ва Украіне.

Кнігаманы паціраюць рукі: знакамёты палаца Патоцкіх на вуліцы Каперніка зноў ад скляпенняў да гарышча будзе набіты літаратурай. Сатэлітам Форуму выдаўцоў, як заўжды, стане Міжнародны літаратурны фестываль, што зазвычай збірае больш за 150 пісьменнікаў з усёй Еўропы, якія амаль кругласуткава нясуць літаратурную вахту на самых розных творчых пляцоўках. За 5 дзён Форума выдаўцоў адбываецца каля 500 імпрэзаў (больш

інфармацыі — на сайце www.bookforum.com.ua).

Літаратурная восень у Львове — надзвычай цікава, пазнавальна і весела. Нядзвіва, што з кожным годам усё больш беларусаў накіроўваюцца ў паўднёвым напрамку, каб далучыцца да карнавалу літаратуры, а заадно набыць па вельмі дэмакратычных коштах пару-тройку цікавых кніжак для душэўнага чытва на любы густ.

Для беларускамоўных чытачоў, якія маюць намер папоўніць кніжныя паліцы за кошт вядомых кніг Юрыя Андруховіча, Аксаны Забужкі, Тараса Прахаські, Юркі Іздрыка, Сяргея Жадана, Тані Малярчук і іншых выдатных аўтараў, але пабойваюцца «моўнага бар'ерчыка» паміж Беларуссю і Украінай, — наша невялічкая шпаргалка.

Памятка для беларусаў, якія хочуць чытаць украінскія кніжкі

Украінская мова падобная да беларускай. Вельмі-вельмі, значна больш за расійскую. Украінская мова настолькі падобная да беларускай, што можна почати гаворыць украінскаю, а скончыць па-беларуску, і амаль ніхто гэтага не заўважыць.

Адным словам, для беларускага чытача, які хоча чытаць украінскія кніжкі, моўных перашкодаў быць амаль не павінна, а калі і пракідваюцца сякія-такія, дык мы маем намер знішчыць іх дазвання. Мы прапануем вашай увазе кароткую памятку, пры дапамозе якой можна хутка і лёгка навучыцца чытаць па-ўкраінску.

1. Ва ўкраінскім алфавіце пераважная большасць літараў — агульныя з беларускім, але ёсць і адметнасці:

- украінскае «ї». Гэтую літару чытаюць як спалучэнне «йі».
- украінскае «и» чытаюць як «ы».

Такім чынам, калі вы бачыце ва ўкраінскай кніжцы слова «критика», чытаць яго трэба, як па-беларуску: «крытыка».

- Ва ўкраінскай мове няма літары «ё», адпаведныя гукі перадаюць спалучэннямі: «ьо» або «йю».

Прыклады: *сььоза, знаёмий, йогурт*.

- Украінская літара «е» — адпаведнік беларускага «э». А там, дзе беларус напісаў бы «е», украінец піша «є».

2. Большасць словаў украінскай мовы падобныя да беларускіх і іх можна зразумець, аднак ёсць і палкам непразрыстыя. Ніжэй мы падаем невялікі спіс часта ўжываных у кнігах, але

незразумелых непадрыхтаванаму беларускаму чытачу словаў украінскае мовы:

- Бджола — пчала
- березень — сакавік
- біля — каля
- Взагалі — увогуле
- взуття — абутак
- відповідати — адказваць
- вистава — спектакль

Гаразд — добра; дабрабыт

годувати — карміць, харчаваньне

грудень — снежань

Джерело — крыніца
дитина — дзіця
дружина — жонка
доба — суткі, содзень

Є — ёсць

Жодний, жоден — ніводны, ніводзін

Залізниця — чыгунка
залишати — пакідаць
захіст — абарона
звычайно — вядома, канечне

Ідальня — сталоўка, страўня
іжак — вожык

Квітень — красавік
краще — лепей, лепш
кіт — кот
кішка — котка
криниця — калодзеж, студня

Лишатись — заставацца
людина — чалавек
луна — рэха
лунати — гучаць

Майданчик — пляцоўка
майже — амаль
мисливство — паляванне
митець — мастак, творца
миць — імгненне

Навпаки — наадварот
ненька — нянька
незабаром — неўзабаве, у хуткім часе

Одяг — вопратка, адзенне

Парубок — юнак
перукарня — цырульня
піп — поп
пишатись — ганарыцца
плівка — (фота)стужка; цырата

повія — прасталытка
пожежа — пажар
потяг — 1. цягнік, 2. пажада
прапор — сцяг
протяг — скразняк, скавыш
прикордонник — памежнік
прокидатись — прачынацца

Саме — менавіта
серпень — жнівень
стрибати — скокаць
спогад — успамін, згадка
стілець — крэсла

Троянда — ружа
трапитись — здарыцца

Цілодобово — кругласуткава

Чоловік — мужчына, муж

Шлунок — страўнік

Падрыхтавалі Павал Касцюкевіч, Марыя Мартысевіч

▶ ГАЛЬШАНСКІ ЗАМАК—2010

У АБДЫМКАХ СТЫХІЙ МУЗЫКІ І АГНЮ

Анатолий МЯЛЬГУЙ

Лідэр гурта «Стары Ольса» Зміцер Сасноўскі з'яўляецца не толькі музыкантам, але і па сумяшчальніцтву прадзюсерам некалькіх музычных імпрэзаў. Напрыклад, Дударскага і Каляднага фэстаў. Як вопытны арганізатар нацыянальных музычных праграм Зміцер разумее: каб слухачы пастаянна станавіліся актыўнымі ўдзельнікамі беларускага фестывальнага руху, патрэбна, каб кожны фэст нёс своеасаблівы пасыл да яго наведвальнікаў. Мо таму ўпершыню Зміцер са сваімі аднадумцамі высунуў ідэю перанесці такую музычную дзею, як фэст сярэднявечнай культуры, са сталіцы ў правінцыю. У мінулым годзе яго выбар прыпаў на Гальшаны.

Інструмент адукацыі

Гальшаны — амаль ідэальнае беларускае мястэчка для правядзення фестываляў сярэднявечнай культуры. Па-першае, да гэтага кроку арганізатараў схіляе незвычайна багатая гісторыя Гальшан, а таксама наяўнасць адпаведнай інфраструктуры: замка Сапегаў, які быў так маляўніча апеты Уладзімерам Караткевічам, іншых цудоўных помнікаў даўніны. Дый самі Гальшаны пры пільным разглядзе ўспрымаюцца як музей пад адкрытым небам, дзе можна бачыць даўнейшую месцавую планіроўку, а асобныя помнікі даўніны і пабудовы Гальшан не раз прыводзілі ў захваленне айчынных даследчыкаў архітэктары і гісторыкаў.

Да таго ж, ініцыятыва Змітра Сасноўскага накіравана на правядзення ў Гальшанах фэсту сярэднявечнай культуры ад пачатку займае моцную падтрымку мясцовых уладаў, якія ўбачылі ў прапанове Змітра Сасноўскага магчымасць актывізаваць цікаўнасць гальшанцаў да сваёй гісторыі, да тых гістарычных асоб, якія стварылі славу гальшанскай зямлі. Так, пры ўзаемнай згодзе, на айчынным культурным полі і з'явіўся фэст сярэднявечнай культуры «Гальшанскі замак», гісторыя якога шчасліва пачалася ў мінулым годзе.

«Залатое кола»

Гэтым разам арганізатары фэсту паставілі перад сабой больш

Артысты на хадудях

Рыцары Вялікага княства

Testamentum Terrae

складаную задачу — зрабіць так, каб «Гальшанскі замак—2010» стаў адной з самых заўважных падзей у фестывальным руху Беларусі, каб фэст быў візітоўкай сучасных Гальшан. Тым больш, што ў гэтым годзе свята сярэднявечнай культуры супала з шэрагам значных гістарычных юбілей у гісторыі краіны і гальшанскай зямлі. Гэта і 400-годдзе Гальшанскага замка, і 730-годдзе заснавання Гальшан, 605-годдзе з дня нараджэння знакамітай Соф'і Гальшанскай — заснавальніцы роду Ягелонаў. Дый тэма 600-годдзя Грунвальда ў гэтым годзе не скончылася 15 ліпеня!

Пра мэты фэсту «Гальшанскі замак» зацікаўлена гаварылася на прэс-канферэнцыі для прадстаўнікоў рэспубліканскіх СМІ, якая адбылася ў мясцовым сельсаветаце. Таксама шмат увагі было нададзена лёсу Гальшанскага замка — перліне сярэднявечнай архітэктурны Беларусі. Як адкрэсліў старшыня Ашмянскага райвыканкама Ю. У. Адамчык, пакуль размова пра рэстаўрацыю замка не ідзе. Гэта выклікана шэрагам прычын, галоўная з іх — адсутнасць сродкаў на такі маштабны рэстаўрацыйны праект. Але гэта не азначае, што замак застанецца і надалей без нагляду.

Што тычыцца фэсту «Гальшанскі замак», то яго правядзенне будзе спрыяць цікаўнасці турыстаў да гістарычных мясцін гальшанскай зямлі, а значыць, будучаму аднаўленню грандыёзнай і ў той жа час вышталцона-еўрапейскай цвярдзі ў Гальшанах. Добры знак гэтым кірунку — уключэнне Гальшан у вялікі турыстычны праект «Залатое кола Беларусі», кіраўнік якога Я. Парфяновіч таксама стаў удзельнікам прэс-канферэнцыі.

У рыцарскіх двубоях

Пакуль журналісты вялі зацікаўлены дыялог з арганізатарамі і прадстаўнікамі раённых улад, на прызамкавых тэрыторыях рас-

пачаўся фэст «Гальшанскі замак—2010». Перад яго гасцямі, шматлікімі гальшанцамі разгарнулася тэатральная дзея «Уладальнікі замкаў Беларусі з'яжджаюцца ў госці да Соф'і Гальшанскай». Сапраўды, адзін за адным на сцэну з вітальнымі словамі да знакамітай ураджэнкі Гальшан звярталіся вялікія князі Гедымін і Стэфан Баторый, магнаты Радзівілы і Сапегі... А момант пачатку фэсту быў адзначаны гучнымі стрэламі з ручніц, якія і сталі сігналам да правядзення рыцарскіх турніраў і спаборніцтваў у гонар тых гістарычных асобаў і дат айчынай гісторыі, пра якія ішла размова ў тэатральнай дзеі.

Першымі сваё майстэрства і трапнае вока было даручана прадэманстраваць лучнікам. Пераможцам гэтага турніру стаў удзельнік «Гільдыі лучнікаў Гародні» рыцар Роберт. Эстафета ад лучнікаў паступова перайшла да пешых рыцараў, якія запрасілі на свой турнір. Тут ад сучасных рыцараў патрабавалася вялікая фізічная сіла, умненне валодаць зброй і веданне тактычных прыёмаў блізкага бою.

А ад глядачоў — выкананне простых правілаў бяспекі. Бо трапіць у небяспечную сітуацыю было вельмі проста: крок наперад — і глядач мог быць паранены мячом аднаго з удзельнікаў рыцарскага двубою. Але на службе бяспекі гальшанцаў і гасцей фэсту стаялі маршалкі турніраў і мясцовая міліцыя, прадстаўнікі якой вельмі карэктна настойвалі на выкананні правіл бяспекі. І як вынік — ні адзін з глядачоў не пацярпеў у нежартоўнай рыцарскай сечы. А пераможцам «асабістых спаборніцтваў» стаў рыцар Мейнхорд з клуба «Корона Запада».

Шмат цікавых уражанняў пакінулі гальшанцам конныя спаборніцтвы і масавы рыцарскі бой — бугурт, якія адбываліся ў нізіне, перад уваходам у «Горад майстроў» на прызамкавай тэрыторыі.

Без дуды і не туды, і не сюды!

Адной з прэм'ер фэсту «Гальшанскі замак—2010», якая найбольш уразіла наведвальнікаў, як і чакалася, стала яго музычная частка. Глядачы аператыўна займалі найбольш выгадныя месцы, каб на свае вочы пабачыць і пачуць выступленні зорак айчынай сярэднявечнай музыкі. Не маючы вопыту знаёмства з сапраўды «жывымі» гуртамі, некаторыя неспрапрактыкаваныя слухачы спрачаліся: ці то гучыць фанэграма, ці гэта — натуральны гук? Але настройка інструментаў і далейшая канцэртная праграма іх пераканалі, што на «Гальшанскім замку» — калі рыцарскі бой, то да крыві, калі музыка, дык абавязкова «жывая»!

Што тычыцца гэтай часткі фестываля, то ўяўленне пра му-

зычную аздобу замкавага побыту Сапегаў 300–400 гадоў таму далі цудоўныя старажытныя творы, якія былі выкананы гуртамі сярэднявечнай музыкі «Rasalia», «Testamentum Terrae», «Стары Ольса». Паваражылі сваімі суперсучаснымі рытмамі і моладзвыя куміры — гурт «LitvinTroll». Яркую сярэднявечную атмасферу свята стварылі незабыўныя мелодыі на дудах у выкананні Аксаны Касцян, Юрася Панкевіча, Андрэя Апановіча, Васіля Верабейчыкава, Змітра Сасноўскага, а таксама Аляксея «Бекара» Бурносенкі, які шчыра граў на дудзе на пляцоўцы «Горада майстроў».

Рамантычную аўру свята надалі ірландскія лірычныя і танцавальныя мелодыі, якія па-беларуску агучыў гурт «Кейлі Кёл» пад кіраўніцтвам Алесь Чумакова. Асобна хацелася б адзначыць густоўныя пераклады на нашу мову ірландскай песеннай класікі, якія робіць Алесь. Здаецца, вонкава песні пабудаваны на ірландскіх гістарычных рэаліях, а ў гурта «Кейлі Кёл» яны распавядаюць пра векавое змаганне беларусаў за сваю волю і незалежнасць. Гэтыя тэмы сталі лейтматывамі песень «Паўстанцам Каліноўскага», «Ясік», «Старыя часы» на верш Роберта Бёрнса.

У абдымках музыкі і агню

Але галоўнымі героямі музычнай часткі фэсту «Гальшанскі замак» у гэты дзень сталі танцоры са сталічнага клуба «Гістрыён». Яго ўдзельнікі — малядыя хлопцы і дзяўчаты — паказалі прыклад таго, як танчылі нашы продкі пад такую цудоўную музыку! Тут былі і парныя, і калектыўныя скокі, і беларускія і еўрапейскія бальныя танцы, карагоды і імправізацыі. Галоўнае — у гэтай танцавальнай віхуры нельга было зразумець, дзе тут сталічныя госці, а дзе месцачкоўцы. Усіх аб'яднала старажытная музыка і старадаўнія рытмы!

Што да фестывальных відовішчаў, то тут не знайшлося роўных фаер-шоу «вогненнага тэатраў» «Ды Грызы» і «Крада». Артысты прапанавалі глядачам сумесь гімнастыкі, акрабатыкі і светлавых эфектаў, якія былі падпарадкаваны адной мэце — паказаць прыгажосць і моц агню, калі яго стыхія падпарадкавана чалавеку. Гэта відовішча мае векавую традыцыю, і беларускія артысты зрабілі значны крок у адраджэнні на тэрыторыі Беларусі гэтага забытага мастацтва. Цудоўна, што ўнікальнае фаер-шоу разам з завяршальным канцэртам гурта «LitvinTroll» пакінулі ў душах тых, хто завітаў на палацавы падворак, столькі станоўчых эмоцый. Значыць, у фэсту «Гальшанскі замак—2011» добрыя перспектывы!

Новы Час

Агульнапалітычная
штотыднёвая газета
Выдаецца з сакавіка 2002 г.Галоўны рэдактар
Кароль Аляксей СцяпанавічЗарэгістравана Міністэрствам інфармацыі РБ. Пасведчанне
аб дзяржаўнай рэгістрацыі № 206 ад 20 ліпеня 2009.ЗАСНАВАЛЬНІК: Мінская гарадская арганізацыя
ГА ТБМ імя Ф.Скарыны. Адрас: 220005, г. Мінск, вул.
Румянцава, 13. Тэл.: 284–85–11.ВЫДАВЕЦ: Прыватнае выдавецкае унітарнае прадпры-
емства «Час навінаў». Пасведчанне №64 ад 12.01.2007 г.

АДРАС РЕДАКЦЫІ І ВЫДАЎЦА:

220113, г. Мінск, вул. Мележа, 1-1234.
Тэл.: +375 29 651 21 12, +375 17 268 52 81
novychas@gmail.com; www.novychas.orgНАДРУКАВАНА ў друкарні УП «Плутас-Маркет».
г. Мінск, вул. Халмагорская, 59 А.

Замова № 814

Падпісана да друку 27.08.2010. 8.00.

Наклад 6000 асобнікаў. Кошт свабодны.

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы
пазіцыі аўтараў.Пры выкарыстанні матэрыялаў газеты спасылка на «Новы Час»
абавязковая.Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэагуе мастацкія творы.
Чытацкая пошта публікуецца паводле рэдакцыйных меркаванняў.